

Gotické tabule z Hodkoviec

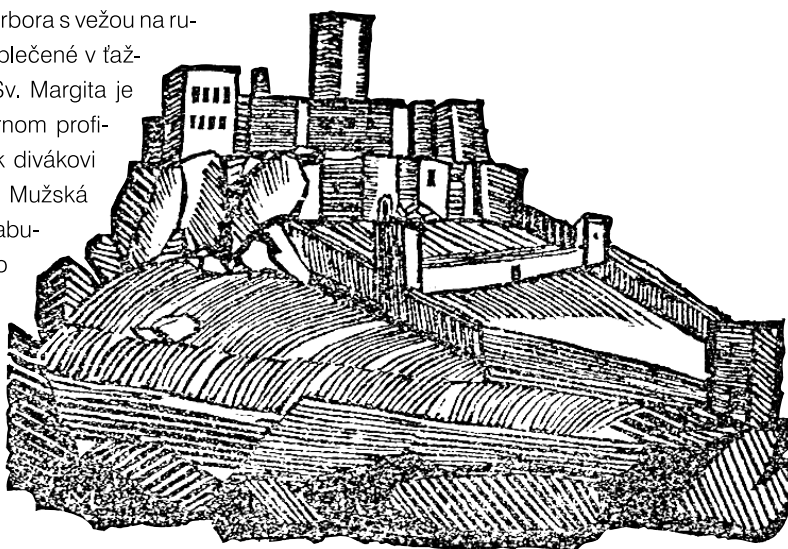
Mária Novotná
SNM-Spišské múzeum, Levoča

Spišský hrad vďaka rozsiahlemu výskumu v 70. rokoch minulého storočia ukrýva dnes už len málo tajomstiev svojej histórie. Dejiny hradu a jeho stavebný vývoj sú dostatočne známe, menej sa však vie o podobe jeho interiérov.¹ Málo známe je aj pôvodné vybavenie hradnej kaplnky, zasvätenej sv. Alžbete. Gotická kaplnka bola pravdepodobne postavená v čase úprav, ktoré tu realizovala rodina Zápoľských v poslednej tretine 15. storočia.² O jej vnútornom vybavení sa však dozvedáme až z písomností 17. storočia. V tom čase tu existoval oltár, údajne s veľkým obrazom Panny Márie, na ktorom boli dve perlové koruny. V kaplnke sa okrem mnohých liturgických predmetov nachádzali aj veľké obrazy. Časť týchto predmetov pravdepodobne ešte pred požiarom hradu (1781) odniesli Csákyovci, príslušníci rodu, ktorý hrad vlastnil až do polovice minulého storočia. Predmety zo Spišského hradu tvorili základ rodového múzea Csákyovcov, ktoré existovalo od konca 19. storočia v kaštieli v Hodkovciach a boli aj v iných priestoroch kaštiela. Svedčí o tom aj dvojica gotických tabuľových malieb, dnes v zbierke SNM-Spišského múzea v Levoči.³

Dve gotické tabuľové maľby, známe pod názvom Tabule z Hodkoviec, znázorňujú dvojicu postáv svätých a svätíc. Obe tabule sú z lipového dreva a pôvodne mali výrazne brokátované pozadie, zlatené pravdepodobne na červený poliment. Rozmery tabúľ cca 92x 61 cm prezrádzajú, že pôvodný oltár, ktorého súčasťou boli, mal naozaj monumentálne rozmery. Brokátovanie sa na týchto tabuliach nezachovalo a v 19. storočí bolo nahradené hladkou plochou zlátenou na mixtion. Dve ženské postavy určujú ich typické atribúty. Sv. Margita je znázornená s drakom

pod nohami, sv. Barbora s vežou na rukách. Obidve sú oblečené v ťažkých drapériách. Sv. Margita je znázornená v miernom profile, sv. Barbora je k divákovi obrátená en face. Mužská dvojica na druhej tabuľi je určovaná ako sv. Filip a sv. Jakub, pričom ich atribútmi sú nápisové pásky (tzv. hovoriace pásky) s textom z Creda.

Keď sa v roku 1981 dostali tieto dve gotické tabuľové maľby do zbierok Spišského múzea v Levoči, boli už odbornej verejnosti zo staršej literatúry známe. Tabuľové maľby boli v 19. storočí „reštaurované“ a adjustované vedľa seba v spoločnom ráme. Starší spišskí historici uvádzali vo svojich prácach tieto diela pri popise interiéru kaplnky v parku csákyovského kaštiela v Hodkovciach. Keďže tieto tabule boli v jednom ráme, vnímali ich ako „starý gotický obraz na južnej strane“ kaplnky, ktorý pochádzal zo Spišského hradu.⁴ Ich prvú väčšiu umelecko-historickú interpretáciu urobil až v roku 1975 Anton C. Glatz,⁵ ktorý si podrob-

nejšie všimol ikonografiu tabúľ a ako prvý určil dvojice postáv ako sv. Margitu a Barbaru a sv. Filipa a Jakuba. Prvý prečítal text nápisových pásiok ako text piateho (sv. Filip) a šiesteho (sv. Jakub) článku Creda. Autorsky dielo zaradil do vývoja spišskej maľby záveru 15. storočia a prvýkrát k týmto tabuľovým maľbám priradil menej známú gotickú tabuľovú maľbu z múzea v Košiciach. Maľba znázorňuje sv. Judu Tadeáša a sv. Mateja, ktorí sú komponovaní v podobnom postoji, avšak v zrkadlovom obrátení k svätcom na tabuliach z Hodkoviec. V ruke majú

Veduta Spišského hradu z roku 1830. Ilustrácia v knihe *Allocutio ad Aloysium Richter*, vydanéj v Levoči roku 1830

Spišský hrad. Maľba na parapete chórovej lavice v Červenom Kláštore. Okolo 1750

Pohľad
na paláce
Zápoľských.
Súčasný stav.

Foto: archív
SNM-SM
Levoča

Pohľad
do kaplnky
hradu s jej
súčasnou
inštaláciou

Foto: archív
SNM-SM
Levoča

nápisové pásky s textami jedenásteho (sv. Judo Tadeáš) a dvanásteho (sv. Matej), záverečného článku Creda.⁶ Okrem ikonografickej príbuznosti tabuľa z košického múzea má takmer rovnaké rozmery ako tabule z Hodkoviec. Z týchto faktov Anton C. Glatz a autori najnovšieho spracovania gotického umenia na Slovensku usudzujú, že uvedené tri gotické tabuľové maľby pôvodne patrili do monumentálneho oltára v kaplnke Spišského hradu.⁷ Zo zachovaných diel sa dá prečítať, že ikonografický program oltára z veľkej časti tvorilo zriedkavé zobrazenie dvanástich apoštolov – *symbolum apostolicum* – apoštolské vyznanie viery, ktoré v dvanástich článkoch obsahuje základné pravdy viery. Na šies-

tich tabuliach uvedeného oltára mohli byť znázornené postavy apoštolov, ktorí v rukách držali nápisové pásky s príslušným článkom Creda. Na zachovanej tabuli z košického múzea má sv. Judo Tadeáš text jedenásteho článku – *Carnis resurrectionem* – (vzkriesenie mŕtvych). Sv. Matej nesie na nápisovej páske záverečný, dvanásty text – *et vitam eternam amen* (a život večný amen). Na tabuli s postavami svätcov z levočského múzea sú texty piateho a šiesteho článku Creda, avšak doteraz nesprávne atribúované sv. Filipovi a Jakubovi. Piaty článok Creda je totiž atribútom apoštola sv. Tomáša a obsahuje text, ktorý je čitateľný aj na páske tabule v levočskom múzeu – *Descendit ad inferna tertia*

/ die resurrexit a / mortuis – (zostúpil k zosnulým a tretieho dňa vstal z mŕtvych). Postava svätca je znázornená v podobe mladého muža bez fúzov, tak ako býval sv. Tomáš znázorňovaný v stredoveku, pričom dlhá palica v jeho pravej ruke môže byť kópiou, nástrojom jeho mučeníckej smrti, dnes zachovaným už len vo fragmente. Vedľajšia postava sv. Jakuba sa dá jednoduchšie identifikovať podľa mušle na klobúku svätca. Text na páske, ktorú drží v ľavej ruke je v poradí šiestym článkom Creda – *Ascendit in coelum / sedet ad / dextram dei patris* – (vystúpil do neba, sedí po pravici Otca). Tabuľová maľba s dvojicou apoštolov z levočského múzea teda znázorňuje sv. Tomáša, nie sv. Filipa, spolu so sv. Jakubom.

Gotické tabuľové maľby z levočského a košického múzea patria k dôležitým dokladom nášho neskorogotického umenia. Zároveň sú príkladom vzácných a nedocenených zbierok v slovenských múzeách, ktoré hoci zdanlivo osamotené, spravidla majú alebo môžu mať vysokú výpovednú hodnotu.

Foto: Archív SNM-SM

POZNÁMKY

¹ Zo staršej literatúry o Spišskom hrade pozri HRADSKÝ, J.: Das Zipsler Haus und dessen Umgebung. Igló 1884; MENCLOVÁ, D.: Spišský hrad. Bratislava 1957; FIALA, A. – VALLAŠEK, A. – LUKÁČ, G.: Spišský hrad. Martin 1988.

² FIALA, A. – VALLAŠEK, A.: Gotická sakrálna stavba na Spišskom hrade. In: *Historica Carpatica IX*, 1978, s. 169–210.

³ Tabule z Hodkoviec, posledná tretina 15. storočia. Drevená tabuľa, tempera, tabuľa so svätcami 91,7 x 60,7 cm, tabuľa so svätcami 91,8 x 61,2 cm, evid. č. SM 8055 – podrobnejšie JASAN, V. (ed.): *Výtvarná kultúra na Spiši*. Katalóg. Košice 1985, s. 77. Tabule reštaurovala Mária Spoločníková (1982–1985) a Anna Svetková (1995).

⁴ ŠPIRKO, J.: *Umelecko-historické pamiatky na Spiši*. Spišská Kapitula, 1936; VENCKO, J.: *Z dejín okolia Spišského hradu*. Spišské Podhradie, 1941, s. 226.

⁵ GLATZ, A. C.: *Doplňky k spišskej tabuľovej maľbe z obdobia 1440–1450*. In: *Galéria 3 – Staré umenie*. Bratislava, SNG 1975, s. 41–42.

⁶ K tabuľovej maľbe z Košíc podrobnejšie – GLATZ, A. C.: *Gotické umenie z košických zbierok*. Katalóg výstavy. Košice 1995, s. 36–38.

⁷ BURAN, D. (ed): *Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava, SNG 2003, s. 390.

Pozn.: Farebné fotografie k článku sú uverejnené na str. 1 a 4 obálky.

Augustana Confessio

Vlastimil Hábl

Trenčianske múzeum, Trenčín

Po vzniku reformačného hnutia v nemeckých krajinách sa v 16. storočí nové vierovyznanie rýchlo šírilo i do uhorských krajín. Zatiaľ čo v Dolnom Uhorsku a Sedmohradsku sa presadil najmä kalvinizmus, v Hornom Uhorsku prevažoval luterský reformačný smer a augsburské vyznanie viery. Začiatkom 17. storočia už nová viera v Uhorsku jednoznačne prevažovala.

V niektorých regiónoch a najmä v slobodných kráľovských mestách získala absolútnu dominanciu. K nim patril aj Trenčín. Patriciát, stredné remeselnícke vrstvy, drobná šľachta a v meste usadení zemanovia prešli k novej viere takmer v úplnosti. Katolicizmus sa zachoval predovšetkým na vidieku a v niektorých regiónoch, v ktorých mala majetkové podiely vysoká katolícka šľachta, napr. Pálffyovci. Posilnenie vplyvu evanjelikov v Trenčíne priniesla aj vlna *pobielohorských exulantov* z Čiech a Moravy v prvej tretine 17. storočia.

Protestanti ovládli väčšinu úradov v župe i samotnom meste. Richtár i všetci členovia mestského magistrátu boli príslušníkmi niektorého protestantského vierovyznania. Podporu nachádzali i u najvyšších župných predstaviteľov. Prvý trenčiansky a liptovský dedičný župan z rodu Ilešháziocov, Štefan I. bol jedným z najvýznamnejších predstaviteľov protestantizmu v Uhorsku. Stal sa dokonca prvým protestantským palatínom krajiny. Jeho synovec, dedič a nástupca Gašpar bol dokonca ešte horlivejším zástancom novej viery a spolu s Jurajom Thurzom patrili k jej najzapálenejším obrancom. V roku 1610 vypudili protestanti s podporou hradného pána Gašpara Ilešháziho katolíckeho farára Raimanna a ovládli farský kostol, ktorý sa na 60 rokov stal evanjelickým.

Gašparovi synovia a nástupcovia v úrade, Gabriel a Juraj už tak pevní vo viere neboli a svoje vierovyznanie menili podľa aktuálnej mocensko politickej situácie. Najmä Juraj viackrát zmenil vieru a nakoniec zomrel ako katolík. Všetci ďalší Ilešháziovci si už katolícku vieru udržali. V roku 1670 sa farský kostol opäť vrátil do rúk katolíkov a v roku 1696 bol z Trenčína vyhnaný posledný evanjelický farár.

V tomto rámci môžeme uvažovať aj o vzniku a pôvode pojednávaných obrazov. Obe diela ikonografiou zobrazujú základné vyznanie evanjelickej viery augsburského vyznania. Najmä obraz *Augustana Confessio* predstavuje akýsi manifest viery a ilustráciu základných vieroučných článkov.

Nosnou témou diela je historická udalosť, prijatie 21 artikúl predložených Filipom Melanchtonom na sneme konanom v roku 1530 v Augsburgu, známych v prepracovanej verzii ako *Confessio Augustana*. Ústredný motív diela, trojramenný svietnik predstavujúci sv. Trojicu súčasne symbolizuje duchovné osvetlenie naznačené 21 medailónmi, v ktorých sú umiestnené výjavy ilustrujúce duchovný obsah jednotlivých téz. Postavy Martina Luthera a pravdepodobne jeho patróna, kurfirsta Jána Saského, symbolizujú jednotu svetскеj a duchovnej moci, pričom prvá

má chrániť tú druhú, ako to vysvetľuje nápis vedľa postavy kurfirsta: „*Budu kralowe pestunove Twogi a kralowny gegich Schowačky twe*“ *Esa 49* (Izaiáš 49). Sám Luther, predstavený tu ako zvestovateľ nového evanjelia, sa však na Augsburgskom sneme nezúčastnil.

Dielo Kalvária, pendant k prvému obrazu, aj keď ikonograficky podané značne netradične a eklekticky, predstavuje jednu z najzákladnejších protestantských dogmatických téz, že spasenie človeka je možné iba prostredníctvom božej milosti, ktorú možno dosiahnuť len vierou. Téza viaže obe diela do jednotného celku, zdôrazneného aj maliarskym podaním.

Ukrižovaný Kristus, obetovaný za ľudské hriechy symbolizuje božiu milosť a nádej človeka na večné spasenie. Zdanlivo nelogické umiestnenie

Augustana Confessio, olej na plátne, 105 x 101 cm, 2. polovica 17. storočia

postáv Mojžiša s doskami Desatora po ľavej a Jána Krstiteľa po pravej strane Krista zdôrazňuje jednotu Starého a Nového zákona a súčasne na ich odlišnosť („Aj keď gest Studnice kedy Mojzis prisnosti Jezis srdce tessi ocistuge nas hrichu, 1 Joh“). Ján Krstiteľ, ako predchodca Krista a súčasne židovský prorok, predstavuje akýsi spojovací článok medzi oboma časťami Biblie. Pôvodný ideový zámer diela

slovakizovanej češtine) a nie vždy správnej latinčine, integrálnou súčasťou maliarskeho zámeru, musíme usudzovať na pôvod diel buď v domácom prostredí, alebo na neďalekej Morave či v Čechách. Pravdepodobnejšie je však, že texty do obrazovej plochy vpísali neskôr ako komentár približujúci ikonografický obsah domácemu percipientovi. V takom prípade mohli obe diela vzniknúť aj v nemeckom alebo

paspartou sú zdobené ružovými pukmi, laliami a motívmi barokových svietnikov, maľovanými temperou na kriedovom podklade. Vovrchnejaspodnej časti pasparty sú vpísané vysvetľujúce latinské nápisy. Úzka stredová lišta je zlátená.

Určiť dobu vzniku oboch diel je veľmi ťažko. Ikonografia a vieroučný obsah síce zodpovedajú prvej polovici 17. storočia avšak niektoré súvislosti také rané obdobie spochybňujú. Na základe konzultácie s Davidom Danielom, profesorom Evanjelickej teologickej fakulty UK v Bratislave, ktorý ma upozornil na existenciu grafického listu z roku 1717, ikonograficky takmer totožného s trenčianskym obrazom Augustana Confessio, sa javí ako pravdepodobnejšie obdobie vzniku oboch diel skôr začiatok, či prvá štvrtina 18. storočia. Pričom nie je vylúčené, že ide o kópie starších predlôh, ktoré vznikli exulantskom prostredí v Sliezsku alebo Lužici.

Oba uvedené obrazy sú a vzácnym príkladom sakrálneho umenia s námětom protestantskej vieroučnej dogmatiky z druhej polovice 17. alebo až prvej štvrtiny 18. storočia na území Slovenska a ojedinelým dokumentom jednej z významných historických etáp v kultúrnom vývoji Trenčína. Aj keď ich súvislosť s trenčianskymi a liptovskými županmi z ilešháziovského rodu je nedoložená a možno nepriama, niektoré historické súvislosti nám dovoľujú zaradiť ich do širšieho kontextu tejto významnej epochy trenčianskej histórie. Najmä historická jazyková analýza nápisov by priniesla ďalšie poznatky spresňujúce datovanie i miesto vzniku oboch diel.

Obrazy reštaurovala Akad. mal. Zuzana Chovanová spolu s dochovanými originálnymi rámami a v roku 2006 boli nainštalované na Trenčianskom hrade v novootvorenej rozšírenej časti expozície Ilešháziovskej obrazovej zbierky a obrazov z ilešháziovských sídiel.

Foto: J. Ševčík

*Obe diela boli vo farbe uverejnené v časopise Múzeum, roč. LIII, č. 2, str. 2 obálky (Pozn. red.)

Kalvária, olej na plátne, 103 x 98 cm, 2. polovica 17. storočia

je však neistý, pretože Ján Krstiteľ bol umiestnený na svoje miesto premalovaním inej postavy, možno niektorého významného predstaviteľa reformácie, ako po Mojžišovi nového zvestovateľa božej pravdy a zákona. Postava ženy (anjela?) pri Mojžišových nohách, hľadí na Krista pravdepodobne vyjadruje hrôzu z prísneho Mojžišovho zákona a nádej v Kristovo poslanstvo spasenia cestou božej milosti („Mne Mojzis zakona prisnosti velice desi“).

Ak sú texty a biblické citáty ilustrujúce obsah oboch diel v češtine (resp.

sliezskom prostredí. Jednoduché, až ilustratívne poňatie oboch diel je ešte renesančné a nekladie si vysoké umelecké ambície, ba ani nehľadá prepracované kompozičné riešenia. Vytvoril ich však školený a poučený maliar, ako to môžeme vidieť najmä na drobných portrétoch historických postáv v diele *Augustana Confessio* (Augsburské vyznanie) Martina Luthera a pravdepodobne saského kurfirsta Jána, podaných so zmyslom pre detail a aktuálnu charakterizáciu oboch protagonistov.

Pôvodné kazetové rámy so širokou

Akvizície Múzea mesta Bratislavy v roku 2007

Marta Janovičková
Múzeum mesta Bratislavy

Akvizičná činnosť Múzea mesta Bratislavy výrazne ožila od roku 2001, odkedy zriaďovateľ múzea – Magistrát hlavného mesta Bratislavy vyčleňuje každoročne účelovú dotáciu na nákup zbierok v sume jeden milión korún. Vedľa dopĺňania kolekcii zbierkových fondov, ktoré tu postupne vznikali už od založenia múzea, sa pozornosť pri získavaní zbierkových predmetov zameriava predovšetkým na kompletizáciu dokumentácie prvej polovice 20. storočia a postupné budovanie zbierkových fondov zameraných jeho druhú polovicu.

V roku 2007 múzeum získalo do zbierok 328 predmetov, z toho 43 kusov darom. Tieto prezentujú široké spektrum artefaktov rôznorodého charakteru súvisiace so zameraním zbierkotvornej činnosti múzea na dokumentáciu dejín Bratislavy. Keďže ide o pomerne veľké množstvo predmetov, pre väčšiu prehľadnosť uvedieme najvýznamnejšie akvizície podľa základných druhových okruhov a v rámci nich spomenieme najvýznamnejšie akvizície.

Múzeum každoročne rozširuje zbierkový fond pohľadníc zameraný predovšetkým na mesto, v posledných rokoch aj so zámerom dopĺňať pohľady na tzv. veľkú Bratislavu. V tomto sa zbierka rozšírila okrem niekoľkých takýchto predmetov o súbor 65 pohľadníc (vianočné, veľkonočné, pozdravy k sviatkom) z 20.–50. rokov 20. storočia. Do fondu fotografií pribudli snímky z prvej polovice 20. storočia dokumentujúce život v meste. Darom múzeum získalo tabló k výročiu firmy Feitzelmeyer z roku 1931, fotografiu bratislavského hodinára Ullricha (1832–1904) a 23 fotografií Ester Plic-

kovej z cyklu Dunaj v toku času z polovice 60. rokov 20. storočia.

Jedným z pravidelne dopĺňaných okruhov zbierkových predmetov je kolekcia numizmatiky. Okrem každoročného získavania nových razieb Národnej banky Slovenska MMB v roku 2007 zakúpilo 12 medailí a plakiet týkajúcich sa konkrétne Bratislavy – spolkov, športovej činnosti, výstav a podobne. Napríklad medaila vydaná pri príležitosti Miléniovej výstavy v Budapešti v roku 1896 venovaná M. Weinbergerovi z Bratislavy, medaila vydaná Šlaraffiou Posonium, či medaila vydaná pri príležitosti 1. Celosťátneho hasičského zjazdu na Slovensku v Bratislave 1937.

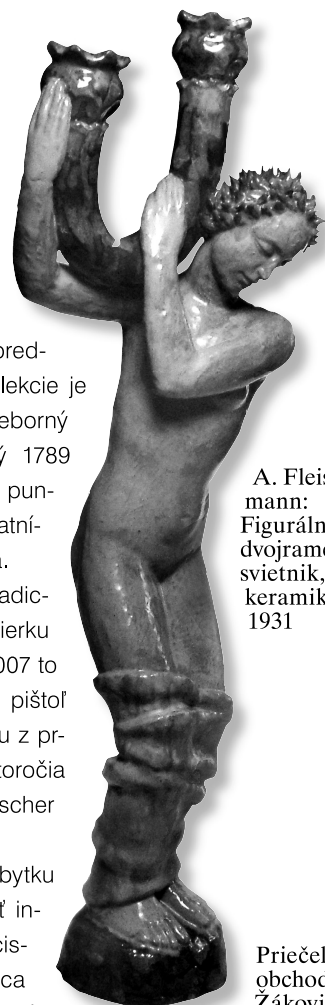
Do zbierky sakrálnych predmetov pribudli dva rokovové vyrezávané svietniky a vyšívaná obradová obuv cirkevného hodnostára z druhej polo-

vice 18. storočia.

Najzaujímavejším predmetom z tejto kolekcie je klasicistický strieborný relikviár datovaný 1789 s bratislavským puncom a značkou zlatníka Jozefa Gericka.

Múzeum sporadicky dopĺňa aj zbierku zbraní a v roku 2007 to bola kresadlová pištoľ francúzskeho typu z prvej polovice 18. storočia signovaná Jo Fischer in Pressburg.

Z akvizícií nábytku možno spomenúť intarzovaný klasicistický stolík z konca 18. storočia, hrací stolík na tri druhy hier so

A. Fleischmann:
Figurálny dvojramenný svietnik, keramika, 1931

Priečelie obchodu Zákovicovcov na Laurinskej

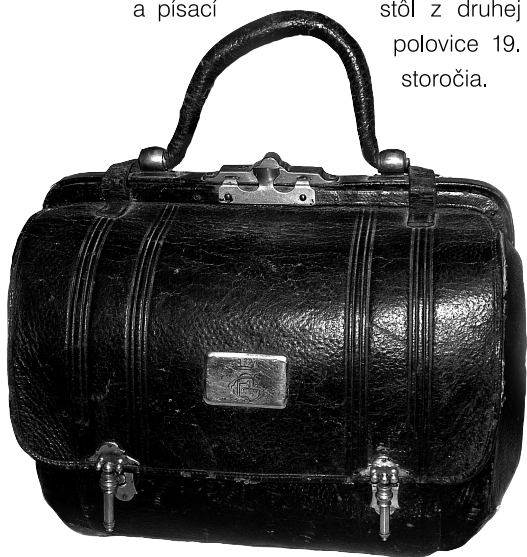
1900 – 1942

Stôl, okolo roku 1780

zaujímavo riešenou roletovou doskou zo začiatku 19. storočia a pánsku pracovňu z roku 1932. Darom múzeum získalo napríklad kartársky kaviarský stolík z obdobia okolo roku 1930, kreslo z polovice 20. rokov 20. storočia vyrobené bratislavskou firmou Müller a písací

stôl z druhej polovice 19. storočia.

Dámska taška v tvare kufríka, okolo roku 1900

Z doplnkov interiéru možno spomenúť secesnú závesnú lampu z mosadze a skla a alabastrový luster z čias okolo roku 1930.

Súčastou zbierok MMB je aj fond textílií (odevy a ich doplnky či doplnky interiéru), ktorý sa v roku 2007 rozrástol napríklad o dámsku tašku v tvare kufríka z obdobia okolo roku 1900

značenú Jakab Schavlik Pozsony, dámske plážové oblečenie z 30. rokov a postelne obliečky z 30.–40. rokov 20. storočia.

Zbierka skla sa obohatila o stolovú lampu z druhej polovice 19. storočia z vrstveného skla, pohár so slobodomurárskymi symbolmi z 20. rokov a vázu z rytého a brúseného skla z 30. rokov 20. storočia od autora Josefa Drahoňovského.

Do fondu porcelánu pribudla kávová súprava zn. Lilienporzellan Austria, Wilhelmsburg 1959–1971, typ Daisy a váza s maľovaným a zlateným dekorom zn. Potschapel, Nemecko po roku 1872.

Múzeum pravidelne rozširuje aj svoju zbierku hračiek, v roku 2007 to bola kolekcia bábik (21 ks), stavebníc a hier zo 60.–80. rokov 20. storočia.

Z predmetov týkajúcich sa nedávnej histórie mesta spojenej s konkrétnymi osobami treba spomenúť predmety z pozostalosti rodiny Zsákovits (1900–1942). Napr. fotografia priečelia obchodu Zsákovits na Laurinskej ulici s trojjazyčným nápisom Panska módna sieň, dva albumy rodinných fotografií, menovka, pečatidlo, textilné nášivky gombíky s označením Zsákovits, dve vkladné knižky a testament Károlya Zsákovitsa z 28. januára 1938.

Z dokumentov možno spomenúť vysvedčenie sochára A. Macka o návšteve prednášok na Akadémii výtvarných umení vo Viedni z rokov 1892/93 a 1895/96, tlač udelenia školskej odmeny na tejto akadémii v roku 1899 a ďakovnú tlač v koženej kazete zo 16. decembra 1911, adresovanú arcikniežatám Fridrichovi a Izabelle s podpisom mešťanostu Brollyho, tlačaná firmou Angermayer Pozsony.

Z pozostalosti Arthura Szalatnaia-Slatinského pribudlo do zbierok MMB päť fotografických portrétov architekta a jeho manželky, trojramenný svietnik a čajová súprava pre dve osoby zo žltoglazovanej keramiky z 20. rokov 20. storočia.

Jednou z oblastí dokumentácie života v meste je aj svet cukrární a kaviarní. V roku 2007 sa podarilo získať predmety z cukrárne Stürtzer: dve schránky na zákusky, keramické odznaky roznášača zákuskov a zmrzlinaára, rošty a podnosy na zákusky, nádobu na zmrzlinu. Do tejto kolekcie patria aj značené lyžičky z cukrárne Myšák a kaviarní Astória a Bláha.

Do zbierky výtvarného umenia MMB získalo dva návrhy plesového kostýmu – maľbu na papieri z druhej polovice 18. storočia a portrét muža v uniforme z druhej polovice 19. storočia. V roku 2007 sa podarilo doplniť aj zbierku prác bratislavského rodáka-sochára Arthura Fleischmanna (1896–1990), ktorému sa venuje samostatné múzeum na Bielej ulici č. 6. Sú to keramické práce: figurálny dvojramenný svietnik, signovaný a datovaný 1931 a hlava ženy z 30. rokov 20. storočia. Významnou akvizíciou sa stal dar od pána Gervasa Hooda – bronzový reliéf vytvorený na objednávku pre fasádu domu Sira Harolda Hooda v Londýne v roku 1964. Na bronzovom reliéfe je znázornená Madona s dieťaťom a postavy svätcov. Modelmi pre postavy boli pán Hood s manželkou, dcérou a synom a Arthur Fleischmann s manželkou a synom. Reliéf je vystavený na arkáde pri vstupe do múzea.

Foto: L. Mišurová

Obrázky z nešťastnej krajiny

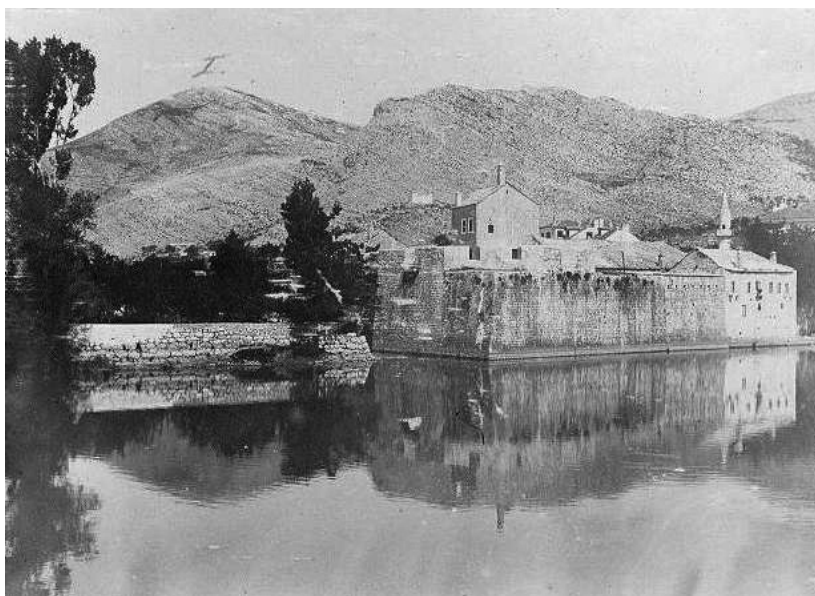
Ladislav Vincze

Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch

Vari niet takého múzea, ktoré by v depozitároch či na policiach knižnice neskrývalo nejaký zabudnutý, nikdy nepublikovaný či neprezentovaný solitér. Na jar roku 2007 sa mi do rúk dostal album plný historických fotografií. Akási neskúsená či problematicky neznalá ruka na obal napísala „1. svetová vojna“. To ma okamžite zaujalo, pretože autentické snímky s vojenskou tematikou dokážu vždy podať zaujímavé svedectvo určitého obdobia. Na moje prekvapenie po lepšom preskúmaní, správnej identifikácii a preklade popisných textov pod fotkami som zistil, že album pochádza z rokov 1901–1907 a zachytáva osudy 12. pešieho pluku rakúsko-uhorskej armády v Bosne a Hercegovine.

Zahraničná politika európskych mocností v 19. storočí sa orientovala na Balkánsky poloostrov, ktorý v tom období predstavoval sud s pušným prachom. Po skončení Rusko-tureckej vojny v roku 1829 silneli nároky na samostatnosť Tureckom pokorených národov. Ako prvé získalo autonómiu Srbsko, potom Grécko a napokon s veľkými ťažkosťami i Bulharsko.

V roku 1876 povstali kresťania v Bosne a Hercegovine, za podpory Srbska a Čiernej Hory. Ozbrojený konflikt vyústil do vojny, ktorá skončila v prospech Turecka. Situácia sa však zmenila, keď do sporu vstúpilo Rusko, ktoré vojnu doviedlo do víťazného konca. Prímierie s Tureckom bolo podpísané v roku 1878 v Drinopole. Podľa článku 25 Berlínskej zmluvy malo Rakúsko-Uhorsko spravovať oblasť Bosny a Hercegoviny. Toto poverenie si však vysvetlilo po svojom a územie Bosny a Hercegoviny obsadilo vojensky. Týmto narazilo na mocenské plány Ruska a postupne sa odvrátilo od svojho pr-

Mesto Trebinje

vého spojenca a uzavrelo spojenectvo s Nemeckom a Talianskom.

Obyvatelia Bosny a Hercegoviny, hlavne moslimovia, sa postavili proti postupujúcim rakúskym vojskám, ktorým trvalo tri mesiace, kým ako tak dostali krajinu pod kontrolu.

Prvé zážitky vojakov z okupácie Bosny a Hercegoviny neboli zrovna šťastné. Prepady rakúskych vojenských jednotiek boli časté a väčšinou končili stratami na životoch. Situácia sa zlepšila až po roku 1891, keď bolo bezpečno aj v horách.

Počiatky rakúsko-uhorskej okupácie Bosny a Hercegoviny, do tej doby hospodársky i kultúrne zaostalej oblasti, neboli ľahké. Na novo obsadených územiach chýbali základné kultúrno-civilizačné štandardy. Prakticky všetko sa tu muselo budovať celkom od základu, na novo. Tým však zároveň vznikali netušené možnosti pre zamestnanie mnohých úradníkov a odborníkov, ale i remeselníkov a robotníkov, prichádzajúcich z krajín habsburskej monarchie.¹ Pri sčítaní ľudu v roku 1910 v Bosne a Hercego-

vine bol počet týchto prisťahovalcov 46 859 osôb.²

Zvláštnu a nevyhnutnú skupinu tvorila armáda, zabezpečujúca poriadok v okupovanej krajine.

Vzácnny album 12. dobových fotografií, patriaci plukovníkovi Edmundovi Lebenovi, ešte v roku 1930 slúžiacemu v Komárne, ktoré bolo základňou 12. pešieho pluku, rozpráva príbeh dôstojníkov a vojakov rakúskej-uhorskej armády pôsobiacich v Bosne a Hercegovine v rokoch 1901–1907. Ide o fotografie pravdepodobne v drivej väčšine zhotovené samotným majiteľom a sčasti aj inými fotografmi, pravdepodobne vojakmi-amatérmi. Táto kolekcia je rozsiahla nielen počtom snímok, ale po identifikácii má aj zaujímavú výpovednú hodnotu, ktorá je pre dnešného bádateľa vzácnym zdrojom cenných informácií. Nenahraditeľným zdrojom informácií sú nemecké popisné texty pod každou fotografiou, písané grafitovou ceruzkou. Tieto nápisy vznikli pravdepodobne v období lepenia fotografií do albumu, no niektoré boli doplnené až v roku

Rofnícka rodina z južnej Hercegoviny

1930. Aj z toho dôvodu majú fotografie veľký, nielen historický, etnologický ale aj dokumentačný a spoločenský význam.

V období, keď tieto zábery vznikali, Rakúsko-Uhorská monarchia okupovala Bosnu a Hercegovinu už vyše štvrt storočia. Za túto dobu tu bola vybudovaná obranná línia vojenských táborov, ktoré kontrolovali strategicky dôležité miesta. Jedným z takýchto táborov bolo aj mesto Trebinje, ležiace v južnom cípe Bosny a Hercegoviny, čo zachytáva väčšina fotografií v albume. Trebinje, mesto z kameňa, rozprestierajúce sa v objatí umelo vytvorenej rieky Trebinjica, prešlo koncom 19. a začiatkom 20. storočia radikálnymi zmenami. Týkalo sa to najmä vybudovania vhodnejšej modernej infraštruktúry a architektonickej prestavby mesta. Stredoveké hradby brániace rozvoju mesta boli zbúrané a nahradené par-

kami a kvetinovými záhonmi. Nádych orientu si zachovalo iba vnútro hradu, trhoviská, stredoveké obytné priestory begov z rodu Resulbegovič a mešita s minaretom.³ Nad mestom, ležiacim v kotline, bdeli vrchy, na ktorých stálo 9 pevností s vojenskými stanoviskami kontrolujúcimi okolie. Z nich najvyššie položené bolo na vrchu Visoka Glavica v nadmorskej výške 1 360 m.

Nehostinné a tvrdé životné podmienky v pevnostiach sa vojaci snažili spríjemniť si rôznymi spôsobmi, napr. podnikaním výletov do blízkeho okolia, nakoľko im to vojenská služba a nadriadení povoľovali. V jarnom období kultivovali okolie pevností, čím vytvárali malé štvorcové zeleninové záhradky, obložené nízkym kamenným múrom. Počas teplých letných dní vychádzali do vyššie položených horských oblastí, kde sa vychutnávali výhľad na okolitú krajinu a vo zvyškoch snehu si chladili pivo.

Voľný čas trávil inak dôstojníci, ktorí aj so svojimi manželkami a priateľkami podnikali výlety do blízkeho i ďalekého okolia, alebo podľa vzoru materskej krajiny sa v tieni slnečníkov len tak prechádzali po korze. Časté boli aj návštevy kaviarní a reštaurácií, kde sa stretávali na rôznych spoločenských podujatiach. Obľube sa tešil nový šport- tenis, ktorý im poskytoval nevídanú zábavu. S obľubou navštevovali

i historické pamiatky a pozoruhodnosti Bosny a Hercegoviny. Takto navštívili ruiny hradu Vranduk a Klobuk, jaskyňu pri Milanove či zvyšky kláštora v Trdoši a pri Zganjevo. Pri týchto cestách používali širokú škálu dopravy – železnicu, kone, plte, člny a v horských oblastiach využívali nosičov s mulicami. Okrem toho, že spoznávali okolitú prírodu, zoznamovali sa i s domorodým obyvateľstvom, ktorého etnické a konfesionálne zloženie bolo heterogénne.

Podľa sčítania ľudu v roku 1885 žilo v Bosne a Hercegovine 571 300 pravoslávnych Srbov, 492 700 moslimských Bosniakov, 256 800 katolíckych Chorvátov, 5800 Židov a menší počet Rómov.⁴

Hlavnou obživou obyvateľstva južnej Hercegoviny bol chov dobytky (hovädzí dobytok, kozy, ovce), koní a somárov. Poľnohospodárstvo bolo pre nehostinné podmienky zastúpené v menšej miere, napriek tomu najvyššiu produkciu dosahovalo pestovanie kukurice a strukovín. Okrem toho sa pestovali aj obilniny (pšenica, raž, proso) a z novších plodín zemiaky, cukrová repa, repka olejná a ďatelina.⁵ Zavlažovanie úrodnej pôdy zabezpečovali veľké lopatkové kolesá, ktoré vodu vynášali z riek do zavlažovacích kanálov. Kamenné cisterny na pitnú vodu v horských oblastiach zásobovali z nižšie položených prameňov. Vodu nosili v drevených sudoch pomocou somárov.

Dôležitú úlohu v Hercegovine zohrávalo pestovanie tabaku a vínnej révy, ktorej sa v týchto podmienkach výborne darilo. Obľúbenou odrodou bieleho hrozna bola Žilavka a červeného Blatina, na ktorých víne si radi pochutnali i vojaci. Vyhľadávaným nápojom moslimov bola káva, ktorú drvili v drevených mažiarioch a podávali v typických kantínach.

Pre nedostatok dreva na juhu krajiny domorodci svoje štvorcové príbytky stavali z kameňa, ktoré pokrývali slamou, no častejšie štiepanou bridlicou. Drobné okenné sklá boli mnohokrát nahradené masným papierom.

Plukovník Edmund Leben, majiteľ albumu

Rakúsko-uhorská armáda nekontrolovala len súš, ale i priestor na mori. Keďže Bosna a Hercegovina nemala prístup k moru, vojská využívali prístav v meste Gravosa v Dalmácii, ktorý mohol kotviacim lodiam zabezpečiť patričnú ochranu. Fotografie zachytávajú aj vojenské plachetnice, bojové a torpédové lode kotviace v prístave.

Napriek mieru boli vojaci vždy v bojovej pohotovosti, čo dokazovali i mnohé manévry a cvičenia – testovacie streľby z malých mažiarov a veľkých diel, organizované v neobývaných častiach krajiny. Simulované útočné i obranné operácie počas ozbrojeného

konfliktu zabezpečovali prevádzkovú spoľahlivosť zbraní a obranných systémov.

Napriek idylicky vyzerajúcim fotografiám, rakúsko-uhorská správa Bosny a Hercegoviny, najmä tvrdý policajný režim a necitlivá národnostná politika, dlho bránila národnostnému uvedomovaniu bosenských Srbov, resp. Chorvátov.⁶

Pri príležitosti 100. výročia anexie Bosny a Hercegoviny Rakúsko-Uhorskom bola začiatkom apríla v priestoroch Múzea Jána Thaina sprístupnená výstava pod rovnomeným názvom. Výber 28 fotografií vkusne dopĺňala

rekonštrukcia dobovej veliteľskej kancelárie zo začiatku 20. storočia. Výstava trvala do 27. júna 2008.

Repro: autor

POZNÁMKY

¹ HLADKÝ, L. – LJUCA, A.: České vlivy na kulturní a společenský rozvoj Bosny a Hercegoviny. Výskumný projekt RM, (ďalej len: České vlivy...), s. 5.

² HADŽIBEGOVIČ, I.: Bosenskohercegovská města na rozhraní 19. a 20. století. In: Slovanské historické studie, 22, 1996, s. 314.

³ Az osztrák – magyar monarchia írásban és képeben, Bosznia és Hercegovina. XIX, Budapest, 1901, (ďalej len: Az osztrák – magyar...), s. 151.

⁴ <http://terkepek.adatbank.transindex.ro>, Kötés Európa 1763–1993

⁵ Az osztrák – magyar ..., s. 441–456.

⁶ České vlivy..., s. 9.

Reštaurovanie poškodenej knihy zo zbierok SNM-EM

Anna Boďová, Beata Vojteková, Mária Trnková
 Oddelenie reštaurovania a konzervovania dokumentov SNK, Martin

K mestu Martin neoddeliteľne patria múzeá. Medzi nimi dominuje Etnografické múzeum ako najstaršia a najväčšia zložka súčasného SNM. Martinčania so zakladateľmi a pracovníkmi tejto inštitúcie stáli bok po boku v dobrom i zlom doslova od jej pionierskych začiatkov v matičných rokoch (1870–1873), ale i v časoch Múzea Národného domu (1890–1896). To znamená, že priamo i nepriamo zdieľali a zdieľajú radosť i starosť „národného múzea“ a chcú byť, ba často aj sú osobne účastní na práci tejto vrcholnej kultúrnej ustanovizne. Udalosťou mesta bolo nielen postavenie prvej a druhej budovy SNM, otvorenie nových expozícií v oboch budovách, ale aj ich reorganizácie, apod., pri ktorých došlo k delimitáciám fondu martinského SNM na špecializované národopisné múzeum na základe Zákona SNR z roku 1961. Priam celonárodnou udalosťou bolo založenie Múzea slovenskej dediny, ale aj príprava a otvorenie nových

etnografických expozícií – či už prvej po roku 1932 v novootvorenej budove (s plochou 780 m²) a druhej v rokoch 1974/5. Tá svojou celkovou kvalitou, nielen rozmermi a vybavením (2 500 predmetov na ploche 2 200m²), ale aj celkovou kvalitou presahovala všetko dovtedy známe v múzejníctve na Slovensku a originálnym riešením vyvolala záujem aj medzi zahraničnými etnografmi-múzejníkmi.

Expozíciu, rozdelenú do troch samostatných celkov – *Človek a pôda*, *Človek a materiál*, *Človek a odev*, spája spoločná myšlienka – dokumentovať tradičnú ľudovú kultúru slovenskej dediny v navzájom prepojenej reťazi obrazov práce a života našich predkov. Autorom jej časti *Človek a pôda* bol PhDr. Igor Krištek, vtedajší riaditeľ inštitúcie. Martinskú verejnosť ako blesk zasiahla správa o ničivom požiari, pri ktorom dňa 4. októbra 1999 vo večerných hodinách bola zničená polovica jej prvej časti, situovaná na prvom

IDENTIFIKÁCIA

Názov:	Nábožné výlevy..., kniha zo zbierok SNM-EM
Autor:	Andrej Radlinský
Prírastkové číslo:	bez čísla
Inventárne číslo:	N 29181
Datovanie:	1889
Rozmery:	V: 17,5 cm, Š: 11,0 cm, H: 4,8 cm
Materiál:	Papier, knihárska lepenka, telacia koža, mosadzný plech
Technika:	Tlač na strojovom drevitom papieri
Proveniencia:	Viedeň
Majiteľ:	SNM-EM
Doba reštaurovania:	6. 3. 2000 až 19. 9. 2000
Kurátor:	PhDr. Eva Pančuhová
Chemik:	Ing. Mária Trnková
Reštaurátori:	Bc. Anna Boďová, Mgr. Beata Vojteková

poschodí múzea. Požiar zapríčinil elektrický skrat, od ktorého sa vznietili slamené a iné výstavné exponáty. Keďže tu nebol nainštalovaný EPS a požiar nebol zavčasu signalizovaný, v podstate zhorelo všetko okrem sklenených vitrín a ich obsahu. Po uhasení

požiaru ostala na mieste expozície doslova spúšť. Po odstránení následkov požiaru bolo treba opäť stavebne upraviť expozičnú plochu na celom prvom poschodí.

Medzi predmetmi boli aj značne poškodené dve knihy, a preto SNM-EM požiadalo Slovenskú národnú knižnicu o pomoc pri reštaurovaní dvoch knižných väzieb.

Jedným z poškodených predmetov je náboženská príručka *Nábožné vý-*

vyšlo v preklade do ôsmich jazykov. Toto dielo malo v kontexte slovenskej náboženskej literatúry veľký ohlas, a preto má nesmierny význam aj jeho dokumentovanie a prezentovanie v súčasnosti.

Kniha bola vystavená v expozícii vo vitríne na sklenej podložke v stojatej polohe a mierne pootvorená. Pri zásahu požiarikov sa sklená vitrína rozbila, pričom knižná pamiatka a knižná doska obhoreli. Požiar zasiahol predovšetkým predné listy, ktoré boli od

seba oddelené a na rozostúpených listoch spôsobil oheň pomerne rozsiahle poškodenie. Horenie postupovalo v smere prúdenia vzduchu. Prednú predsádku a titulný list zasiahol plameň od hlavy do stredu plochy knižného listu. Obhorenie dosiahlo tvar trojuholníka. Zadnú knižnú dosku a prí-

doštie plamene nepoškodili. Niektoré ďalšie poškodenia knižného bloku vznikli ešte pred požiarom v SNM-EM.

Pred začatím reštaurovania sme postup práce konzultovali s PhDr. Evou Pančuhovou, pracovníčkou SNM-EM v Martine. Po vzájomnej dohode bol vypracovaný podrobný reštaurátorský protokol, v ktorom sa rozhodlo, že kniha sa bude reštaurovať komplexne a rozoberie sa na jednotlivé časti. Súčasťou dohody bolo aj to, že prípadné nezrovnalosti či potreba iných postupov sa v priebehu reštaurovania budú pravidelne konzultovať. Podrobne boli navrhnuté jednotlivé reštaurátorské postupy, ktoré sa javili ako najvhodnejšie riešenia pri takomto rozsiahlom poškodení knihy. Išlo hlavne o vyhotovenie chýbajúcich mosadzných puklíc, ktoré sa pravdepodobne stratili pri záchrane a manipulácii zvyškov vystavovaných múzejných artefaktov. Závažný problém predstavovali obhorené okraje listov, kde je ešte viditeľný

text. Text bol na tmavom obhorenom podklade, ktorý sa aj pri maximálnej opatrnej manipulácii drobil na malé kúsky.

Po uzavretí a podpísaní protokolu sme mohli pristúpiť k samotnému reštaurovaniu knihy.

Na celokoženej knižnej väzbe vysoká teplota spôsobila zmrštenie a deformáciu kože. Knižná väzba je zdobená mosadzným kovaním. Hranové kovanie prednej a zadnej knižnej dosky sa zachovalo pomerne v dobrom stave. Kovanie bolo pripevnené na dosku gombíkovými puklami, ktoré mali z vnútornej strany naciňované klinčeky. Tieto klinčeky boli zhrdzavené, preto bola nevyhnutná ich výmena za nové, mosadzné. Ozdobné pliešky na knižnom chrbte v počte 7 kusov ostali neporušené na troch kožených obhorených pásiokoch.

Prvým dôležitým krokom bolo mechanické čistenie štetcom, jemnými gumami a dezinfekcia. Celú knihu bolo treba prestránkovať, pretože nebola úplná, niektoré listy chýbali. Po kontrole stránkovania sme oddelili knižné dosky od bloku. Nasledovalo rozobrať knižného bloku na jednotlivé listy. Práca si vyžadovala maximálnu opatrnosť, aby sa zachovali všetky, aj najmenšie fragmenty listov. Zistili sme, že väzba nie je pôvodná, pretože v lome listov sa nachádzajú početné vpichy, ktoré sú z predchádzajúceho šitia na zapílené špagátové väzy. Ďalším úkonom bolo kúpanie listov vo vodnom roztoku a následná neutralizácia listov vo vodnom roztoku hydrogénuhličitanu horečnatého ($Mg(HCO_3)_2$). Pri nameranej kyslosti papiera je dôležitý neutralizačný proces, likvidujúci slabé a silné kyseliny s cieľom neutralizáciou vytvoriť v papieri alkalickú rezervu. Pri mokrych technológiách sme používali pomocný materiál, veľmi dôležitý pri manipulácii s takto poškodenými listami (sieťka, netkaná textília). Listy sme sušili voľne v sušiacom regáli. Niektoré veľmi poškodené listy sme vkladali z neutralizačného roztoku na pomocných materiáloch (sieťkach) do

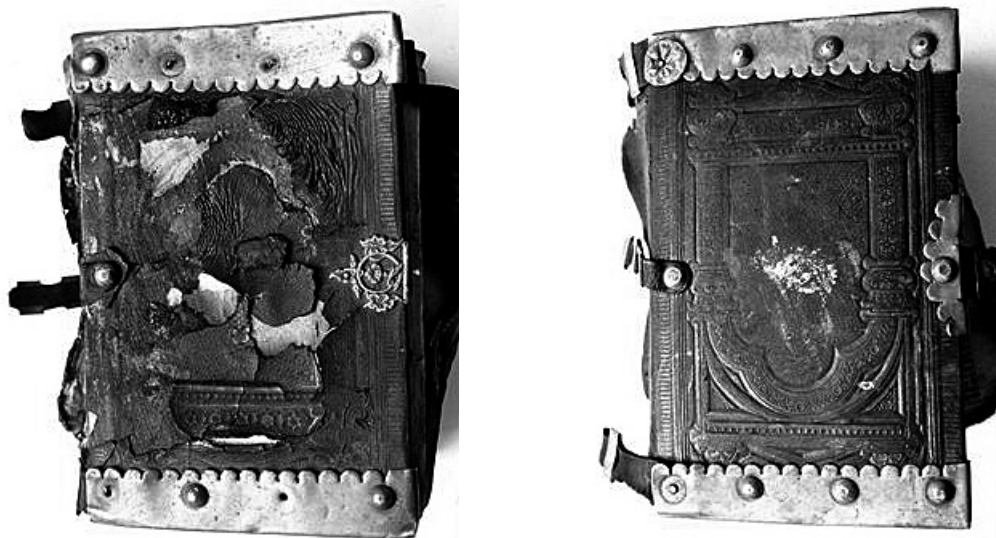
Pohľad do zničenej expozície, časť Duchovná a spoločenská kultúra
Foto: T. Michalík

Pohľad na zničenú časť expozície Človek a pôda – Vianoce
Foto: T. Michalík

levy srdce katolíckeho kresťana, dielo teológa, jazykovedca, vydavateľa, organizátora národného a kultúrneho života Andreja Radlinského (1817–1879). Táto bola v čase jej prvého vydania v roku 1850 považovaná za jedno z najvýznamnejších náboženských diel a celkovo vyšla v 13 vydaniach. O význame diela svedčí aj skutočnosť, že

Kniha pred reštaurátorským zásahom

Poškodenie koženého pokryvu vplyvom vysokej teploty

Knižný blok a kovová časť zapínania po reštaurovaní

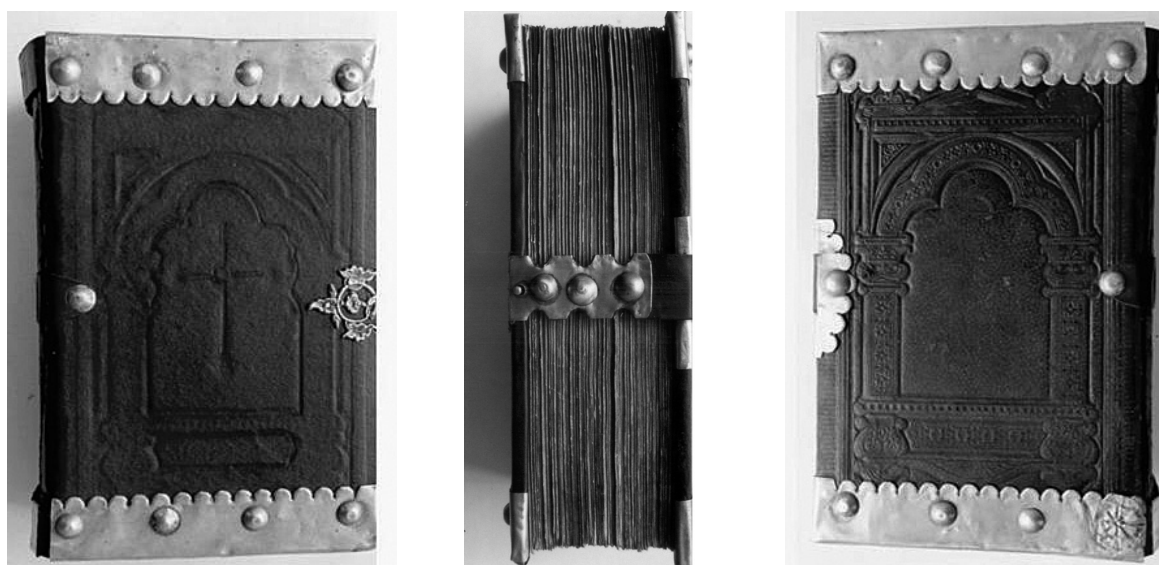

Foto: V. Bukovský

dolievacieho zariadenia, aby ďalšou manipuláciou nedošlo k prípadnému poškodeniu (najmä obhorených listov). Reštaurovanie sme začali dolieváním obhorených listov rozvláknenu (sulfátovou) papierovinou. Oslabené listy sme plošne laminovali japonským papierom za použitia kombinácie lepidla – ryžový škrob s tylózou MH 300. Japonský papier v gramáži 6 gm² bol použitý aj pri spájaní trhlín a nespočetných vpichov v lome listov. Po zreštaurovaní listov bol knižný blok vyšíty na tri zapílené špagáty podľa pôvodného šitia. Pôvodnú prednú lepenkovú knižnú dosku požiar poškodil, ale podarilo sa nám aplikovať časť zachovaného lepenkového materiálu so slepotlačou na nový lepenkový podklad. Na prednú knižnú dosku a knižný chrbát sme použili novú kožu, pretože pôvodná sa vplyvom tepla pri požari stala veľmi krehkou, teda nepoužiteľnou. Po aplikácii kože na knižnú dosku sme ešte za vlhka zvýraznili pôvodnú plastiku znázorňujúcu portál knihárskou kostkou a neskôr teplou filetou.

Zadná knižná doska ostala nepoškodená v pôvodnom stave, čiže sme ju s malými úpravami aplikovali na kni-

hu. Mosadzné hranové kovanie bolo treba doplniť piatimi gombíkovými puklami (vyrobenými z mosadzného plechu). Do nových aj starých pukiel sme nacínvali mosadzné klinčeky. Pred upevnením hranového kovania bolo treba urobiť nové kožené pásiky na knižný chrbát. Tieto sme zasunuli pod hranové kovanie a upevnili. Na kožené pásiky sme aplikovali pôvodné ozdobné mosadzné pliešky. Ďalej nasledovalo upevnenie dierkovej zapínacej spony. Nerovnosti na knižných doskách z vnútornej strany sme vyrovnali nalepením niekoľkých vrstiev predsádkového papiera. Po týchto úpravách nasledovalo vlepenie knižného bloku do knižných dosiek. Po dokonalom niekoľkodňovom sušení pri miernom zaťažení (knihu sme vložili medzi molitan, aby sa nepoškodilo kovanie) sa kniha stabilizovala v prostredí. Konečnou fázou bolo zakonzervovanie koženého povrchu knihy britskou tukovacou pastou.

Na knižný blok bol vyhotovený ztvárací ochranný obal, do ktorého sme vložili sprievodnú čiernobielu archívnu fotodokumentáciu, zachycujúcu celkový rozsah poškodenia knižnej pa-

miatky i podrobnú správu o priebehu reštaurátorského zásahu s popisom optimálnych podmienok uskladnenia a využitia na výstavné účely. K nim sme priložili nepoužiteľné fragmenty kože z prednej knižnej dosky, aplikované na lepenkový podklad.

Spôsob reštaurovania knihy bol kompletne prezentovaný na IX. Seminári reštaurátorov a historikov v Lito-měřiciach 13.–16. 9. 2000.

Cieľom práce bolo čo najlepšie zreštaurovať náboženskú pamiatku, aby v budúcnosti mohla ďalej slúžiť ako expozičný či študijný materiál, a tým zabrániť jej umŕtveniu. Bez popísaného zákroku by jej hrozil osud nepoužiteľného artefaktu, citlivého voči ďalšiemu pôsobeniu škodlivých faktorov a neužitočne zaberajúceho miesta v depozitári múzea. Po dokončení práce sa kniha v SNM-EM opäť bude používať na expozičné účely.

LITERATÚRA

- ĐUROVIČ, M.: Restaurování a konzervování archiválií a knih. Paseka 2002, 517 s.
 *ISBN 80-7185-383-6
http://www.muzeum.sk./default.php?obj=muzeum&ix=em_snm_7.11.2007
 ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA, zv. V., R – Š. Martin 1981, 790 s.

Slovaciká v archeologickej zbierke Reformovanej cirkvi v Sárospataku

Vladimír Turčan

SNM-Archeologické múzeum, Bratislava

Kolégium Reformovanej (kalvínskej) cirkvi v maďarskom Sárospataku (Blatný Potok, Maďarsko) bolo založené v roku 1531. Súčasťou jeho majetku sa stala aj študijná zbierka, budovaná darmi profesorov, študentov, mecénov, farárov, ale aj súkromnými donátormi (zbierka začala vznikať pravdepodobne počiatkom 18. stor.). Predmety archeologického charakteru boli spočiatku zara-

dené do prírodovednej kolekcie, až v roku 1930 ich vyčlenili ako samostatnú časť do „Kabinetu starožitností“. V roku 1931 bol pri príležitosti 400. výročia založenia kolégia vystavený výber zo zbierkového fondu. V 30. rokoch bola zbierka sprístupnená verejnosti. V rokoch 1934/35 vyhotovili nový inventár, lebo pôvodný, vedený priebežne, samozrejme už nespĺňal požadované kritériá na múzejné spracovanie

zbierok. V rokoch 1938/39 archeologický fond spojili s predmetmi umeleckého charakteru pod názov „Kabinet starožitností a umeleckých zbierok“. Posledné prírastky zaznamenal v 40. a 50. rokoch 20. storočia. V súčasnosti je v kolekcii registrovaných 1 111 položiek, medzi nimi síce aj predmety nedatovateľné resp. s nízkou výpovednou hodnotou (črepy, kosti, kamene), ale majoritnej časti nálezov možno

pripísať minimálne regionálny význam. Zbierka má charakter typickej školskej, nesystematicky budovanej kolekcie. V nej uložený materiál pochádza predovšetkým z okolia mesta, resp. z územia pôvodného cirkevného dištriktu, kam spadala aj časť dnešného Slovenska, čo sa odrazilo v zastúpení lokalít. Okrem položiek slovenskej proveniencie obsahuje kolekcia výnimočne archeologické nálezy z Ukrajiny a z Rumunska. Súčasťou zbierky je aj 5 artefaktov zo starovekého Egypta.

Artefakty slovenského pôvodu v predmetnej kolekcii pochádzajú predovšetkým z dnešného okresu Trebišov a naša odborná literatúra ich doteraz nepodchytila. Nemal ich k dispozícii ani J. Eisner, ktorý pri koncipovaní prvej syntézy slovenského praveku venoval veľkú pozornosť tiež nálezom uloženým v maďarských inštitúciách.¹ Predmety neboli zakomponované ani do poslednej syntézy východoslovenského praveku, v ktorej je okresu Trebišov venovaná samostatná kapitola.²

V roku 2000 vydalo Múzeum Otta Hermana v Miškovci katalóg uvedenej archeologickej zbierky.³ Publikácia po predsluve a úvode prináša súpis nálezového fondu, sústredného v zbierke reformovanej cirkvi v Sárospataku, rozčleneného chronologicky na pravek, pamiatky egyptského pôvodu, dobu rímsku, sťahovanie národov, dobu „zaujatia vlasti“ (myslí sa príchod staromaďarských kmeňov do Karpatskej kotliny, v slovenskom triedení ide o povielkomoravské obdobie), arpádovské obdobie a stredovek. Lokality sú v rámci jednotlivých kapitol zoradené abecedne podľa maďarských názvov, v prípade nálezov z nášho územia sú platné slovenské názvy uvedené v zátorke.

Keďže sa zrejme vzhľadom na obmedzený náklad, typický pre podobné tlače, ako aj pre tradične neuspokojivé vydavateľské, a tým aj výmenné možnosti našich múzejných inštitúcií publikácia nedostala do dostatočnej pozornosti slovenských archeológov

a regionálnych bádateľov, uvádzame nižšie prehľadný súpis slovacík nachádzajúcich sa v zbierke. Oproti maďarskej publikácii sú v tomto prehľade lokality zoradené podľa platného slovenského názvoslovnia bez chronologického členenia. Ďalej je zaradený maďarský názov, meno darcu (zachovaná je maďarská transkripcia, oproti pôvodnému textu sa však osobné meno uvádza podľa slovenského úzu ako prvé), krátka charakteristika nálezu, datovanie a strana, na ktorej je príslušný artefakt publikovaný, prípadne číslo obrázku (časť predmetov však nie je vyobrazená). V prípade, ak sa v zbierke nachádzajú položky z jednej lokality od viacerých darcov, je tento fakt zohľadnený pri členení konkrétnej lokality. Nálezy sú v takom prípade usporiadané chronologicky.

Súpis lokalít zo slovenského územia

- *Kráľovský Chlmec* (okr. Trebišov) – Királyhelmece: Donát Szekély, špirálovito stočený kruh z bronzového drôtu, neskorá doba bronzová, s. 30, obr. 37.
- *Liptovská Mara* (okr. Liptovský Mikuláš) – Liptószentmária: István Thuránszky, dva ks bronzové puklicové gombíky, stredovek, s. 63, obr. 102.
- *Malá Trňa* (okr. Trebišov) – Kistoronya: gymnaziálny študent Zoltán Fabián, kamenná sekerka, neskorá doba kamenná, s. 31.
- *Malé Ozorovce* (okr. Trebišov) – Kisazar, Pál Horvát, bronzový meč s liatou rukoväťou, neskorá doba bronzová, s. 31, obr. 38.
- *Michalany* (okr. Trebišov) – Alsómihályi: 1. Ferenc Karsa, 2 ks bronzové sekerky, neskorá doba bronzová, s. 13; 2. Gyula Dókus, bronzový kosák, sekerka a krúžok, neskorá doba bronzová, s. 13; 3. Andor Payzos zo zbierky Miklósa Szemereho, železná kuželovitá puklica štítu s trňovým hrotom, 3.–4. stor. (Vandalia), s. 54, obr. 75.
- *Oborín* (okr. Michalovce) – Abara,

Gábor Stépán z Malčíc: obsidiánové úštepky a kamenné zlomky, mladšia doba kamenná, s. 13.

- *Rožňava* (okr. Rožňava) – Rozsnýó: kňaz László Réz, hlinený krčah s fazetovanou spodnou baňatou časťou, fúzesabonská kultúra, s. 37, obr. 52.
- *Streda nad Bodrogom* (okr. Trebišov) – Bodrogszerdahely: 1. gymnaziálny študent László Czövek, nedatovateľné črepy z dna nádoby, s. 20; 2. József Csoma, zlomok kamennej sekerky, mladšia doba kamenná?, s. 20; keramické črepy zdobené vlnkou z väčšej nádoby, stredovek, s. 60.; 3. učiteľ Károly Berecz, 3 hlinené nádoby pilinskej a gávskej kultúry, s. 20, obr. 15, 16; 4. darca neznámy, hlinená urna, pilinská alebo gávská kultúra, s. 20, obr. 17.
- *Veľký Kamenec* (okr. Trebišov) – Nagykövesd: Menyhért Benkő, hlinená šálka s koreňom ucha, prevyšujúceho okraj, gávská kultúra, s. 32.

Okrem vyššie uvedených nálezov, ktoré majú presnú lokalizáciu, sú v zbierke aj artefakty neznámeho pôvodu a z nich niektoré tiež môžu pochádzať z dnešného slovenského územia. To isté sa týka aj položiek s lokalizáciou „Zemplén megye“, teda bývalá Zemplínska župa, rozkladajúca sa na území oboch nástupníckych štátov. Mená darcov, z dnešného hľadiska zdanlivo bezvýznamné, sú uvedené z dôvodu potencionálnej zaujímavosti pre regionálne dejiny, nakoľko môže ísť o rodiská darcov (napr. študentov v Blatnom Potoku) alebo o dočasné miesta pôsobenia konkrétnych osobností.

POZNÁMKY

¹ EISNER, J.: Slovensko v pravéku. Bratislava 1933.

² GAČKOVÁ, L. (zost.). Archeologické dedičstvo Zemplína. Michalovce 2004. Autorom kapitoly Okres Trebišov je J. Chovanec.

³ DANKÓ, J. K. – PATAY, P.: Régészeti leletek a Sárospataki református kollégium tudományos gyűjteményeiben. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei 2, Miskolc 2000.

Ako evidujeme evidenciu

Ján Jurkovič

Slovenské národné múzeum, Bratislava

Pred štyrmi rokmi vznikol projekt CEMUZ, vtedy hlavným cieľom evidencie zachytiť múzejné zbierky rozdrobené v desiatkach múzeí na území Slovenska, aby mali zodpovedné orgány prehľad o tom, ako múzeá spravujú zverenú časť kultúrneho dedičstva a odborníci rýchly prístup do centrálného katalógu múzejných zbierok. Za ten čas sa veľa zmenilo - v múzeách i mimo nich, „vonku“. Na asynchrónnosť týchto zmien už hádam netreba zvlášť upozorňovať. Dobre vieme, že väčšina múzeí často nestačí s dychom ani na zachovanie svojich základných životných funkcií, nieto na udržanie kroku so zvyšujúcim sa tempom všeobecného vývoja. Vieme to tak dobre, že sme sa tým prestali verejne zaoberať a znášame to ako nezmeniteľný osud. Dennodenne zápasíme o prežitie a riešime všetky možné problémy ťažkopádnej administratívy, perfídnej ekonomiky, kľúčujeme v hospodárstve, učíme sa marketingovým trikmi a „žobraniu“ omrvínek zo stola „bohatých“. Azda aj preto prestávame správne identifikovať svoje poslanie

v súčasnom kultúrnom systéme a našej pozornosti uniká, že dominantnou kultúrnou hodnotou sa stáva vedomostný systém. Možno aj preto sme si nevsimli, že medzičasom sa začalo aj s predefinovaním funkcií pamäťových a fondových inštitúcií. Zatiaľ ešte len v rovine názorovej.

Vývoj pred bránami múzeí beží veľmi rýchlo a potreby informačnej spoločnosti medzičasom zmenili aj poslanie a ciele projektu CEMUZ. Z lineárnej evidencie sa postupne presunul na platformu viacdimezióneho múzejného vedomostného systému, napojeného na ostatné celonárodné a nadnárodné kultúrne informačné systémy.

Nanajvyš aktuálna je jeho integrácia s Digitálnym informačným systémom MK SR (DIS MK), ktorého projekt je už v štádiu vysokej rozpracovanosti. Týmto projektom MK SR reaguje na výzvu členských štátov EÚ k vytvoreniu veľkokapacitných digitalizačných zariadení¹, ktorými sa zrýchli proces vystavenia kultúrneho dedičstva Eu-

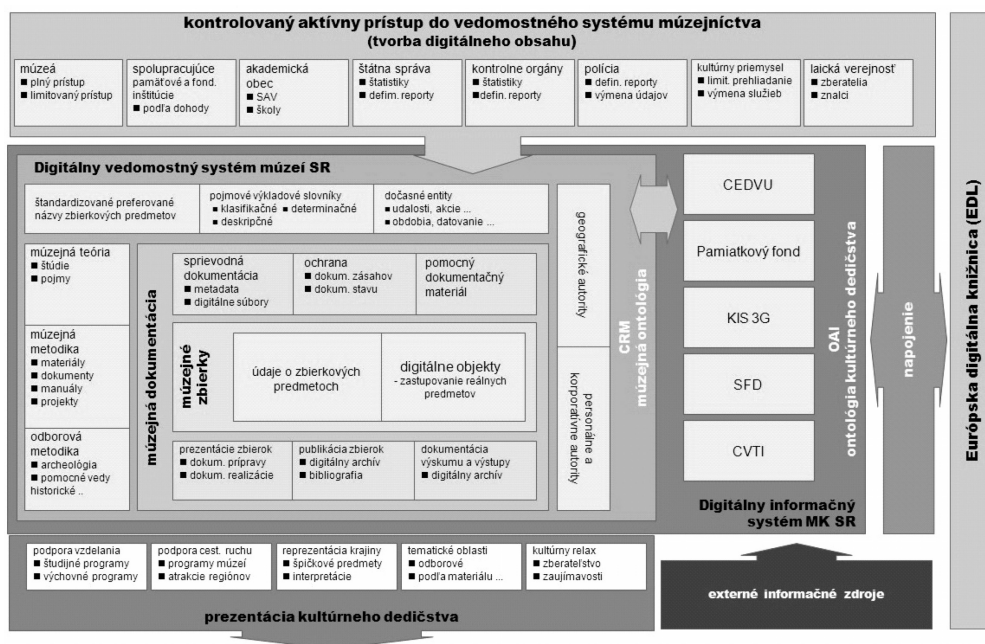
rópy on-line cez Europeanu². V najbližšom čase budeme o ňom veľa počuť a zrejme k nemu budeme mať aj my čo povedať. Informačný systém CEMUZ (spolu s CEDVU³ a KIS 3G⁴) je vybraný do pilotného projektu ako jeden z podstatných segmentov DIS MK SR, a preto v tejto dobe prechádzajú zmenami nástroje na digitalizáciu zbierok – ESEZ on-line⁵ (pripravuje sa 4. generácia ESEZ, postavená na medzinárodných štandardoch CCO⁶), ale aj ostatné komponenty jednotného informačného systému múzeí SR (Obr. 1).

Každý, kto aspon trochu využíva kultúrne informačné zdroje určite postrehol, že procesy integrácie informačných systémov za posledné dva-tri roky nabrali poriadnu akceleráciu aj v oblasti kultúry a z 0 vybehli na 100. A tak sme sa zrazu ocitli v bode, keď sa CEMUZ na jednej strane stáva segmentom národného kultúrneho vedomostného systému a na druhej strane sa začleňuje do medzinárodných informačných systémov.

V roku 2008 vstupuje CEMUZ do dvoch projektov eContent: ATHENA (národný koordinátor MK SR, priamo zapojené SNM) – zameraný na integráciu európskych múzeí (zapojených je 23 národných ministerstiev) a projekt EDL Local⁷ zameraný na sprístupňovanie digitálneho obsahu v zbierkach regionálnych a lokálnych inštitúcií (národný koordinátor SNM, priamo zapojené MK SR, PÚ a SNG ako asociatívni partneri).

Ak sme doteraz riešili technológie kultúrnych informačných systémov v múzeách na inštitucionálnej úrovni, tak dnes do procesu ich projektovania a správy vstúpili špecialisti z oblasti IKT⁸, ktorí aplikujú technológie a metodiky, vychádzajúce z európskych štandardov. Takže technológie už

Obr. 1
Schéma modelu jednotného digitálneho vedomostného systému múzeí SR a jeho integrácie s DIS MK SR

prestali byť tým problémom, ktorým by sa mal zaoberať múzejník, ako ich užívateľ. Znamená to, že ak majú múzeá doteraz na krku záťaž správy systému ESEZ (pričom pre časť múzeí je práve táto záťaž dôvodom ignorovania digitalizácie zbierok), tak v najbližšom období by sa jej mohli zbaviť.

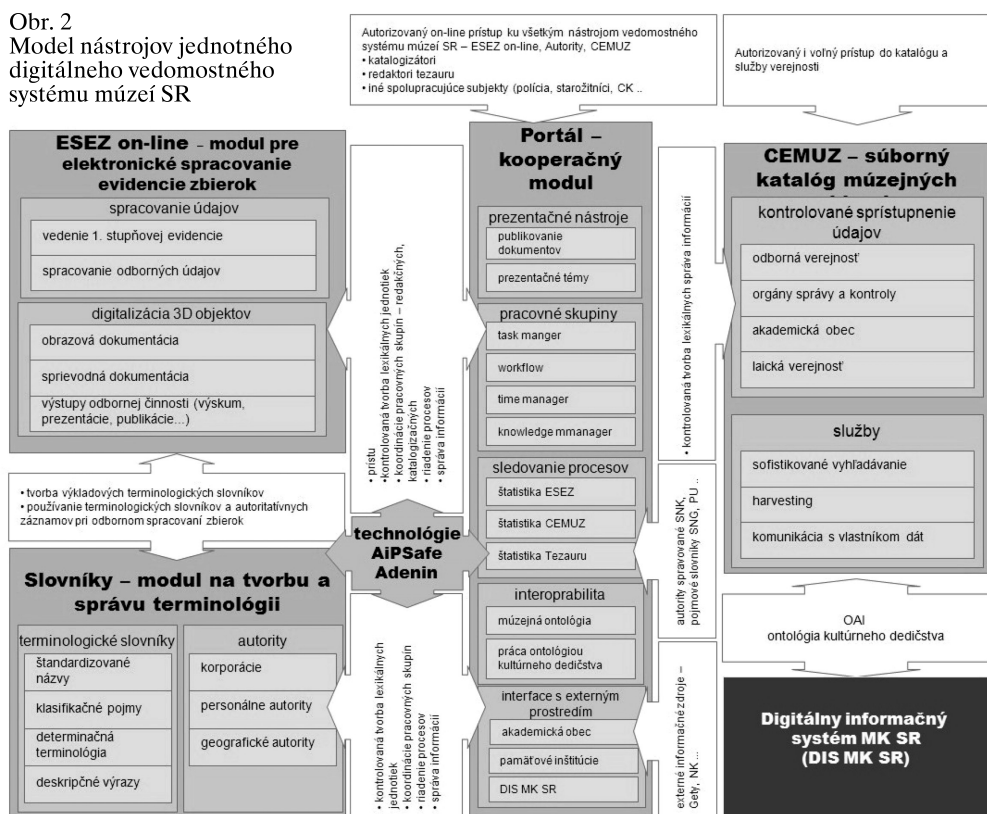
Uvedli sme, že projekt CEMUZ je dôležitou súčasťou DIS MK SR. Táto skutočnosť nám teraz pomáha presadiť návrh, aby náklady na využívanie ESEZ 4G⁹ boli hrazené centrálné z prostriedkov na informatizáciu kultúry. Ak tento návrh presadíme, potom múzeá v SR nebudú platiť ani za užívateľské licencie, ani za služby spojené so správou systému a dát, čiže *nebudú zaťažované správou technológií a budú sa môcť plne sústrediť na vlastnú odbornú prácu – na katalogizáciu zbierok*. Teraz už asi netreba pripomínať, že ak hovoríme o katalogizácii zbierok, nemáme na mysli vypisovanie kartičiek zakladaných zásuviek, ale tvorbu digitálneho múzejného vedomostného systému múzeí, napojeného na informačný systém kultúry. Všetky nástroje tohto systému budú od júla 2008 plne k dispozícii všetkým múzeám v SR (Obr. 2).

Isteže je dobre vedieť, ako fungujú nástroje systému, ktorý používame, no našou odbornou sférou je niečo celkom iné, ako starať sa o ich vývoj. Je to práca so zbierkami, práca s obsahom informačného systému – teda *tvorba a zhodnocovanie vedomostí o zbierkach*, za ktoré zodpovedáme. A práve toto je aj našou slabinou, ktorá sa nedá pripísať na konto nikomu inému.

Ak hovoríme o slabine, mali by sme povedať, prečo. Posledným marcovým týždňom 2008 sa ukončil zber údajov do CEMUZ za rok 2007, ku ktorému nás zaväzuje platná legislatíva¹⁰. Tak teda máme možnosť urobiť štatistický prehľad s odborným spracovaním a digitalizáciou zbierok v našich múzeách.

Je pravda, že štatistika je len štatistikou, no čísla i biele miesta v uvedenej tabuľke predsa len čosi napovedajú nielen o našom kvalifikovanom

Obr. 2 Model nástrojov jednotného digitálneho vedomostného systému múzeí SR

Názov múzea	počet záznamov do 31.3.2007		počet záznamov do 31.3.2008		Prírastok		dátum posledného importu
	obr	údaje	obr	údaje	obr	údaje	
Balneologické múzeum, Piešťany	0	456	0	456	0	0	29.3.2007
Banicke múzeum, Rožňava	0	610	0	610	0	0	29.3.2007
Gemersko-malohontské múzeum, Rímska Sobota	0	271	0	271	0	0	29.3.2007
Horehronské múzeum, Brezno	0	59	0	937	0	878	11.4.2008
Hornonitrianske múzeum, Prievidza	0	21	0	21	0	0	29.3.2007
Hutnícke múzeum Železiarní, Podbrezová			206	207	206	207	25.3.2008
Krajské múzeum, Prešov	0	672	0	672	0	0	29.3.2007
Kysucké múzeum, Čadca			0	18 300	0	18 300	1.4.2008
Lesnícke a drevárske múzeum, Zvolen	0	266	0	40 111	0	39 845	14.12.2007
Liptovské múzeum, Ružomberok	0	222	0	222	0	0	29.3.2007
Literárne a hudobné múzeum, Banská Bystrica	0	875	331	3 060	331	2 185	31.3.2008
Ľubovnianske múzeum, Stará Ľubovňa			239	284	239	284	31.3.2008
Malokarpatské múzeum, Pezinok					0	0	
Mestské múzeum a galéria, Veľký Šariš					0	0	
Mestské múzeum, Pezinok					0	0	
Múzeum mesta Bratislavy	0	54	0	843	0	789	11.4.2008
Mestské múzeum, Poltár					0	0	
Mestské múzeum, Rajec					0	0	
Mestské múzeum, Filákov	0	43	0	43	0	0	29.3.2007
Mestské múzeum, Zlaté Moravce	0	36	0	36	0	0	29.3.2007
Miestne múzeum, Turany					0	0	
Múzejno-dokumentačné centrum ŽSR, Bratislava			233	235	233	235	25.7.2007
Hontianske múzeum a galéria L. Simonyiho, Šahy					0	0	
Banicke múzeum, Gelnica	0	48	0	48	0	0	29.3.2007
Múzeum Jána Cikkeru, Bratislava					0	0	
Múzeum Jána Thaina, N. Zámky		2		2	0	0	29.3.2007
Múzeum Janka Kráľa, L. Mikuláš	0	423	0	423	0	0	29.3.2007
Múzeum Michala Tillnera, Malacky					0	0	
Múzeum maďarskej kultúry a Podunajska, Komárno	0	636	0	636	0	0	29.3.2007
Múzeum obchodu, Bratislava			712	986	712	986	29.3.2008
Múzeum polície SR, Bratislava					0	0	
Múzeum Slovenského červeného kríža, Martin					0	0	

Múzeum SNP, Banská Bystrica	0	604	0	604	0	0	29.3.2007
Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves			81	182	81	182	21.1.2008
Múzeum školstva a pedagogiky, Bratislava			2 489	2 956	2 489	2 956	11.4.2008
Múzeum TANAPu, T. Lomnica	0	165	0	165	0	0	29.3.2007
Múzeum telesnej kultúry, Bratislava					0	0	
Múzeum v Kežmarku	0	370	162	14 985	162	14 615	1.4.2008
Múzeum vo Svätom Antone	0	1 193	94	1 290	94	97	31.3.2008
NBS-Múzeum mincí a medailí, Kremnica	0	1 221	0	1 221	0	0	29.3.2007
Novohradské múzeum a galéria, Lučenec					0	0	
Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, Dolný Kubín	0	159	0	159	0	0	29.3.2007
Plynárenské múzeum, Bratislava	0	64	0	64	0	0	30.3.2007
Podpolianske múzeum, Detva			0	5 120	0	5 120	27.1.2008
Podtatranské múzeum, Poprad	0	114	0	114	0	0	29.3.2007
Pohronské múzeum, Nová Baňa	0	45	0	45	0	0	29.3.2007
Ponitrianske múzeum, Nitra					0	0	
Považské múzeum, Žilina					0	0	
Slovenské múzeum A. S. Puškina, Brodzany	0	451	0	451	0	0	29.3.2007
Slovenská pošta š.p., Poštové múzeum, Banská Bystrica			0	7 565	0	7 565	18.4.2008
Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica	0	2 182	743	30 240	743	28 058	31.3.2008
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, L. Mikuláš	0	244	3 831	11 791	3 831	11 547	1.4.2008
SNK-Slovenské národné literárne múzeum, Martin					0	0	
Slovenské národné múzeum, Bratislava	165	1 411	165	1 411	0	0	29.3.2007
Slovenské poľnohospodárske múzeum, Nitra	0	188	0	188	0	0	29.3.2007
Slovenské sklárske múzeum, Lednické Rovne					0	0	
Slovenské technické múzeum, Košice	0	92	102	15 349	102	15 257	29.3.2008
SNM-Archeologické múzeum, Bratislava	1 877	32 591	2 037	32 768	160	177	31.3.2008
SNM-Múzeá v Martine (EM)	0	137 655	0	137 710	0	55	31.3.2008
SNM-Historické múzeum, Bratislava	1 155	74 978	1 878	80 926	723	5 948	1.4.2008
SNM-Hudobné múzeum, Bratislava	0	0	0	34	0	34	31.3.2008
SNM-Múzeá v Martine (MAK)	0	284	2	350	2	66	31.3.2008
SNM-Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, Hrad Modrý Kameň	0	422	294	7 561	294	7 139	31.3.2008
SNM-Múzeum Betliar	322	2 701	322	2 701	0	0	31.3.2008
SNM-Múzeum Bojnice	0	8 281	5 601	8 300	5 601	19	31.3.2008
SNM-Múzeum Červený Kameň, Častá	137	16 468	1 085	17 356	948	888	31.3.2008
SNM-Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku					0	0	
SNM-Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava	0	5 133	13	5 134	13	1	29.3.2008
SNM-Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku, Bratislava	0	0	12	52	12	52	29.3.2008
SNM-Múzeum Ľ. Štúra, Modra	129	532	248	2 321	119	1 789	29.3.2008
SNM-Múzeum SNR, Myjava	0	6 154	166	6 204	166	50	1.4.2008
SNM-Múzeum ukrajinskej kultúry, Svidník	413	2 410	716	3 813	303	1 403	29.3.2008
SNM-Múzeum židovskej kultúry, Bratislava	1 128	1 739	1 651	2 012	523	273	29.3.2008
SNM-Prírodovedné múzeum, Bratislava	301	59 390	10 246	73 959	9 945	14 569	30.3.2008
SNM-Spišské múzeum, Levoča	12	12 947	554	12 956	542	9	1.4.2008
Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica	0	397	0	569	2	*172	18.4.2008
Šarišské múzeum, Bardejov	0	189	0	189	0	0	29.3.2007
Tekovské múzeum, Levice	0	106	0	106	0	0	29.3.2007
Trenčianske múzeum, Trenčín	0	779	0	779	0	0	29.3.2007
Trábečské múzeum, Topoľčany	0	169	0	169	0	0	29.3.2007
Vihorlatské múzeum, Humenné	0	195	0	287	0	92	31.3.2008
Vlastivedné múzeum, Galanta	0	48	0	48	0	0	29.3.2007
Vlastivedné múzeum, Hanašovec nad Topľou	0	31	0	31	0	0	29.3.2007
Vlastivedné múzeum, Hlohovec	0	219	0	219	0	0	29.3.2007
Vlastivedné múzeum, P. Bystrica					0	0	
Vlastivedné múzeum, Trebišov	0	309	0	13 169	0	12 860	14.12.2007
Vojenské historické múzeum, Piešťany					0	0	
Východoslovenské múzeum, Košice			714	1 694	714	*1 694	8.6.2007
Záhorské múzeum, Skalica					0	0	
Západoslovenské múzeum, Trnava			5 575	58 043	5 575	58 043	11.6.2007
Zemplínske múzeum, Michalovce	0	834	0	834	0	0	29.3.2007
Žitnoostrovne múzeum, D. Streda	0	784	0	784	0	0	29.3.2007
SPOLU	5 639	942	40 502	633 381	34 865	254 439	

Pozn.: 29. 3. 2007 je dátum importu dát do CEMUZ, ktoré poskytla SNG zo systému CEDVU – teda bez pričinenia konkrétneho múzea.

* nekompletná konverzia – neštandardný formát dát exportovaných z aplikácie ProMuseum

prístupe k zbierkam, ale aj o autorite múzejnej legislatívy. Ak múzeá v SR vykazujú celkový počet cca 15 milión zbierkových predmetov, tak potom 633 tisíc záznamov zodpovedá 4 % celkovej digitálnej spracovanosti údajov o zbierkach a necelých 34 tisíc obrazových záznamov je 0,22 % obrazovo zdigitalizovaných predmetov. O komplexnosti a odbornej relevantnosti údajov niektorých múzeí sa nebudeme na tomto mieste radšej zmieňovať. Každý odborný pracovník múzea, úradník nadriadeného orgánu, ba aj laik má možnosť posúdiť prístup jednotlivých múzeí k odbornej správe zbierok a hĺbku ich vedomostí na adrese <http://www.cemuz.sk>¹¹

Podrobnejšie informácie o odbornej evidencii a digitalizácii zbierok s analytickými grafmi sú na portáli Tezaura¹² na adrese <http://tezaurus.cemuz.sk>, kde v subportáli ESEZ sú generované aktuálne štatistiky¹³ katalogizačnej práce múzeí, ktoré zvolili nástroje ESEZ on-line. Tam sa dozvieme napríklad to, že aj v SR sú múzeá, ktoré venujú spracovaniu a správe zbierok náležitú pozornosť, dokonca je aj také múzeum, ktoré má komplexne zdigitalizovanú odbornú evidenciu zbierok (metadáta i obrazovú dokumentáciu) – Múzeum Bojnice.

Popravde; vyzerá to tak, že vzhľadom na vývoj, ktorým sa uberajú krajiny EÚ, ale aj niektoré pamätové inštitúcie v SR (knihnice – projekt KIS 3G, galérie – projekt CEDVU, projekt Filmového ústavu) zostávame v múzeách zatiaľ ešte „neprebudení“.

Uvedomujeme si to aj nad výkazmi o činnosti, kde nezriedka vidno paradox, že múzeum urobí do roka viac výstav ako evidenčných záznamov o zbierkach. A to je situácia, ktorá si žiada nielen konštatovania pri štatistických výkazoch, ale už aj konkrétne opatrenia.

Myslíme si, že je najvyšší čas *predefinovať priority múzeí z komerčných na odborné*, ale aj na výrazné zmeny v múzejnej práci smerujúce k *standardizácii postupov*, a tiež treba začať

celoplošne používať *jednotné technologicke-metodické nástroje*.

Jasné, že priority si stanovuje múzeum v závislosti od intencií zriaďovateľa. Keďže múzeá majú zriaďovateľov rôznych, aj ich chápanie funkcií múzea je rôzne. Tu vidíme priestor pre uplatnenie koordinačných funkcií MK SR na korekcie rôznych úchyliet od skutočného poslania múzeí.

Metodickým orgánom múzeí v SR je zatiaľ SNM a oblasť postupov spracovania zbierok a digitalizácie patrí už niekoľko rokov medzi najdynamickejšie. V tomto čase prebieha ich harmonizácia s medzinárodnými štandardmi a implementácia metodiky do technológií – nástrojov vedomostného systému múzeí. *Od septembra 2008 predpokladáme nábeh na novú etapu katalizácie zbierok podľa CCO.*

O technológiách sme sa už zmienili. Budú zjednotené pod DIS MK SR a múzeá ich pravdepodobne budú

môcť využívať bez licenčných poplatkov a prevádzkových nákladov.

Zostáva tu ešte problém legislatívy; nielen jej rešpektovania zo strany múzeí, ale aj jej zladenia s požiadavkami súčasnej kultúry – národnými i európskymi. Tu zrejme nastane tenzia vyvolaná meniacimi sa nárokmi informačnej spoločnosti na kultúrne inštitúcie, ale hlavne našim členstvom v EÚ.

Takže očakávajme zmeny v múzejnej práci. S obavami alebo nádejou, podľa toho, akého sme založenia: konzervatívneho alebo progresívneho?

POZNÁMKY

¹ Tieto aktivity sú aj v súlade s prijatím Stratégie informatizácie verejnej správy, prijatej vládou SR Uznesením č. 131/2008 z 27. 2. 2008.

² EDL (European Digital Library) medzinárodný projekt európskej digitálnej knižnice od 1.2.2008 zmenil názov na Europeana.

³ Centrálna evidencia diel výtvarného umenia.

⁴ Knižničný informačný systém 3. generácie.

⁵ ESEZ on-line – nástroj na elektronické spracovanie zbierok 3. generácie; umožňuje prístup vzdialených klientov prostredníctvom internetu.

⁶ CCO (Cataloguing Cultural Objects) – medzinárodné katalogizačné pravidlá vytvorené špeciálne pre kultúrne inštitúcie publikované na <http://www.snm.sk/dokument/cco.zip>.

⁷ Generálnym koordinátorom projektu je konzorcium partnerov zastúpené MDA – Asociáciou múzeí UK (<http://www.mda.org.uk/>).

⁸ IKT – informačné a komunikačné technológie.

⁹ ESEZ on-line 4. generácie – jednotný nástroj na digitalizáciu múzejných zbierok v SR; plne využíva internetové rozhranie, je integrovaný s modulom jednotného múzejného tezauru, je napojený on-line na interné i externé informačné zdroje a akceptuje európske štandardy.

¹⁰ Vyhláška MK SR 557/2004 Z.z., § 14b.

¹¹ Vrelo odporúčame.

¹² Všetkým múzeám, zapojeným do CEMUZ, sme zaslali prístupové kódy do portálu Tezaurus a do súborného katalógu CEMUZ súčasne s protokolom o prevzatí údajov do CEMUZ.

¹³ Generované sú okamžité hodnoty – vyhodnocujú sa počty nových záznamov, zmenených, percentuálna komplexnosť zadávania údajov, počty obrázkov... za jednotlivé mesiace...apod., ale napríklad aj najaktívnejší katalogizátori.

Informatizácia múzeí – o čom sýkorka netuší

Tibor Díte

SNM-Múzeum Červený Kameň

Napriek ornitologickému názvu príspevkov nie je určený iba prírodovedcom, ale každému, kto to s elektronickým spracovaním informácií o zbierkach a informatizáciou našich múzeí myslí aspon trochu vážne. Pojem informácia patrí v súčasnej filozofii a vedie k najvšeobecnejším kategóriám, medzi ktoré sa radia pojmy ako hmota, čas, poznanie, pohyb atď. Nikto z nás nepochybuje o tom, že človek, ktorý nevie zaobchádzať s informáciami, v súčasnej informačnej spoločnosti neexistuje.

Slovo *informácia* tvorí bežnú súčasť slovnej zásoby a používame ho tak často, že si už ani neuvedomujeme jeho význam. Nezamyšľame sa nad ním, nepoznáme a ani nás nezaujima

definícia informácie a chápanie úlohy informácie v živote vieme ilustrovať maximálne príkladmi zo života.

I keď v každodennom, bežnom živote s takýmto intuitívnym chápaním vystačíme, v múzejnej praxi potrebujeme hlbšie znalosti. Nie je to však ľahké ani jednoduché. Prístupy aplikované pri skúmaní informácie sa líšia podľa vedných odborov alebo oblastí ľudskej činnosti, v ktorých sa používa, a existujú rôzne spôsoby jej definovania. Tak by to malo byť aj v rámci tzv. „múzejnej informatiky“, jednej z moderných metód múzejnej práce¹, ktorá sa našťastie doteraz nepokúsila definovať termín informácia pre potreby múzejnej teórie a praxe a existuje zatiaľ iba ako pomenovanie možného základu modernej

múzejnej metodiky². Prečo píšeme našťastie? Pretože za možnou definíciou termínu informácia by s najväčšou pravdepodobnosťou ako autor nestál muzeológ alebo aspon múzejník, ale špecialista pre informačnú technológiu (ďalej IT). Nemám nič proti IT špecialistom, ale ich stratégia musí nevyhnutne v konečnom dôsledku viesť k tzv. „prokrustovmu efektu“ – ich aplikácia na reálne procesy múzejnej praxe povedie k napasovaniu týchto procesov na maticu normatív všeobecnej informačnej teórie. Pre múzejníkov by potom bolestne platil parafrázovaný Prokrustov výrok – Ako komu ustelú, tak si ľahne. Na druhej strane je očividné, že múzejníkov úlohy spojené s informatizáciou múzejnej praxe nijako

zvlášť neinšpirujú, najmä preto, že im chýba informatická gramotnosť, chuť a možno aj čas, prehrýzať sa nezáživnou, vysoko odbornou informatickou literatúrou. Okrem toho väčšina z nich podvedomo cíti komplikovanosť úloh spojených s informatizáciou múzejnej praxe a ponúkané riešenia ich neuspokojujú.

Informatika a univerzum

Svet človeka sa neustále mení. Pôsobí naňho prostredníctvom jeho zmyslov a pre každého jedinca je preto *zmyslovo konkrétny* a individuálny. Od okamžiku keď človek začal komunikovať s iným človekom, bol nútený používať na vyjadrenie svojich myšlienok, nálady i citov okrem mimiky a gest aj umelé, abstraktné konštrukty – slová. Tak vznikli dva paralelné svety. Jeden zmyslovo konkrétny – jedinečný svet jednotlivca a druhý *zmyslovo abstraktný* – svet svorky, kmeňa, národa, pracovného tímu.

Človek veľmi rýchlo prišiel na to, že jeho hlava nie je tým najideálnejším skladiskom poznatkov, vedomostí a skúseností. Prišiel na to, že mylíť sa a zabúdať je ľudské a že „nehmotné“ myšlienky treba nejakým spôsobom materializovať. Tak vzniklo písmo, usporiadaný súbor znakov, s konkrétnym obsahom, teda ak znaky niečo opisujú, konkretizujú alebo zachycujú. Ryté, písané a neskôr tlačené dokumenty – druhá úroveň zmyslovo abstraktého sveta – sveta vzdelaného jedinca. Vzdelaný a po vzdelaní túžiaci človek však čoskoro zistil, že abstraktným opisom sa reálneho sveta možno zmocniť iba v obmedzenej miere a že najlepším dôkazom jeho existencie sú zmyslovo konkrétne, autentické prvky samotného reálneho sveta. Tak boli položené základy chrámových, súkromných, spolkových a inštitucionálnych zbierok, v ktorých sa uchovávajú autentickí reprezentanti objektívnej reality, dokladajúci vývoj prírody a spoločnosti.

Vymedzený priestor neumožňuje venovať sa vedomiu, vnímaniu, mysle-

niu a pamäti z fyziologického, psychologického či filozofického pohľadu a nie je to ani nevyhnutne potrebné. Dôležitejšia je komunikácia, teda schopnosť vyjadrovať a tlmočiť myšlienky, pocity a skutočnosti v ústnej i písomnej forme³ – teda premieňať zmyslovo konkrétne vnemy na oznámenia v zmyslovo abstraktnej forme tak, aby boli príjemcovi zrozumiteľné.

Či sa nám to páči alebo nie, ľudstvo komunikuje zmyslovo-abstraktným, kódovaným spôsobom, ktorý umožňuje prenos, resp. ďalšie spracovanie informácií obsiahnutých v dátach. Po tisícročia ľudskej existencie bol základným *informačným prameňom*⁴, teda prostriedkom spoločenskej komunikácie, *pôvodný dokument* (označovaný aj ako prameň) a *dokument*.

Pôvodný (či primárny) *dokument* je prostriedok spoločenskej komunikácie, tvorený nosičom dát v podobe hmotného predmetu (napr. papier) a množinou dát, ktoré sú na ňom fixované a formálne i obsahovo usporiadané. Informácie, tvoriace obsah dát musia byť v rozhodujúcej miere nové, doteraz nezaznamenané v *iných dokumentoch*⁵, napr. cechová kniha, zápisnica z porady, výskumná správa atď.

Dokument je prostriedok spoločenskej komunikácie tvorený nosičom dát v podobe hmotného predmetu (napr. papier) a množinou dát, ktoré sú na ňom fixované a formálne i obsahovo usporiadané⁶.

Informačné pramene zohrávali, zohrávajú a celkom určite aj budú zohrávať významnú úlohu v kultúrnom a civilizlačnom vývoji ľudstva. Boli a budú predmetom uchovávacích snáh jednotlivcov i inštitúcií a významnou súčasťou celosvetového kultúrneho dedičstva. Vlastniť hodnotnú knižnicu alebo archív, ktorý tvorí niekoľko desiatok tisíc informačných prameňov je síce pekné, inou však je otázka ich správy. Treba totiž v každom okamihu vedieť, ktorý informačný prameň čo obsahuje a kde ho hľadať. Knižníci po stáročia riešili tento komplikovaný

problém systémom autorských a predmetových katalógov a až v rokoch 1904–1907 bolo publikované medzinárodné desatinné triedenie, najznámejšia multilinguálna klasifikačná schéma pre všetky oblasti poznania, slúžiaca nielen na sofistikované indexovanie, ale zároveň aj ako nástroj pre vyhľadávanie informačných prameňov. Snahy o zdokonalenie správy informačných prameňov v knižniciach nevedli iba ku skvalitňovaniu služieb, ale aj k rastu prestíže knižníc. Prestíž informačných prameňov dosiahla úroveň, keď si ani UNESCO v rámci medzinárodného programu Pamäť sveta nevie predstaviť nič iného, ako informačné pramene!

Tento (z pozície múzea) závideniahodný vývoj informatizácie knižníc má dve zásadné príčiny. Prvou z nich je, že v knižniciach pracujú knihovníci a druhou je, že predmetom ich správy sú z hľadiska dát homogénne fondy informačných prameňov. Jedinými problémami sú správna interpretácia informácií obsiahnutých v dátach, jednotná syntax (pozor, žen. Rod!) záznamu a heterogénne prostredie, v ktorom prebieha alebo mal by prebiehať prenos dát.

O čo sú na tom knižnice lepšie, o to sú na tom múzeá horšie a tento nežávideniahodný stav má takisto svoju príčinu. Tou sú fondy, ktoré múzeá spravujú. Ak obsahujú pôvodné dokumenty, napr. výučné listy, preukazy, diplomy atď. alebo dokumenty, napr. staré tlače, encyklopédie alebo regionálne tlače, je všetko v poriadku, pretože metodiku ich spracovania už knižnice vyriešili, najmä pokiaľ ide o obsah týchto informačných prameňov. Lenže informačné pramene tvoria iba nepodstatný zlomok zbierkových fondov spravovaných múzeami. Tú podstatnú časť tvoria autentické, zmyslovo konkrétne zbierkové predmety. Prvkom múzejnej zbierky sa môže stať ktorýkoľvek z výsledkov ľudskej činnosti alebo výtvorov prírody tým, že je ako zbierkový predmet vytipovaný a vyňatý z objektívnej reality. Vytipo-

vane a vyňatie je determinované jeho mierou dokumentárnosti, t. j. vzťahu k dokumentovanej skutočnosti, teda schopnosti zastupovať túto skutočnosť a reprezentovať jej hodnoty mimo nej samej.

Tu končí prebádané teritórium a začína *terra incognita* informačnej vedy. Informatici si síce uvedomujú prítomnosť informácií v ľubovoľnom materiálnom objekte, napr. sýkorke, ruži, tanieri alebo výšivke, ktorého vlastná podstata umožňuje prenos informácií v priestore a jeho stabilita prenos informácií v čase, no neboli schopní dodnes prekročiť svoj tieň vecne ani terminologicky a označujú artefakty i naturfakty termínmi *informačný prameň sui generis*, *informačná konzerva*, *hmotný informačný prameň* alebo dokonca *neúmyselný dokument*⁷.

Informatika a múzeum

Jediným zdrojom informácií je *reálny svet*, ktorý nás obklopuje a druhým *človek* ako jeho súčasť. Každý prvok objektívnej reality je nositeľom nekonečného množstva informácií, no zväčša neobsahuje žiadne dáta⁸. Na rozdiel od informačných prameňov artefakty i naturfakty, ktoré sa môžu stať predmetom zberateľského záujmu, sú nositeľmi informácií, ktoré nie sú formálne ani obsahovo usporiadané, a preto artefakt ani naturfakt nemôžeme v žiadnom prípade označiť za informačný prameň a už vôbec nie za dokument. Vzhľadom na informačný potenciál je primeranejšie označovať ich termínom *informačný zdroj*.

Informačným prameňom, primárnym dokumentom je až katalógový záznam a dokument, napr. štúdia vychádzajúca z katalógových záznamov o zbierkových predmetoch.

Kým z hľadiska informatiky spoločným kritériom pre všetky druhy informačných prameňov je fakt, že ich tvorí množina formálne a obsahovo usporiadaných informácií a ich ťažisko pri dokladaní leží v abstraktnej obsahovej rovine, pričom vlastný hmotný nosič je nepodstatný, z muzeologického

pohľadu je to práve naopak. Ťažisko pri *múzejnej dokumentácii* leží práve v materiálnej rovine *nosiča* a obsah *informačného prameňa* je nepodstatný. Keby to tak nebolo, v múzejných zbierkach by sa nenachádzala ani jedna kniha alebo listina. Z múzejného hľadiska je dôležitejšia napr. väzba a jej dekor, papier, druh tlače, ilustrácia atď.

Informačné pramene sú zámerne vytvárané doklady zachycujúce zmyslovo abstraktným spôsobom stav spoločnosti, prírody, vedy, umenia, techniky atď., určené výhradne na prenos informácií v priestore a čase. Bežný predmet každodennej potreby sa môže stať súčasťou zbierky, a teda *informačným zdrojom* až po predchádzajúcom hodnotení jeho informačného a reprezentačného potenciálu, ktorý ho predurčuje na zámernú selekciu a zaradenie do systému múzejných zbierok dokumentujúcich zmyslovo konkrétnym spôsobom vývoj prírody a spoločnosti.

Na pokraji muzeologického a v centre záujmu informatiky a knihovníkov stojí prieniková skupina *zámerne vytváraných dokladov*, z ktorých jednu časť možno jednoznačne radiť medzi *informačné zdroje* a druhú medzi *informačné pramene*. Tvoria ju vizuálne, auditívne a audiovizuálne doklady, medzi ktoré možno rátať plány, mapy, fotografie, film, magnetofónové záznamy, gramoplatne a podobne. To, že nosič informácií u týchto dokladov v niektorých prípadoch tvorí papier, viedlo informatikov k pozoruhodnému záveru, že spadajú do pôsobnosti informatiky⁹.

Pretože ide vo všetkých prípadoch o zámerne vytvorené doklady, kritériom pre ich zaradenie do jednej alebo druhej kategórie by mal byť informačný potenciál, určený pravidlami tvorby týchto dokladov z hľadiska množstva, usporiadania, identifikácie a možnosti zmyslovej snímateľnosti informácií, ktoré daný doklad obsahuje. Je nepochybné, že informačný potenciál je pri fotografii omnoho väčší a ťažšie sníma-

teľný (preto patrí jednoznačne do dokumentačnej pôsobnosti muzeológie) ako pri mape. Dokumentárna fotografia, film atď., podobne ako zbierkový predmet, je autentická ontologicky, zastupuje pôvodnú skutočnosť a reprezentuje jej hodnoty bez ohľadu na to, či je alebo môže byť považovaná za zdroj poznania. Ich informačný potenciál je podobne ako pri autentickom zbierkovom predmete nevyčerpatelny.

Každá zo spomínaných skupín dokladov dokumentuje reálny svet iným, špecifickým spôsobom, všetky sa však navzájom dopĺňajú a mali by vytvárať ucelený systém slúžiaci na prehľbovanie a obohacovanie nášho poznania.

Treba si uvedomiť a zobrať na vedomie, že žiadne správne, nesprávne, dobré alebo zlé riešenie problematiky informatizácie múzeí neexistuje. Každý tezaurus, triedenie alebo riadená terminológia je systém zmyslovo abstraktných konštruktov viažucich sa na konkrétnu oblasť ľudskej činnosti alebo odbor, odrážajúci úroveň nášho poznania danej oblasti zmyslovo konkrétneho sveta, reality. Môžeme teda povedať, že existuje iba použiteľné alebo nepoužiteľné riešenie, ktorého platnosť bude daná ochotou väčšiny stotožniť sa s jeho obsahom. Iste tušíte, že tu je pes zakopaný, a práve neochota počúvať, rozmyšľať a prijímať kompromisy spôsobila, že múzejníci stoja tam, kde ich predchodcovia pred tridsiatimi rokmi.

Medzi súčasným svetom informatiky a muzeológie existuje, žiaľ, neviditeľná, ale zatiaľ aj neprekonateľná hranica, za ktorú špecialisti IT nemôžu. Nemôžu predpisovať múzejným špecialistom ako, čo a koľko, pretože o tom môžu rozhodnúť iba múzejníci. Spracované dáta totiž nemajú slúžiť špecialistom IT, ale múzejníkom, resp. ďalším bádateľom a používateľom. Pokiaľ chcú špecialisti IT vydefinovať travertín v intenciách CCO¹⁰, alebo mať zaznačené zemepisné súradnice všetkých múzeí na Slovensku, prosím, nikto im brániť nebude. Len nech ta-

kéto úlohy nepodsúvajú múzejníkom, pre ktorých všeobecnou úlohou nie je identifikovať horninu travertín, čo je z hľadiska ich práce vo väčšine prípadov aj nepodstatné. Múzejná komunikácia je jedinečnejšia a komplexnejšia než knižničná. Kladená otázka i odpoveď na otázku používateľa má viacero úrovní.

Je len a len na múzejníkoch, či si uvedomia svoju situáciu, keď spoločnosť zaradila múzeá na úroveň druhotriednych objektov cestovného ruchu, keď štát previedol veľkú časť kultúrneho dedičstva na samosprávu, ktorej snahy smerujú zväčša na dosiahnutie zisku z činnosti neziskových organizá-

cií bez ohľadu na ich celospoločenský význam a hlbšieho poznania ich poslania. Je iba na múzejníkoch, či ostannú nečinní a nebudú obhajovať pozície múzeí v spoločnosti, najmä spoločnosti informačnej doby a strácať postupne kredit a nadväzne aj nemalé finančné zdroje. Múzejná pedagogika alebo múzejný marketing sú dôležité, ale nie kľúčové otázky muzeológie, ktoré treba bezodkladne riešiť.

POZNÁMKY

¹ JURKOVIČ, J.: Centrálna evidencia múzejných zbierkových predmetov II. etapa (CEMUZ II. etapa), Bratislava 26. 10. 2006,

Informácie, http://www.snm.sk/cemuz_/?prispevok=119, s. 13.

² Tamže, s. 16.

³ DOPORUČENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY o kľúčových schopnostiach pro celoživotní vzdělávání, KOM (2005) 548 v konečném znění 2005/0221(COD). Brusel 2005.

⁴ KATUŠČÁK, D. – MATTHAEIDESOVÁ, M. – NOVÁKOVÁ, M.: Informačná výchova. Terminologický a výkladový slovník. Bratislava 1998, s. 139.

⁵ Tamže s. 265.

⁶ Tamže s. 75.

⁷ Tamže s. 140.

⁸ Niektoré artefakty síce dáta obsahujú v podobe nápisov/nadpisov??, signatúr alebo značenia, tieto sú však vzhľadom na celkový informačný potenciál zanedbateľné a nemusia byť vierohodné.

⁹ Kódovník typov dokumentov. Slovenská národná knižnica, 2005.

¹⁰ CCO – Cataloguing Cultural Objects / Katalogizovanie kultúrnych objektov.

Vývoj múzeí na hornej Nitre

Kamila Píšová

Slovenské národné múzeum, Bratislava

V zložitej štruktúre inštitúcií v oblasti kultúry zaujímajú múzeá dôležité a významné miesto. Zhromažďujú, odborne spracovávajú a pre ďalšie generácie uchovávajú múzejné zbierky, využívajú ich pre rozvoj vedeckého poznania a prezentujú ich širokej verejnosti formou

expozícií a rozličných výstav. Zberateľstvo ako počiatočná forma múzejníctva sa na území Slovenska formovalo a pestovalo už v 18. storočí. V 19. storočí dostávalo stále výraznejšie kontúry a vyvíjalo sa v dvoch súbežne prebiehajúcich líniách. Prvá sa spájala

s múzejnou myšlienkou, ktorá v rámci slovenského etnika vyvrcholila založením Matice slovenskej (1863) a Muzeálnej slovenskej spoločnosti (1893). Nezanedbateľný vplyv mali aj múzeá vznikajúce pri stredných a vysokých školách (Banská Štiavnica, Košice, Prešov, Bratislava, apod.), ktorých základom sa stali predovšetkým študijné zbierky a dary miestnych súkromných zberateľov (RYBECKÝ, 1983). Druhú líniu predstavujú šľachtickí zberatelia historických a umeleckých predmetov, zbieraných a uchovávaných pre vlastnú záľubu a reprezentačné zariadenie interiérov.

Horná Nitra sa tiež preslávila zemianskymi kúriami a kaštieľmi bohatými na umelecké predmety. Uhrovec, Uherce, Zemianske Kostolany a zámok v Bojniciach sa pýšili nie málo hodnotnými umeleckými zbierkami. Väčšia časť bola zachovaná ako zariadenie interiéru, iné boli cieľavedomo zhromaždené ako historické zbierky. Časť umeleckých predmetov rovnako ako dnes, aj v minulosti patrila do vlastníctva cirkvi.

Myšlienka zriadiť Múzeum hornej

Pohľad
na Bojnický
zámok

Nitry siaha do roku 1920 a neodmysliteľne sa spája s postavou Antona Karola Medveckého (1875–1937)¹, ktorý v tom roku začal pôsobiť v Bojniciach ako katolícky kňaz. S jeho príchodom sa značne rozprúdilo spoločenské kultúrne dianie v spomínanej oblasti. Jeden z jeho prvých krokov podporil kultúrne dianie v oblasti a viedol k vytvoreniu muzeálneho krúžku. Jeho prostredníctvom Medvecký združil okolo seba niekoľkých nadšencov a hoci ešte nemal vytýčený jasný cieľ, stal sa podnetom na neskoršie vytvorenie Muzeálneho spolku hornej Nitry, sídliaceho v Prievidzi. Vznikol 6. júna 1926 s programom „odkryť, zachovať, sústrediť a verejnosti prístupným učiť“ minulosť „z prameňov u prameňa“ v tom čase „Severonitrianskej doliny“ (KUPČOKOVÁ, 2000).

Zvolenými funkcionármi sa stali Ján Žirko – predseda, Ján Novák – podpredseda, župan Ján Jesenský – protektor a bojnícky prepošť Karol Medvecký – čestný predseda (KUPČOKOVÁ, 2000). Cieľom spolku bolo realizovať na území okresu Prievidza prírodovedný, archeologický, historický a národopisný výskum. „Získaný trojrozmerný materiál mal slúžiť ako základný zbierkový fond múzea.“ (TÓTHOVÁ, 1986).

Zakladatelia si určili vysoké ciele, a napriek mnohým ťažkostiam sa im podarilo značnú časť z nich splniť. Roku 1927 sa verejnosti sprístupnila prvá expozícia a samotný akt jej otvorenia realizátori predstavili ako založenie múzea. Múzeum však nemalo vlastné priestory, čo malo za následok časté sťahovanie zbierkových predmetov.

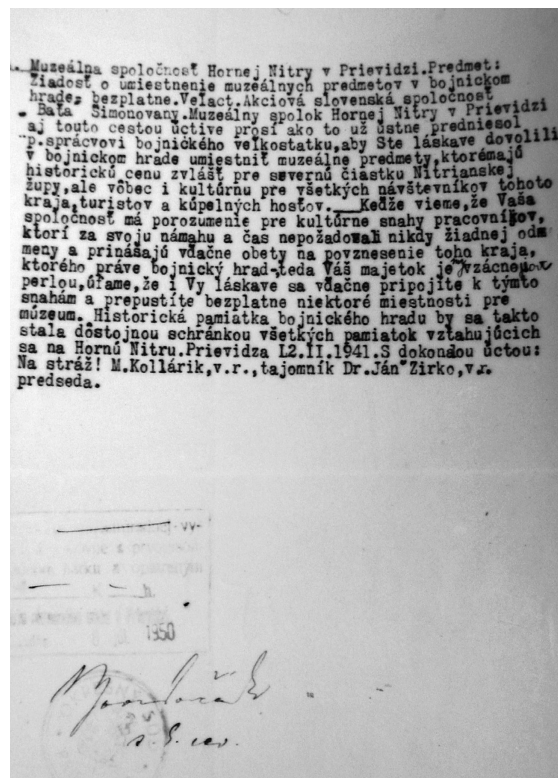
Na začiatku boli zbierky sprístupnené verejnosti v jednej miestnosti Občianskej besedy, potom sa expozície sťahovali z miestností hostinského Hanku do priestorov reálneho gymnázia na Mariánskej ulici. Expozícia v týchto priestoroch fungovala približne päť rokov. Po tomto období sa zbierky dočasne presťahovali do súkromného domu bez možnosti ich sprístupnenia verejnosti. Niekedy v tomto období sa po prvýkrát objavila myš-

lienka inštalovať zbierkové predmety v zámku Bojnice. V tom čase však bola myšlienka zamietnutá s obavou, že kvôli už aj tak turisticky obľúbeným Bojniciam, by Prievidza úplne upadla do zabudnutia. Práve z tohto dôvodu sa na inštalovanie expozície vyčlenilo druhé poschodie mestského domu za účelom dočasného umiestnenia Hornonitrianskeho múzea.

Rok 1937 sa niesol v duchu 10. výročia vzniku. Hoci sa múzeum mohlo popýšiť nemalým zbierkovým fondom, pre nedostatok vlastných priestorov sa za krátke obdobie svojej existencie muselo niekoľkokrát presťahovať. Cieľ bol jasný: v čo najkratšom čase oboznámiť verejnosť so zbierkami. Dňa 10. decembra 1939 došlo k založeniu Zväzu slovenských múzeí. Zakladajúcich členov bolo pätnásť a patrilo medzi nich aj Múzeum hornej Nitry. Na zakladajúcom valnom zhromaždení ho zastupoval Ján Bargár². S názvom Múzea hornej Nitry sa stretávame aj neskôr pri všetkých ďalších zasadnutiach zväzu (KUPČOKOVÁ, 2000). V roku 1941 sa na základe žiadosti, ktorú poslala muzeálna spoločnosť firme Baťa vlastníkej Bojnický zámok, umiestnila expozícia zo zbierok Múzea hornej Nitry v tzv. zimnej záhrade³. „Múzeum malo päť odborov rozčlenených na sekcie: pravěká archeológia, historická archeológia so sekciou historickou a numizmatickou, národopis, galéria a prírodoveda so sekciami zoologickou, entomologickou, botanicou, mineralogickou a sekciou pre prírodovedný výskum Magury a Žiaru.“ (KUPČOKOVÁ, 2000).

Z tohto obdobia máme informácie aj o návštevnosti vystavovaných zbierok, a to hneď z dvoch zdrojov: z Poveřenictva školstva a Zväzu slovenských

Rok	Dospelí návštevníci	Deti	Spolu
1942	2 149	3 534	5 683
1943	2 070	4 657	6 727
1944	1 502	1 162	2 664
1945	1 667	552	2 219
1946	3 273	4 312	7 585
1947	5 352	5 286	10 638
1948	6 673	6 602	13 275
1949	8 278	9 113	17 391
1950	4 740	2 802	7 542

múzeí. Z literatúry sa dozvedáme, že zbierky boli prístupné verejnosti denne v čase od 8. do 12. hodiny. Vstupné na prehliadku zámku a múzea sa členilo na tri kategórie: dospelý návštevník zaplatil 4,- Ks na osobu, mládež do 16 rokov 2,- Ks na osobu a žiak v sprievode dospelého zaplatil 1,- Ks. (Slovenské múzea. Ich vznik a prehľad zbierok, 1945.) Múzeum hornej Nitry plnilo funkciu okresného vlastivedného múzea až do vzniku Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach, ktorého správcom odovzdali zbierky 21. marca 1951.

Na území hornej Nitry sa formovalo ešte jedno múzeum v neďalekom Nitrianskom Pravne. Nie sú známe podrobnejšie správy, ani presné datovanie jeho vzniku. V niektorých literárnych prácach sa uvádza ako dátum vzniku prelom 19. a 20. storočia. Presnejšie informácie o jeho vzniku predkladá Róbert Zemene, ktorý vo svojej štúdií *Z dejín Nitrianskeho Pravna a okolia* uviedol konkrétny rok 1936. Základ zbierkového fondu tvorili zbierky mestského archívára Antona Wessereleho a plastiky Jozefa Damku (1872–1955), rodáka z Nitrianskeho Pravna.

Žiadosť Muzeálnej spoločnosti hornej Nitry z roku 1941 o umiestnenie zbierok v Bojnickom zámku

Tabuľka návštevnosti vystavovaných zbierok uložených v priestoroch Bojnického zámku (Tóthová, 1986)

Z článku A. Wesserleho *Das Heimatmuseum in Deutsch-Proben* sa dozvedáme, že autor sám pochádza zo zberateľskej rodiny, aj z tohto pramení jeho mimoriadny vzťah ku kultúrnym pamiatkam. Základ jeho súkromnej zbierky tvorili zdedené predmety a na získavanie nového materiálu využíval aj učiteľské povolanie, čiže svojich žiakov. Sám vynakladal nemalé úsilie na získavanie nových zbierkových predmetov darom alebo kúpou. Neskôr kvôli nedostatku priestorov v domácnosti požiadal predstavenstvo mesta o poskytnutie priestorov starého pivovaru.

V múzeu boli zariadené dve kuchyne s množstvom kuchynského náradia, cechové izby a jedna izba, v ktorej boli sústredené Damkove sochy a kresby. Múzeum trvalo až do druhej svetovej vojny, keď bolo údajne značné množstvo zbierok poškodených a znehodnotených. Podľa archívnych

záznamov Múzea v Bojniciach (ďalej: Archív SNM-MBo) však k poškodeniu zbierok došlo až po roku 1945, keď už chátralo aj samotné múzeum. Hornonitrianske múzeum prejavilo záujem o torzovité zvyšky zbierok, no tieto boli na základe zápisnice z 23. apríla 1951 prevzaté do Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach, kde žiaľ ich pôvod nebol zaznačený v evidencii novovzniknutého múzea.

Foto: autorka

POZNÁMKY

¹ Historik, etnograf, cirkevný hodnostár. Jeho aktivita sa sústredila predovšetkým na národné hnutie, venoval sa vlastivednej bádateľskej práci a zberateľstvu národopisného materiálu, blízky spolupracovník Andreja Kmeťa. (Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník SNM, 2004, s. 55). K. A. Medvecký bol v roku 1926 na valnom zhromaždení zvolený za predsedu Muzeálnej slovenskej spoločnosti. (RYBECKÝ, 1983).

² Jána Bargára, kominárskeho majstra v Prievidzi tiež môžeme považovať za jedného zo zakladateľov Múzea hornej Nity. Od

roku 1924 sa v spolupráci s J. Novákom, J. Žirkom, Gejzom Turbom a Gregorom Králikom pustil do drobnej priekopníckej práce a spoločne zhromažďovali múzejné predmety. (Slovenské múzeá. Ich vznik a prehľad zbierok, 1945).

³ „Zatiaľ jediná známa správa, ktorá opisuje expozíciu zbierok Múzea hornej Nity v Bojnícckom zámku je v publikácii Slovenské múzeá z roku 1945 v kapitole rozdelenie a umiestnenie zbierok.“ (TÓTHOVÁ, 1986).

LITERATÚRA

Archív SNM-Múzeum Bojnice, spisy 1950–1955.

JURKOVIČ, M.: Slovenské múzeá. Ich vznik a prehľad zbierok. Bratislava, Sváz slovenských múzeí, 1945, s. 111–113.

KOL.: Slovenský biografický slovník. IV. Zv. M–Q, Martin 1990, 562 s.

KUPČOKOVÁ, J.: Vznik muzeálneho spolku hornej Nity a Múzea hornej Nity. In: MÚZEUM, roč. XLVI, 200, č. 2, s. 17–18.

OKÁLI, I. – PODUŠELOVÁ, G. – VOZÁROVÁ, M.: Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník. Zv. I. vydali SNM a ZMS na Slovensku, Bratislava 2004.

RYBECKÝ, M.: Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. Martin, Osveta, 1983, 225 s.

TÓTHOVÁ, V.: Vznik múzejného spolku a múzeí v okrese Prievidza do roku 1950. In: Horná Nitra, 12, Banská Bystrica, Osveta, s. 18–26.

Múzeum so zatajenou minulosťou

Richard Senček
Banská Bystrica

Albánska republika – Republika e Shqipërisë

Základné údaje:	Štátna vlajka:
Rozloha: 28 750 km ²	
Počet obyvateľov: 3 600 000 (údaj z roku 2007)	
Hlavné mesto: Tírana (700 000 obyvateľov, údaj z roku 2007)	
Mena: Lekë (ALL)	
Národnostné zloženie:	Náboženstvá:
Albánci 95 %	islam 70 %
Gréci 3 %	pravoslávne - albánske 20 %
Macedóni 0,2 %	katolícke 10 %

Sú miesta na zemi, ktoré sú niečím výnimočné, osobité. Niektoré vysielajú do svojho okolia fantastické obrazy, naplňajú tak príjemným pôžitkom oko i ucho. Niektoré ako okná do minulosti ukazujú dávno zašlé pravdy, naplňujú tak myseľ. Niektoré sú utajené. Netúžia odhaľovať svoje tajomstvá, chcú ostať skryté. Možno preto, aby potrápili človeka, kým rozlúskne ich tajomstvo a potom ho odmenili väčším dielom

uspokojenia z nového poznania alebo jednoducho preto, že schovávajú veci, za ktoré sa hanbia.

Pri návšteve múzea človek automaticky očakáva, že sa dozvie čo najväčšie množstvo informácií o mieste, kultúre, histórii, že si pozrie exponáty, ktoré mu priblížia a ozrejmia dávno minulé alebo nedávne časy a skutočnosti, čo možno najbližšie k pravde. Z druhej strany aj národy, štáty a kultúry sa prostredníctvom pamätných miest a múzeí snažia prezentovať svoje význačnosti, kultúru, dejiny. Nie je to inak ani v tomto meste bielych striech ležiacom v južnom Albánsku. Gjirokastër je správnym strediskom rovnomenného okresu. Nad mestom sa týči významná pevnosť s múzeami, pre ktoré v roku 2005 mesto zapísali do zoznamu Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, ale to nie sú múzeá,

o ktorých chce hovoriť tento článok. Práve to múzeum sa v pevnosti nenachádza.

Gjirokastër sa rozprestiera na niekoľkých kopcoch. Terén do značnej miery formoval charakter mesta. Úzke i širšie, väčšinou dosť krátke, ale predovšetkým kľukaté ulice prudko stúpajú, aby o chvíľu už zas klesali, robia z mesta bludisko. Centrum našťastie nie je také veľké, aby sa v ňom nedalo zorientovať. Na konci historického centra je Etnografické múzeum. V prízemí budovy za drevenou bránou je, nevedno prečo, sklad veľkých zásobníc na potraviny. Ťažko posúdiť zámer autora expozície, lebo nádoby netvorí samostatný celok, ani nenadväzujú na etnografickú expozíciu na poschodí. Cena vstupného je 200 Lekë, približne 64 korún. Začiatok expozície na niekoľkých maketách približuje his-

tóriu budovy, jej charakter v rôznych obdobiach až po súčasnosť. Potom už nasleduje prehliadka obytných priestorov. Lektorka a správkynia v jednom sa snaží stroho objasniť funkciu jednotlivých priestorov. Miestnosti sú veľké, priestranné, steny temer výlučne biele. Niet na nich veľa predmetov, akoby sa dalo očakávať v múzeu, len drevené konštrukčné časti (stropy, zárubne, balkóny, stĺpy) nefigurálnou výzdobou narušujú fádnosť priestoru. Celkovo múzeum pôsobí zvláštnym dojmom. Priestrannosť a voľnosť v múzeu je síce pozitívnym faktom, lebo na návštevníka nepôsobí agresívne, ale v kombinácii s perfektne usporiadaným neživým priestorom účinkuje smutno až skľučujúco. Základné usporiadanie jednotlivých miestností vychádza z islamskej tradície, doplnenej miestnymi krojmi a čipkárskymi výrobkami, ktorými bol Gjirokastrë v minulosti preslávený. Okrem čipiek sa v múzeu nachádzajú drevené rezbárske diela, slúžiace ako výzdoba stien a dekorácia nábytku. V miestnostiach sa nachádza značné množstvo sedacieho nábytku, čo pre islamský spôsob bývania nie je až také typické, naznačuje to však skutočnosť, že múzeum dokumentuje nevelmi dávne obdobie. Návštevník, ktorý túto skutočnosť postrehne, si začne automaticky všímať aj ostatné detaily. Zisťuje, že novšie sú aj pokrovcy, záclony, časť kuchynského vybavenia. Množstvo z predmetov a vybavenia pozná, iste by sa ešte našli aj v našich

Zariadenie mužskej miestnosti domu

domácnostiach. K expozícii neexistuje nijaký popis a lektorka sa vyjadruje len neurčito, niekde do prvej polovice minulého storočia. Konkrétnych informácií je tu žalostne málo. Múzejná propagácia v krajine je veľkým problémom, neexistujú ani jednoduché materiály, nieto ešte sprievodca v cudzej reči. A tak trochu prekvapí, že práve v tomto múzeu predsa len nejaký materiál k dispozícii je...

A tajomstvo, spomínanéva začiatku príspevku? Nuž, všetko prezrádza až náhodne získaný propagačný materiál. Lektorka neznámemu návštevníkovi nič nenapovie. Či už úmyselne, prípadne pre jazykovú bariéru alebo z iného dôvodu, ťažko posúdiť. Tenká brožúrka je pádnym argumentom, a tak lektorka vysvetľuje kontext, ktorý chýbal.

Veľký meštiansky dom bol pôvod-

ne múzeom protifašistického odboja, a to z jednoduchého dôvodu. Je to rodný dom krvavého diktátora Envera Hođu. Po páde diktatúry vyšli na svetlo sveta krvavé fakty, a tak múzeum, ktoré ospevovalo hrdinské činy svojho rodáka a budovateľské úspechy komunistickej strany, potrebovalo zmenu. Využili pôvodný interiér, odstránili ideologickú ikonografiu a z múzea protifašistického odboja sa stalo etnografické. Vysvetľuje to novodobý interiér i málo exponátov etnografického charakteru. Prečo táto epocha albánskych dejín a Gjirokastra ostáva zahalená práve na tomto mieste a prečo ju pred cudzincami schovali, keď všetci domáci o nej predsa aj tak vedia? Žeby hanba alebo strach? Strach určite nie. Veď Albánske národné múzeum v Tirane má otvorenú expozíciu venovanú najkrutejším faktom z obdobia komunistickej diktatúry. Pre vysvetlenie možno netreba chodiť do Albánska, stačí krátke zamyslenie. Koľko múzeí približuje udalosti komunistickej diktatúry u nás?

Fotoarchív autora

Pohľad do spoločenskej miestnosti meštianskeho domu

Zahraničná spolupráca SNM

– Múzea Andreja Kmeťa v Martine

Vladimír Straka – Andrej Bendík
SNM-Múzeum Andreja Kmeťa, Martin

Keď otvorením hraníc v roku 1989 pribudla možnosť skutočnej odbornej spolupráce s kolegami v zahraničných múzeách, Martin s nadviazaním nových vzťahov s mestom Gotha v Spolkovej republike Nemecko a s mestom Hoogeveen v Holandsku vôbec neatáľal.

Múzejníci v prvých kontaktných skupinách museli najprv rekognoskovať. Múzeum Andreja Kmeťa v Martine (ďalej MAK) v tom čase malo náplň okresného vlastivedného múzea. V rovnakej miere v ňom boli zastúpení prírodovedci aj historici, čo umožňovalo začať spolupracovať na širšom poli. Holandské múzeum v Hoogevene poslalo do MAK etnografickú výstavu, zameranú na špecifiká tradičného odevu, obuvi, niektoré druhy staršieho náradia, ako aj ukážky architektúry. Bolo zrejmé, že krajina v tomto prímorskom štáte nemá široký diapazón

krás, ktorými sa môžeme pochváliť u nás. Práve toto využila naša skupina scenáristov, ktorí naopak ťažisko v poznávaní Slovenska zamerali na ukážky našej prírody, flóry a fauny. Ich zástupcovia, súčasť našej bežnej biodiverzity, pôsobia na ich území až exoticky. Ukázali sa aj prvé problémy, zapríčinené nedostatkom skúseností v tomto druhu spolupráce. Múzejné exponáty bolo treba zabaliť, aby ďalekú cestu prežili bez následkov. Narýchlo sa dali vyrobiť transportné bedne, do ktorých sme pevne uložili veľké dermoplastické exponáty. Pre lepšiu dokumentáciu išlo napr. o exponáty medveďa, rysa, orla skalného, vzácnych herbárových položiek a fotografického materiálu. Na pomery okresného vlastivedného múzea išlo o nebývalé výdavky, spojené aj s poistným, pokryté len vďaka finančným injekciám martinského ONV. Náklady a nevhodné personálne

obsadenie spôsobili útlm ďalších kontaktov. Aj tento kontakt však mal isté pozitívne výsledky. V ďalších rokoch sme mohli pozorovať zvýšený záujem Holanďanov o našu krajinu, ako aj o návštevy MAK.

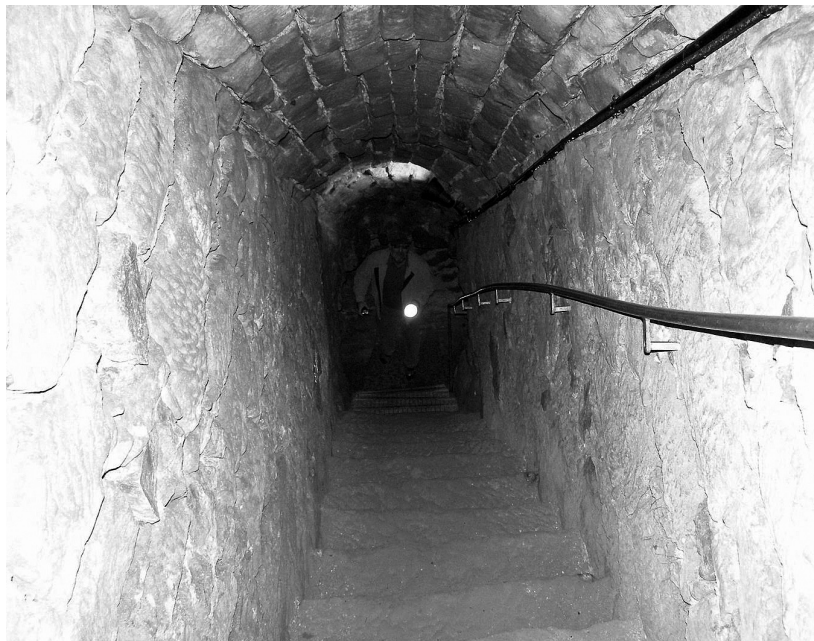
Trošku inak sa začala situácia vyvíjať vo vzťahu s nemeckým mestom Gotha. Prírodovedné múzeum v Gothe (*Museum der Natur Gotha – MNG*) malo silnú skupinu prírodovedných pracovníkov, dlhodobo zameraných na faunistický a taxonomický výskum svojho blízkeho i vzdialenejšieho územia. Dlhší čas sa venovalo výskumu Durínskeho lesa (*Thüringer Wald*), spojenému so zberom bohatého dokladového materiálu, vyžadujúceho špeciálne spracovanie. Keďže špecialistov nikdy nie je dosť, pracovníci MAK sa mohli okamžite zapojiť do determinácie nzbieraných položiek MNG. Konkrétnou ukážkou je dokladový zber 22 418 ku-

Prírodovedné múzeum – Museum der Natur v Gothe, v popredí Rozálium

sov terestrických krúživiek, skupiny dvojkrídleho hmyzu. Túto položku v jednom balíčku poslali z Gothy do Martina, kde ju náš špecialista spracoval a zistil 74 druhov. Z nich bolo 43 pre oblasť Durínskeho lesa nových. Ukážka obvyklej odbornej spolupráce. Výsledky sa okamžite vedecky spracovali a spoluautorsky publikovali v ich zborníku *Abhandlungen und Berichte des Museums der Natur Gotha* (1992). Žiaľ, vzdialenosť a finančné výdavky zabránili rozvinúť tieto vzťahy širšie. Ukázalo sa však, že sú možné a dobré pracovné vzťahy sa nenarušili.

Na základe návštevy pracovníkov kultúry z mesta Gotha na jar 2006 a polročnej korešpondencie s riaditeľom MNG Dr. Rainerom Samietzom sa podarilo opätovne vyslať odborného pracovníka do MNG. Martin sa stal partnerským mestom Gothy, v ktorej sa v novembri 2006 uskutočnilo stretnutie viacerých partnerských miest, a tak mesto Martin pri tejto ceste nášmu pracovníkovi zabezpečilo cestovné a noclažné na vlastné náklady (stravné si musel hradiť sám). Zbierky MNG, založeného r. 1640, pochádzajú už zo 17. storočia a toto múzeum je plochou vyše 2 500m² a bohatými zoológickými a geologickými zbierkami

Kazematy pod zámkom Friedenstien

najväčším prírodovedno-historickým múzeom Durínska (mimoichodom, od roku 2006 novej samostatnej spolkovej republiky Thüringen s 2 518 000 obyvateľmi a hlavným mestom Erfurt). Múzeum prezentuje expozície: *Dinosauria medzi Durínskym lesom a Rocky Mountains*, *Durínsky les – prírodné scenérie*, *Ochrana druhov – výzva pre ľudstvo a Hmyz – najúspešnejší živočíšny druh na svete*. Ťažiskom zbierok a práce sú hmyz a fosílie z mladších prvohôr (permu).

V prvý deň návštevy sa uskutočnila konferencia *Durínsky anti graffiti-deň*, usporiadaný policajným okrskom v Gothe a v podvečerných hodinách sa konalo oficiálne privítanie hostí v mestskej sále radnice v Gothe spojené so spoločným posedením všetkých partnerských miest. Druhý deň sa konalo pracovné stretnutie nášho pracovníka s riaditeľom-zoológom MNG Dr. R. Samietzom a geológom-paleontológom múzea Dr. Thomasom Martensom. Náš pracovník mal možnosť do

Nádvorie zámku Friedenstien

Budova
radnice
v Gothe
zo 16. storočia

Zbierky
zámku
Friedenstein
zo 17. storočia

detailov si pozrieť všetky expozície s profesionálnym a odborným výkladom Dr. Martensa a s podrobnými informáciami o procese tvorby jednotlivých expozícií. Zaujímavé boli hlavne rieše-

nia v expozícii prírody, kde sa pri vstupe do jednotlivých miestností alebo k zvieratám automaticky spustil zvukový záznam charakteristický pre príslušné zviera alebo prostredie. Zaujímavá a

istotne aj jedinečne vyznelo vytvorenie stále tečúcej vody po vybudovaných kaskádach na päťmetrovej stene pri vstupe do expozície, kde je zasadená vlhkomilná flóra a vybudovaný vodný tok priamo v priestoroch múzea s panorámou prírody Durínskeho lesa. V sprievode Dr. Samietza a Dr. Martensa potom nasledovala návšteva depozitných priestorov. Samozrejme, že nášho pracovníka najviac zaujali geologické a paleontologické depozitáre, kde sa nachádza nielen veľké množstvo cenných a nádherne zachovaných zvyškov prvohorných plazov a ich stôp, ale aj veľké množstvo iných živočíchov. Pri návšteve týchto depozitárov bola navrhnutá spolupráca pri determinácii niektorých druhov vyhynutých živočíchov, resp. spolupráca pri vykopávkach už spomínaných jedinečných zvyškov plazov. Následne sa uskutočnila spoločná návšteva geologických a paleontologických lokalít v okolí Gothy a v Durínskom lese.

Keďže náš pracovník bol zároveň aj vyslancom mesta Martin za oblasť kultúry, zúčastnil sa aj na ďalších sprievodných podujatiach, usporiadaných gothajskými organizátormi. V rámci prezentácií jednotlivých partnerských miest propagoval činnosti a zložky SNM-Múzei v Martine. Veľmi zaujímavá bola aj návšteva najstaršieho barokového dreveného divadla v Európe Ekho Theater na zámku Friedenstein. Toto sa špecializuje len na hry z obdobia baroka, kde sa dovoľuje hrať iba v dobových kostýmoch a hry sprevádzať hudbou z tohto obdobia. Po tomto zážitku nasledovala návšteva zámku Friedenstein s expozíciami histórie a umenia a jeho znovuobnovovaných kazemát, a na rozlúčku absolvovanie slávnostného otvorenia zrekonštruovanej Stadthalle – kultúrneho stánku mesta Gotha. Pred odchodom náš pracovník osobne pozval Dr. Samietza s kolegami do Martina na oslavy 100. výročia úmrtia zakladateľa slovenského múzejníctva Andreja Kmeťa a súčasne 100. výročia otvorenia prvej expozície SNM. Foto: A. Bendík

Prírodné hodnoty Oravy

Ján Kautman

Slovenské národné múzeum Bratislava

Prírodovedné expozície na Oravskom hrade v Oravskom Podzámku majú v rámci slovenského múzejníctva veľmi dlhú a ojedinelú históriu. V roku založenia múzea na Oravskom hrade (1868) patrili prírodovedné zbierky reprezentované najmä preparátmi živočíchov a vzorkami drevín k jeho prvým exponátom. Preto v jeho zbierkovom fonde nachádzame jedny z najstarších biologických exponátov na Slovensku s nielen veľkou vedeckou, ale i historickou hodnotou. Pri príležitosti 100. výročia múzea a po dokončení generálnej opravy hradu v roku 1968 sa uskutočnila prvá koncepčná inštalácia prírodovedných zbierok. Tvorili ju dva tematické celky – *Oravská priehrada a Fauna a flóra Roháčov*. V tejto podobe, s menšími obmenami, pretrvávala expozícia až do roku 2006, čo bolo zapríčinené aj absenciou prírodovedných pracovníkov v múzeu. Situácia sa výrazne zmenila až v ostatnom období, keď sa v hradnom múzeu postupne vybudovalo prírodovedné oddelenie s viacerými odborníkmi a keď sa vzhľadom na nevyhovujúci stav inštalčných prvkov, provizórny spôsob inštalovania, obsahovú neúplnosť a celkovú zastaranosť expozície, pristúpilo k vybudovaniu novej, ktorá bola návštevníkom sprístupnená 21. júna 2007 a slávnostne otvorená 13. júla 2007.

Napriek všetkým ťažkostiam, sa podarilo expozíciu zrealizovať v pomerne krátkom čase a aj keď sa jej dajú vyčítať drobné chybičky, pôsobí príjemným a pekným dojmom. Na tomto mieste treba spomenúť najmä obrovské obmedzenia, ktoré hradné priestory a ich prístupnosť spôsobujú. Výškové členenie hradu, úzke schodišťa, chodby, výklenky, možnosti vedenia elektriny a pamiatkovo chránené priestory boli

limitujúcimi faktormi, ktoré vylučovali mnohé spôsoby inštalovania a podmienili aj konečný obsah expozície a jej prevádzku, keďže je súčasťou prehliadky hradu.

Projekt expozície realizovali pracovníci Oravského múzea v spolupráci s dodávateľskými firmami a to z vlastných prostriedkov múzea a s finančným príspevkom Ministerstva kultúry

na prezentáciu charakteristických prvkov a osobitostí prírodného prostredia Oravy prostredníctvom zbierkových predmetov, obrazovej dokumentácie a dvojjazyčných textov (slovenčina, angličtina).

Vstup do expozície tvorí menšia miestnosť, ktorá je krátkou prehliadkou histórie vzniku múzea na Oravskom hrade. Časť je venovaná významným

SR a Žilinského samosprávneho kraja. Hlavná zásluha na celej myšlienke, scenári, výtvarnom riešení a realizácii patrí kolektívu odborných pracovníkov v zložení RNDr. Oľga Removčíková, Ing. Peter Tomáš, RNDr. Dušan Karaska a RNDr. Jaroslav Kocian za podpory vedenia Oravského hradu. Výrobu a montáž inštalčných prvkov realizovala firma JK Style Jozef Karlík z Ružomberka.

Prírodovedná expozícia je umiestnená v členitých priestoroch tzv. Paláca Dubovských na dvoch poschodiach v troch miestnostiach prepojených schodiškom a chodbami, na nevelkom priestore okolo 170 m². Je zameraná

osobnostiam, ktoré sa na založení múzea podieľali (Edmund Zichy – riaditeľ Oravského komposesorátu, William Rowland – vrchný lesmajster, lesníci Anton Kocyan a Jozef Guber). Druhá časť predstavuje najstaršie exponáty, ako napr. preparát orlice, kajky, dvojhľavé telo supu, vzorky pôdy a najstarší súpis zoologických preparátov múzea. Miestnosti dominuje obrovský priečny výrez 400-ročnej jedle z čias pôsobenia W. Rowlanda na Orave.

V prvej sále je úvodná časť samotej prírodovednej expozície, ktorá približuje súčasné prírodné pomery Oravy. Pomocou dvoch máp a to súčasnej

Historická časť expozície

Dioráma
– listnatý les

Vysokohor-
ská dioráma

základnej zemepisnej mapy a historicky cennej plastickej tzv. Kogutowiczovej mapy z roku 1904 má návštevník príležitosť porovnať zmeny v regióne za posledných 100 rokov. Ťažiskom základných informácií je podrobnejší opis polohy a rozlohy regiónu, geologických, geomorfologických, klimatických a hydrologických pomerov doplnený o niektoré zaujímavosti ohľadne ťažby nerastných surovín, paleontologické nálezy a fotodokumentáciu.

Vlk
z diorámy
ihličnatý les

Dominantou celej expozície sú presklené diorámy predstavujúce typické

biotopy Oravy. Pomocou veľkoplošných fotografií na pozadí rozmerných vitrín, realisticky dotvoreného prostredia botanickým a geologickým materiálom a súborom typických preparátov živočíchov pre konkrétny biotop, sa autorom podarilo pre návštevníka atraktívne predstaviť celé spektrum prírody oravského regiónu. Na paneloch prislúchajúcich k jednotlivým inštaláciám sa nachádzajú vysvetľujúce texty a fotografie skutočných biotopov. Prvá sála predstavuje kultúrnu krajinu, vody a brehy vôd, lúky a pasienky a rašeliniská.

Prechodu z prvej sály na poschodie dominujú presvietené steny s printonmi a malými vitríčkami vzácných a ohrozených druhov húb, rastlín a živočíchov z prostredia lúk a rašelinísk.

Po vystúpení schodištom do druhej sály expozície sa návštevníkovi otvorí ďalšia kolekcia diorám predstavujúca listnaté a ihličnaté lesy a pásmo kosodreviny. Aj táto časť expozície je doplnená presvietenou stenou s množstvom fotografií vzácnějších druhov rastlín a živočíchov obývajúcich lesné a vysokohorské lokality.

V expozícii sa nachádza okolo 80 veľmi kvalitných preparátov živočíchov od rýb až po medveďa či jeleňa. Pozoruhodným nápadom je nočné osvetlenie diorám, ktoré sa využíva najmä pri nočných prehliadkach hradu. Rovnako zaujímavovo pôsobí aj možnosť

reprodukcie zvukových prejavov vybraných druhov živočíchov. Vzhľadom na nové technické a priestorové kapacity v expozícii možno realizovať rôzne formy vyučovania a vzdelávania, ako aj besied a prednášok, čomu slúži aj veľkoplošná obrazovka s možnosťou multimediálnej projekcie. V príslušnej menšej miestnosti je vytvorený priestor na príležitostné výstavy menšieho rozsahu.

Expozícii by sa dali vyčítať aj niektoré drobné nedostatky. Neúplné fotografické pokrytie pozadia niektorých diorám, čo z určitých pohľadov pôsobí rušivo. Rovnako rušivý je aj zatiaľ nedoriešený vzhľad prechodového schodišťa, ktoré nepôsobí veľmi esteticky. Tento, dúfajme, dočasný problém vznikol najmä pre finančnú náročnosť projektu, potreby rešpektovať podmienky pamiatkovej ochrany hradu a nevyhnutnosti rekonštrukcie jeho priestorov v blízkej budúcnosti. Druhým zatiaľ neprejavým problémom môže byť čas, ktorý ukáže ako sa zmení vzhľad najmä botanického materiálu v diorámach a či bude nevyhnutné niektoré inštalácie v určitých intervaloch obnovovať. Spúšťanie audioprodukcie lektorom sa javí trochu ťažkopádne, no v takých malých priestoroch a s toľkým počtom návštevníkov sa to pravdepodobne ukáže ako najvhodnejšie riešenie.

Expozícia aj napriek vyššie spomínaným technicko-inštaláčnym obmedzeniam a drobným nedostatkom je veľmi pútavá a jej výpovedná hodnota vysoká. Dovolím si tvrdiť, že je v súčasnosti jedným z najpútavejších celkov prehliadky Oravského hradu a ojedinelým počínom hradných expozícií na Slovensku vôbec. Oravský hrad navštívi ročne vyše 210 tisíc návštevníkov a je jedným z najnavštevovanejších objektov regiónu. Okrem historických a kultúrnych hodnôt dostanú návštevníci práve tu komplexný prehľad o prírodných pomeroch a hodnotách okolitej krajiny.

Foto: J. Kautman

Výstava

Ako(?) sme žili.
Slovensko v 20. storočí

Ako som žil, je otázka, ktorú si legítimne kladie každý z nás. Položiť si ju môže aj celá spoločnosť. Už magický prelom tisícročia ponúkal slovenskej spoločnosti sformulovať si takúto otázku. Aká je vlastne možná odpoveď? Závisí od stupňa reflexie prežitého jednotlivcom, ale aj od pripravenosti spoločnosti ako celku nachádzať odpoveď, od možností a schopností každého pýtajúceho sa a hľadajúceho?

Prakticky by sme mohli povedať, že všetko čo sme žili a našlo výraz v písaných dokumentoch, zvukových a obrazových dielach, v umeleckom stvárnení, v architektonickej podobe našich miest a dedín, ale aj v predmetoch, s ktorými sa môžeme stretnúť vo vlastných domácnostiach je odpoveďou.

Výstavou *Ako(?) sme žili. Slovensko v 20. storočí*, sprístupnenou od 15. februára do 28. októbra 2008 v priestoroch Slovenského národného múzea na Vajanského nábreží sa o to pokúša vrcholná múzejná inštitúcia. Na úvod treba povedať, že jej podobu predurčili tri faktory: autorský team – tvorcovia námetu, libreta, scenára), výber predmetov a skladba dokumentov (momentálny stupeň dokumentovania 20. storočia v zbierkových fondoch múzeí) a v neposlednej miere aj architektonicko-výtvarné stvárnenie.

Team scenáristov pochádzal z väčšej časti z domáceho prostredia (P. Bárta, M. Besedič, M. Budaj, V. Draxler, H. Kližanová, M. Mrázová, M. Pírek, P. Tomčík). Pečať výstave vtlačila účasť renomovaných odborníkov, ktorí sa podieľali na ideovom zámere a librete (D. Kováč, K. Bajcurová, R. Holec, I. Kameneč, D. Luther, O. Pöss, P. Slavkovský). Na výstave hlavne pozorovať výrazný rukopis autora hlavných textov historika D. Kováča. Pri jej koncipovaní zužitkoval skúsenosti z veľkých encyklopedických projektov.

Už názov *Ako (?) sme žili* evokuje

predstavu, že výstava má priblížiť každodenný život obyvateľov Slovenska. Aj keď v predstihu bola prezentovaná ako výstava, približujúca atmosféru doby (čo sa uvádza aj v sprievodnej skladačke), širšiemu politicko-spoločenskému kontextu sa vyhnúť nedalo. Tomu zodpovedá aj základná schéma jej rozdelenia do siedmich celkov – medzníkov:

1. 1901–1914 Na prahu storočia
2. 1914–1918 Slovensko vo víre vojny
3. 1918–1938 Slovensko v Československej republike
4. 1939–1945 Slovenský štát

5. 1945–1968 Pod červenou zástavou sa Slovensko mení
6. 1968–1989 Obdobie normalizácie
7. 1989–2000 Na prahu 3. tisícročia

Dominantným prvkom každého celku je kója s využitím dobového interiéru, prípadne vitríny. V prvej časti je

Pozvánka na jednu zo sprievodných akcií výstavy

Kompozícia, reproduktívna atmosféra konca roku 1989

Pohľad
do interiéru
školy
v 50. rokoch

to interiér s mestským a dedinským bývaním, v druhej ľudová škola zo začiatku storočia, v tretej mestské bývanie v 30. rokoch, obuvnícka dielňa, obchod s miešaným tovarom, v štvrtej časti krajčírka dielňa a garáž, v piatej časti trieda školy z 50. rokov a odborárska zasadačka z roku 1962, v šiestej spálňa v panelákovom byte a materská škôlka. Samozrejme, že možno diskutovať, prečo práve tieto vybrané „modely“. Tento prvok múzejnej inštalácie patrí z hľadiska divákov k najväčším. Zároveň je tým najvýraznejším prostriedkom na priblíženie „ducha doby“. Za najmenej vydarenú pokladám inštaláciu odborárskej zasadačky z roku 1962, pôsobiacej staticky a nepresvedčivo.

Šťastným a progresívnym riešením prezentácie je kombinácia horizontál-

nych zásuviek a vertikálnych panelov spolu s audiovizuálnym programom ku každej téme – tzv. posúvačom času. V plnej miere možno povedať, že práve na ne sa vzťahuje otáznik v názve výstavy: Chcete vidieť ako sme naozaj žili? Pozrite sa. Prispeli aj najväčším podielom k zdynamizovaniu a zrytmizovaniu prehliadky pre návštevníka.

Autentické predmety umiestnené v horizontálnych zásuvkách s ikonografickým materiálom vo vertikálnych a sprievodný filmový obraz s komentárom sú nasmerované ľuďom s hlbším záujmom o jednotlivé témy.

V horizontálnych zásuvkách možno nájsť napr. volebnú zástavu Pavla Mudroňa zo začiatku storočia, uniformy legionárov z prvého odboja, medaily Medzinárodného dunajského veľtrhu, slávnostné vyhotovenie ústavy Sloven-

trávenia voľného času obyvateľov Slovenska.

Vysoko treba ohodnotiť dramaturgiu sprievodných podujatí ako sú premietanie filmov, projekcie televíznych relácií, retrospektívy vybraných slovenských filmov, besedy a sprievodné výstavy. Euforicky treba konštatovať, že výborne dopĺňajú chýbajúce kamienky v múzejnej prezentácii a oživujú výstavu.

Je len škoda, že prezentovaním dobových plagátov v prechodných priestoroch medzi jednotlivými časťami sa ich výtvarná a informačná hodnota stratila. Nezaraďené do širších súvislostí ostávajú len kuriozitami (spolu sa prezentujú napr. politické plagáty s vyhláškami a reklamnými sloganmi, apod.).

K najpôsobivejším častiam výstavy patria témy, síce exponátovo „jednoduchšie“, ale výtvarne vypracované. V tom sa uplatnil často využívaný princíp, že výtvarník potiahne tam, kde niet dostatok predmetov na prezentovanie. Silne a emotívne pôsobí ozvučený zákop z prvej svetovej vojny, symbolický cintorín z druhej. Jednoducho a v náznakoch, ale o to dôstojnejšie je povedaná známa pravda o vzniku prvej Československej republiky: prostredníctvom Kostelníčkovej Martinskej deklarácie a Pospíšilovej mramorovej busty M. R. Štefánika. Výtvarne nápaditá je aj „plagátová stena“ z augusta 1968 a námestie v novembri 1989. Na výstave poznať, že architekt (Jozef Habodász) a výtvarník (Pavol Choma) sa stali plnohodnotnými tvorcami výstavy.

Celkovo som mala dojem, že v druhej polovici výstavy a hlavne v jej závere akoby autorom dochádzal dych. Osobne mi chýbal pre túto časť priestor (stačil by aj vo výtvarnej skratke), ktorý by prezentoval kontrast medzi deklarovaním budovateľských úspechov „šťastných zajtrajškov“ a každodennou realitou obyčajných ľudí. Dva fenomény tej doby: industrializácia a kolektivizácia vstúpili zásadne do reálneho života väčšiny obyvateľov

ského štátu, športové trofeje Ondreja Nepelu a iné. Vo vertikálnych zase pohľadnice slovenských miest, mobilizačné vyhlášky, volebné plagáty prvorepublikových strán, ale aj obžaloby odsúdených v procesoch v 50. rokoch, prípadne podporné pohľadnice zaslané A. Dubčekovi v roku 1968.

Dlhoročný múzejný pracovník vie, že autori siahli pri prezentácii po spracovaných a expozične preverených témach: volebná aktivita na začiatku storočia, hospodárske výstavy, vysta-hovalectvo, spolkový život za ČSR, politický systém Slovenskej republiky a presuny obyvateľstva po vojne a pod..

Uvedomujem si, že možnosti múzejnými predmetmi dokumentovať niektoré témy sú limitované a že autorom nešlo o komplexné dokumentovanie spoločnosti. Trúfam si však odhadnúť, že predsa len s určitými rozpakmi prijíma štandardný návštevník prezentáciu industrializácie Slovenska v 50. a 60. rokoch len prostredníctvom medailí a odznakov podnikov prípadne priblíženie hospodárstva krajiny o desať rokov neskôr prostredníctvom socialistických záväzkov. Za mierne preexponované pokladám aj zastúpenie menovej sústavy v každom celku. Aj keď bankovkám a minciam ich „každodennosť“ použitia neupieram.

Sedem tém je organicky predele-ných priestorom Zimnej záhrady, zameraným na 20. storočie z hľadiska dokumentácie nosnými médiami: rozhlasom, televíziou, filmom a divadlom. Slovenský rozhlas, Slovenská televízia, Slovenský filmový ústav, Divadelný ústav pôsobili ako spoluorganizátori výstavy a svojho podielu sa zhostili so ctou. Počítačové „preklikovanie“ archívnych ukážok z jednotlivých rozhlasových a televíznych vysielaní, ponuka filmových a divadelných vystúpení sa môže stať pre mladších veľkým zdrojom poznania, pre starších zase riadnou dávkou nostalgie. Vytvorený je iluzórny priestor kaviarne rozšírený o javisko, zastupujúci sféru umenia, zábavy a pomáhajúci vytvoriť návštevníkom predstavu možností kultúrneho

Symbolické stvárnenie druhej svetovej vojny

Slovenska (každodennou cestou do fabriky, popri spoločnom hospodárení v družstvách uchované aj individuálne na záhumienkach, ďalej záhradkáre-nie apod.).

Najmladšie obdobie sa ukazuje z hľadiska múzejnej prezentácie vždy ako najproblematickejšie. Zredukovalo sa na symboly štátu, najvyššie štátne vyznamenania, politické spektrum strán prostredníctvom volebných plagátov a propagačných materiálov o vstupe do EÚ. Že by to pôsobil len chýbajúci povestný odstup?

Výstava sa, dúfam, stane aj výzvou pre pracovníkov múzeí mať odvahu dokumentovať „súčasnú každodennosť“.

Dvadsať storočie dostalo a dostáva rozličné prívlastky – storočie grandiózneho vzostupu, storočie dynamických zmien, v ktorom sa striedali porážky a víťazstvá, často tak, že sa

nedali od seba odlíšiť, alebo, aby sme povedali „liptákovsky“: jednoducho storočie dlhšie ako sto rokov.

Každého návštevníka môže na výstave *Ako(?) sme žili. Slovensko v 20. storočí* niečo prekvapiť, potešiť, ale aj niečo mu tam môže chýbať. Výstava nikdy nie je naplnením všetkých očakávaní. Projekt Slovenského národného múzea, spoluorganizátorov a celého realizačného tímu môžeme zaradiť k takým podujatiam (Umenie 20. storočia, Slovenský mýtus, Stratený čas), k výstavám, ktoré sa o kvalifikovanú odpoveď o žití slovenskej spoločnosti v 20. storočí snažia. V nemalej miere sa k tomu usilujú prispieť aj bohaté sprievodné akcie, ktoré nájdete na zvláštnej vebstránke www.20storocie.sk

ELENA KURINCOVÁ

Foto: Jana Oršulová, Peter Barta

Paličkovaná čipka v zbierkach Slovenského banského múzea

Keďže sa v týchto dňoch na svetlo sveta z tmavých zákutí depozitára na Starom zámku vynára kolekcia paličkovanej čipky, treba túto príležitosť využiť a priblížiť tradíciu výroby čipiek v banických lokalitách na Slovensku. Podrobnejšie je tejto problematike venovaná textová časť novovydaného CD s názvom *Vzorkovník baníckej paličkovanej čipky*. Vo vzorkovníku sú

Čipkárka pri práci.
Foto: archív SBM

publikované čipky z banických lokalít, z ktorých je najpočetnejšie zastúpená stará banická obec Banská Hodruša, v ktorej po roku 1882 založil Čipkársky ústav v Kremnici jednu zo svojich čipkárskych dielní. Paličkovaniu čipiek sa v banických obciach venovali najmä ženy baníkov a snažili sa tak zabezpečiť pre svoju rodinu vedľajší príjem. Nebolo nezvyčajné, napríklad v Španej Doline, vidieť sedieť nad čipkárskym valcom a prekladať paličky muža či šesťročného dieťa. Aktuálnou sa stala otázka obživy najmä v období krízy v baníctve (19. storočie), keď

začína pozdvihnúť čipkárskej výroby venovať pozornosť aj štát. Svoju úlohu však zohrali i jednotlivci. Za všetkých spomeniem aspoň Andreja Kmeťa (rok 2008 je rokom osláv 100. výročia úmrtia tohto „praotca“ múzejníkov). Avšak korene tejto textilnej techniky siahajú oveľa hlbšie do minulosti (10.–11. storočie) a rozvinutie výroby sa predpokladá v období nemeckej baníckej kolonizácie (15.–16. storočie). Najstarší písomný doklad o čipkárskej výrobe na našom území pochádza z roku 1560 práve z Banskej Štiavnice. V uznesení vtedajšieho magistrátu sa zakazuje mladým čipkárkam venovať sa tejto ľahkej práci, lebo ich, podľa pánov radných, vedie k roztopašnosti. V tomto období je čipkárstvo už v takej rozvinutej podobe, že nevyhnutne muselo mať omnoho staršie korene.

Ako rozoznáme typické banícke čipky od roľníckych? Banícke čipky nás vedia aj dnes očariť svojou jemnosťou, keďže sú menej husté ako čipky roľnícke, používané na častiach textilu, najľahšie podliehajúcich zodratiu. Sú robené bielou prípadne krémovou farbou, na rozdiel od roľníckych čipiek, farebne prispôbených ľudovému odevu. Sú mnohopárové s dierkovou mriežkou alebo mriežkou z dvojárových pletencov. Uplatňujú sa v nich najmä geometrické motívy ako štvorce, obdĺžniky, vlnovky, srdiečka. Sú pletené plátenkovou alebo polpárovou

väzbou a doplnené zúbkami, očkami, pavúčkami, ploštičkami, lístkami.

Vplyvom čipkárskych dielní dochádza v druhej polovici 19. storočia k strate regionálnych odlišností a produkcia čipiek sa zjednocuje. Najdlhšie si svoj charakter uchovala Banská Hodruša, a to až do konca 19. storočia. Príčinou nivelizácie bolo najmä cieľavedomé prispôsobovanie produkcie požiadavkám potenciálnych zákazníkov, motivované úsilím o pravidelný odbyť. Produkcia čipiek v banických obciach bola obrovská. Už v 18. storočí sa ich predajom zaoberali obchodníci z 21 pohronských dedín. V polovici 20. storočia boli od 93 čipkárok zo Španej Doliny za polroka vykúpené čipky v hodnote polmilióna korún.

Postupne v druhej polovici 20. storočia čipkárstvo upadá, niekde aj celkom zaniká. Práve banícke dielne (najmä Špania Dolina či Staré Hory) zachránili niektoré druhy roľníckych čipiek tým, že pod vedením Ústredia ľudovomeleckej výroby začali paličkovať prenesené vzory (napr. nádherne hľbockú čipku). Cenou však bola postupná prirodzená strata motivickej čistoty vlastných vzorov.

Paličkovanie čipiek stále žije. Jedným z mnohých dôkazov na Slovensku sú aj práce Klubu paličkovania pri Pohronskom osvetovom stredisku v Žiari nad Hronom pod vedením Pavlíny Slušnej. Práce ôsmich čipkárok boli formou minivystavky počas festivalových dní inštalované v Rytiarskej sále Starého zámku.

ZUZANA DENKOVÁ

Prvá prezentácia zbierok SBM vo forme CD Kolekcia paličkovanej čipky

Slovenské banícke múzeum pripravilo na tohoročný *Festival kumštu, remesla a zábavy* svoju prvú elektronickú publikáciu – kolekciu paličkovaných čipiek v zbierkach múzea. Vzorkovník baníckej paličkovanej čipky obsahuje fotografickú dokumentáciu vyše 300 kusov čipiek z etnografického fondu SBM so stručným popisom (datácia, lokalita, rozmer, základné motívy). Určený je nielen pre kluby palič-

kovania na Slovensku, ale aj pre verejnosť zaujímavú sa o staré textilné techniky a múzejné zbierky. Obsahuje aj sondu do histórie čipkárstva na Slovensku, charakteristiku jednotlivých regionálnych typov čipiek s dôrazom na banícke lokality.

S nápadom spracovať takýto metodický materiál prišla Mgr. A. Ďuricová, ktorá ho v budúcnosti určite aj prakticky využije v práci remeselnej „dielničky“ v Kammer-

hofe. Fotodokumentáciu zbierok realizoval Ing. L. Lužina a texty spracovala Mgr. Z. Denková. Obal a obsah graficky vyriešil J. Klimko.

Vzorkovník paličkovanej čipky je prvou prezentáciou kolekcie zbierok SBM v elektronickej podobe (CD) a dostupný bude na predajných miestach v expozíciách SBM.

Móda našich babičiek

Dňa 18. apríla bola slávnostnou vernisážou v Záhorskom múzeu v Skalici otvorená ďalšia z radu etnologických výstav, tentoraz dokumentujúca na príklade kabátikov (kacabajok) a blúzok (jupiek) zmeny v odievaní remeselníckych a roľníckych žien v mestečkách a vidieckych sídlach Záhoria v prvej polovici 20. storočia. Trvala do 1. júna 2008.

Metodicky jasnú koncepciu výstavy rozpracovala jej autorka PhDr. Mária Zajíčková do niekoľkých plánov – rovín, ktoré pôsobia na diváka v súvislostiach a poskytujú mu plnohodnotný obraz o zmenách v odievaní najširších vrstiev ženskej časti obyvateľstva v tejto najzápadnejšej časti Slovenska.

V textovej časti autorka výstavy pripomenula hospodársko-spoločenské zmeny v 2. polovici 20. storočia (zrušenie poddanstva 1848, cechových obmedzení 1872, vynález šijacieho stroja 1844 a jeho zdokonalenie, vynájdenie umelých farieb, rozvoj dopravy a obchodu), cesty šírenia kultúrnych hodnôt a teda aj štýlu odievania v záhorských mestečkách a vidieckych sídlach) orientácia učňov krajčírskoho remesla a služobných dievčat na Viendeň a s tým súvisiace formovanie skupiny ľudových krajčírrok, ale aj prvých dámskych krajčírrok – živnostníčok na

prelome 19. a 20. storočia, vplyv módnych dámskych časopisov, ale už aj reklamy, zásielkových katalógov a letákov), ako aj prijímanie týchto podnetov remeselníckymi a sedliackymi vrstvami obyvateľstva a ich začlenenie do tradičného odevu v troch etapách vývoja, charakterizovaných zmenou strihu a výzdoby kabátikov (do roku 1919, v rokoch 1920–1940, po roku 1940).

Predmetná časť výstavy je rozdelená na tri časti, a to motivačnú, dokumentačnú a aplikačnú. Motivačnú časť predstavuje krajčírsky salón z 20.–30. rokov 20. storočia, doplnený o historické fotografie z prvej polovice 20. storočia, reklamné listy, objednávacie letáky, dobové fotografie a časopisy (Die Welt der Frau, Der Bazar – Illustrierte Damen Zeitung, Divat, Ženský obzor – revue českých žen, Dennica, Živena), ako aj o krajčírsky strih jedného zo skalických kabátikov (kordulky), ktoré sa nosili v medzivojnovom období. Atmosféra salónu vtahuje návštevníka do problematiky a naznačuje mu ďalšie možné aspekty poznávania problematiky.

Dokumentačná náučná časť obsahuje výber kabátikov zo zbierok Záhorského múzea zo spomínaných troch období, dokumentujúcich aplikáciu

módy krinolíň, turnýrovej módy a anglickej kostýmovej módy z prelomu storočí v určitom časovom posune zhruba 20–30 rokov v ľudovom odievaní. Zbierkové predmety sú lokalizované a doplnené zväčšeninami dobových fotografií.

Posledná aplikačná časť predstavuje na figurínach kombináciu kacabajky a jupky so sukňou v súčasnom poňatí, doplnenú o fotografie niekoľkých kacabajok a detailov výzdoby na živých modeloch dievčat s výhliadkou na ich využitie pre hostesky na mestských slávnostiach alebo pre servírky v štýlových reštauráciách. Súčasťou tejto časti výstavy bol aj hudobný program Dámskeho klubu Harmónia zo Skalice na vernisáži výstavy, ktorého členky vystúpili v skalických tzv. satlových jupkách zo 40. rokov 20. storočia s priliehavými piesňami, obsahovo sa viažucimi k vystaveným odevným prvkom vo výbere a huslovom sprievode Dr. Petra Michaloviča. Treba oceniť aj jednotné grafické riešenie pozvánok, textov a popisiek v secesnom poňatí v hnedých tónoch, ktorému je prispôbené aj tónovanie zväčšení dobových fotografií. Súčasťou výstavy je aj detský ateliér s možnosťou návrhu oblečenia pre mamičku v súvislosti s Dňom matiek v čase trvania výstavy.

Zapojením skalických starozitníctiev, škôl a jednotlivcov so vzťahom k tejto problematike získala výstava širšiu a hlbšiu odozvu u publika, čo dokladajú aj ponuky na darovanie do zbierky odevu a textilu a do fondu fotografií. Doterajšie reakcie na predmetnú výstavu boli veľmi priaznivé, zápisy v knihe návštev hodnotia hlavne viacplánovosť výstavy, oceňujú priblíženie historických východísk formovania módy remeselníckych a roľníckych žien, sprostredkovanie atmosféry doby, estetickú stránku vystavených odevných súčiastok, ako aj návrhy na možné začlenenie špecificky regionálnych prvkov do súčasného života tak, ako to majú možnosť obdivovať aj v iných regiónoch Európy.

PETER MICHALOVIČ

Chute a vône Slovenska

Priestory Slovenského národného múzea v Martine sa dňa 28. novembra 2007 doslova zaplnili chuťami a vôňami. V priebehu dňa sa na pôde Etnografického múzea konala konferencia nazvaná *Tradície kulinárnej kultúry na Slovensku* a v odopoludňajších hodinách vernisáž výstavy s rovnakým zameraním. Pod obe, nesporne zaujímavé a významné aktivity sa v rámci projektu *Múzeá a etniká 2007* podpísalo osem špecializovaných múzeí SNM: Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku v Brati-

števnikom múzeí, predovšetkým z radov múzejníkov určite ostali v pamäti predchádzajúce výstavy, najmä prvá z roku 1995 – *Svadba na Slovensku*, ale aj ďalšie *Remeslo a jarmok*, *Tradície staviteľstva a bývania na Slovensku* a posledná – *Obyčajové tradície pri úmrťi a pochovávaní na Slovensku* z rokov 2001/2. V roku 2007 siahli riešitelia po mimoriadne zaujímavej a dôležitej téme, ktorou je strava a stravovanie. Na prvý pohľad všedná, každodenná potreba ľudí je však vďaka tradíciám kulinárnej kultúry súčasťou kultúrneho dedičstva Slovenska.

Návštevníka výstavy *Chute a vône Slovenska* vláka do svojich priestorov okrúhly stôl zakrytý bielym obrusom, umiestnený pred výstavou. Predstavuje symbolickú čistotu jedla a myšlienok, s ktorými sa víta spolustolovník. Rovnako veľké tanierne na stole zároveň zhmotňujú spoločný stôl, ku ktorému zasadli všetky národnosti žijúce na Slovensku so svojimi tradičnými pokrmami a nápojmi. Výstava so spoločnou nosnou témou je následne rozdeľná na deväť častí. Osem z nich predstavujú kulinárne tradície jednotlivých etnických minorít žijúcich na Slovensku, deviata je venovaná majoritnému slovenskému národu. Aj keď každú samostatnú časť reprezentuje typický pokrm, jav a situácia uchovaná v tradíciách kulinárnej kultúry, všetky spolu vytvárajú jeden spoločný celok.

Návštevník výstavy sa postupne oboznámi s *paschou* – paskou rusínskeho obyvateľstva, s jej prípravou, posvätením kňazom a významom počas veľkonočného obdobia v náznaku interiéru kuchyne s pecou a sviatočne prestretým stolom. Ako chuť voľnosti, charakterizuje príprava pokrmov rómскеho obyvateľstva vo voľnej prírode, s neodmysliteľným mobilným domovom – vozom, s kotlom, kotlíkom a voľným ohniskom. Majoritný národ ponúka základnú a zároveň symbolickú

tému *Chlieb náš každodenný*, kompletne zahŕňajúcu všetky úkony súvisiace s pečením chleba od prípravy cesta, cez pečenie v peci až po významné miesto, ktoré chlebu v živote rodiny a na jej stole vždy patrilo. Múzeum kultúry Čechov na Slovensku siahlo po prezentácii *Posvičení*, na žalúdok síce ťažkého ale inak dobrého a očakávaného obdobia hodov, so stolom plným dobrôt v mestskej kuchyni medzivojnového obdobia. Husacie hody so všetkým čo k tomu patrí, najmä s pečenými husami, neodmysliteľnými lokšami a farebnosťou interiéru, vrátane ohniskovej maľby z pôvodných expozícií SNM v Martine, reprezentuje chorvátske obyvateľstvo na svojom prestretom stole zo Slovenského Grobu. Múzeum ukrajinskej kultúry približuje dojemnú atmosféru Štedrého večera, s charakteristickými pokrmami a symbolmi, vrátane ozdobeného slameného vianočného stromčeka v pomerne jednoducho zariadenom interiéru so sviatočne prestretým stolom. Tradičnú svadobnú hostinu maďarského obyvateľstva, s neodmysliteľným batohom potravín na svadbu od kmotry, vrchovato naplnili charakteristické jedlá na sviatočnom stole, výslužka v prikrytom košíku i víno v demižóne. Akoby v pomyselné čiare nadviazalo na ďalšiu tému – stáročnú tradíciu vinohradníctva nemeckého obyvateľstva, pretaveného vo výstave do dokonalej atmosféry malokarpatskej vinohradníckej vechy, s džbánkami vína, patrónom vinohradníkov sv. Urbanom i slnkom prežiareným viničom. Múzeum židovskej kultúry vychádzajúc z tisícročnej tradície stravovania a stolovania Židov, ktoré sa riadi náboženskými predpismi, predstavuje v časti zariadenej izby obdobie svätenia soboty – šábesu, ako dňa odpočinku. Je však na škodu, že bežnému návštevníkovi skôr utkvie v pamäti elegantný interiéru ako typické pokrmy.

Určitým odborným nedostatkom nesporne zaujímavej výstavy je absencia hlavného textu, ktorý by návštevníkovi aspoň v skratke poskytol dôležité

slave, Múzeum kultúry Rómov na Slovensku v Martine, Múzeum rusínskej kultúry v Prešove, Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku, Múzeum kultúry karpatských Nemcov v Bratislave, Múzeum židovskej kultúry v Bratislave, Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku v Bratislave a Múzeum kultúry Čechov na Slovensku v Martine.

Rozsiahle výstavné priestory SNM-EM v Martine na 1. poschodí ponúkajú od roku 2000, po ich znovuzrození po ničivom požiari prezentáciu veľkých výstavných projektov. Patrí k nim aj výstava s výstižne zvoleným názvom *Chute a vône Slovenska*, v poradí už piaty spoločný projekt múzeí kultúr etnických minorít na Slovensku. Náv-

vstupné informácie, ozrejmil tradície kulinárnej kultúry na Slovensku a prípadne naznačil, aké sociálne prostredie a obdobie sa autori rozhodli na výstave prezentovať. Videoprojekcia, nachádzajúca sa ešte pred vstupom do výstavy nebola vždy dostupná a aj prístup návštevníkov k prijímaniu základných informácií o výstavnom projekte bol rôzny. Pre návštevníkov tak zostávajú neznáme aj základné informácie o projekte *Múzeá a etniká*, ktorý za roky realizácie prerástol v tradíciu a nadobudol význam. Navyše, od posledného štvrtého ročníka už uplynulo päť rokov, a tak by trochu vhodne volenej rekapitulácie výstave rozhodne nebolo bývalo uškodilo.

Potešiteľné je, že realizácia výstavy pravdepodobne nemusela zápasiť s nedostatkom finančných prostriedkov. Zásluhu na tom má určite pripravený projekt a finančná podpora z Ministerstva kultúry SR, no konkrétnym dôkazom je jej výtvarné priestorové riešenie. Návštevník postupne prechádza okolo deviatich väčších, pre výstavu účelovo pripravených kóji, voľne rozmiestnených v priestore. Umožnili vytvoriť náznak interiéru obytného priestoru každej etnickej minority a navodiť konkrétnu situáciu, vo viacerých prípadoch aj vďaka vhodne voleným veľkoplošným fotografiám návštevníka priam vtahujúcu do deja. Zásluhu na tom majú modely ohnísk a pecí v skutočnej veľkosti, čo určite ocenia všetci zvedaví návštevníci, aj množstvo veľmi dobre zvládnutých modelov chleba, rôznych koláčov, kysnutých knedlí, pečených husacích stehien, lokší, či dokonca dusenej červenej kapusty. Na hrubšom papieri načrtnuté poháre, fľaše, či taniere s rôznymi druhmi jedál pomohli autorom aj výtvarníkovi možno až príľahko, a pritom zreteľne, vyriešiť problém so zhmotnením pokrmov a predmetov. Zato rôzne papierové domáce zvieratá, ponevierajúce sa po kuchyni, alebo obtierajúce sa o steny, poľudšťujú milú atmosféru dávnych kuchýň starých mám.

Zaujímavý zámer autorov aj skúse-

ného výtvarníka vytvoriť okrúhly symbolický stôl pred vstupom do výstavy, sa pravdepodobne preniesol aj do jej výtvarného priestorového riešenia. Situovanie samostatných, z dvoch strán otvorených celkov umožní kruhovo obísť kóju z každej strany, nielen symbolicky nazrieť, ale vskutku z rôznych uhlov uvidieť zariadenie interiéru kuchyne, izby alebo viece. Návštevník si hneď po vstupe do výstavného priestoru môže vybrať svoj smer prehliadky alebo kruhovú prechádzku okolo kóje, nevie však či má na začiatku výstavy ísť rovno alebo zabočiť doprava, nevie kde sa začína a kde končí prehliadka, či má najskôr prečítať text alebo hneď nazrieť do interiéru a potom sa vrátiť k textu a fotografiám. Pri väčšom počte návštevníkov môže byť situácia dosť komplikovaná, navyše steny kóji návštevníka často úplne zakrývajú a voľne prístupné exponáty sú z hľadiska ich bezpečnosti vážnym problémom.

Zadné steny kóji sú využitie na názov témy, základný text, ikonografický a fotografický materiál. Prínosom je, že každá časť má okrem vysvetľujúceho textu v slovenskom a anglickom jazyku preklad do jazyka príslušnej menšiny. Početnému autorskému kolektívu sa vhodným výberom fotografií zo 16 múzeí, inštitúcií, spolkov a od súkromníkov podarilo vytvoriť zaujímavý celok. Ikonografický materiál, čierno-biele aj farebné fotografie veľmi vhodne dotvárajú obraz o jednotlivých témach, aj keď je na škodu veci, že nie všetci autori ich doplnili lokalitou a datovaním. To môže mnohých návštevníkov, najmä zahraničných zmiast, pretože prevažná väčšina z nich skutočne nevie konkretizovať obdobie, na fotografiách zachytené.

Ku kladom celého projektu, počas vernisáže dokonca presýteného množstvom konkrétnych chutí a vôní, určite prispel aj fakt, že zborník z konferencie, ktorý vydalo SNM, bol vďaka zostavovateľke a odbornej garantke celého projektu Rastislave Stoličnej z Ústavu etnológie SAV v Bratislave, odborníčke na tradície kulinárnej kul-

túry na Slovensku, k dispozícii už počas konferencie. Pod náročnú prácu manažéra projektu sa podpísala Mária Halmová, riaditeľka SNM v Martine. Autormi jednotlivých celkov boli odborní pracovníci múzeí: Adriana Daneková, Júlia Domoracká, Rastislav Fiľo, Oľga Glosíková, Michal Hvizd, Viera Kamenická, Sylvia Siposová a Hana Zelinová, ktorých príspevky z konferencie sú uverejnené v zborníku. Za SNM v Martine vstúpila do projektu Eva Pančuhová, spolupracovala Anna Kiripolská. Autorom videoprojekcie bol Daniel Luther.

Výtvarne zaujímavú výstavu realizoval Ateliér Choma zo Žiliny, ktorý je múzejníkom dobre známy. Navyše sa v ateliéri zrodil aj propagačný materiál k výstave, zborník z konferencie i malý receptár. Zaujímavým zjednocujúcim logom celého projektu sú dvojice mužov a žien v odeve istým spôsobom charakterizujúcom jednotlivé minority. Ich zmenšiny návštevník nájde nakreslené na tanieroch položených na stole pred vstupom do výstavy, v životnej veľkosti ho uvítajú v každom z deviatich celkov výstavy, nachádzajú sa v zborníku z konferencie aj vo vtipne riešenom receptári. Práve zásluhou zborníka a receptára si môže návštevník nanovo priblížiť atmosféru výstavy, jedlá, nápoje a zvyky spojené s jedením a stolovaním príslušníkov rôznych etnických skupín žijúcich na Slovensku.

Výstava *Chute a vône Slovenska*, prezentujúca bohatú podobu tradičnej stravy obyvateľov Slovenska združila skupinu odborníkov z múzeí kultúr etnických minorít na Slovensku a naplnila svoj cieľ. Potrvá do konca augusta 2008, a tak jej treba zaželať, aby počas prehliadky chutila návštevníkom, po odchode z výstavy ich sprevádzala svojou atmosférou, pomyselnými vôňami a lákavými chuťami jedál našich starých a prastarých mám. Ich recepty sa môžu stať výbornou inšpiráciou pre kuchyňu dneška, čím sa podarí uchovať jednu z dôležitých každodenných súčastí nášho kultúrneho dedičstva.

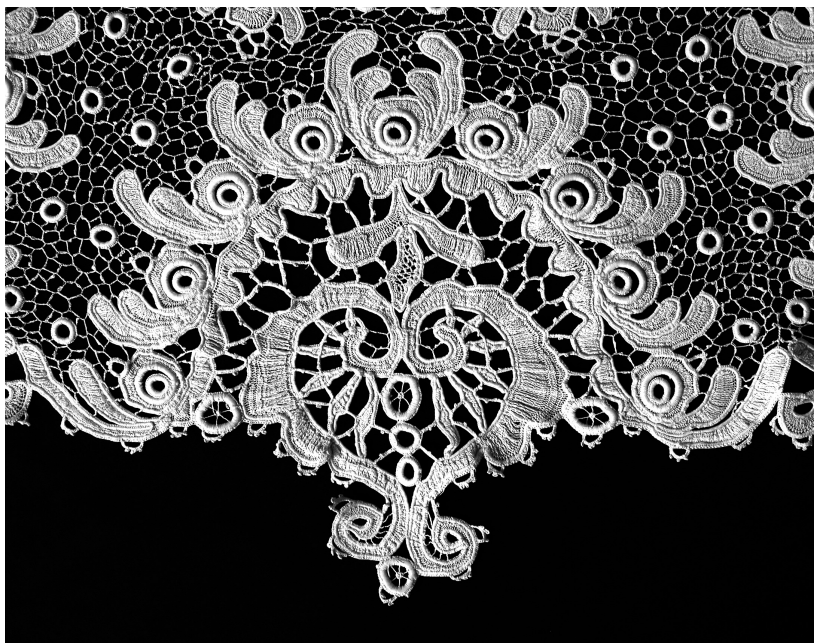
ZORA MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ

Štítnická čipka

V marci a apríli 2008 bola vo výstavných priestoroch Banického múzea v Rožňave otvorená výstava s názvom *Štítnická čipka*. Výstavu dovezenú z Maďarskej republiky pripravila Nadácia pre Štítnickú čipku so sídlom v Debrecíne, ktorá vznikla v roku 2000. Doplnená bola predmetmi zo zbierok Banického múzea v Rožňave, Gemersko-Malohontského múzea v Rimavskej Sobote a zo súkromnej zbierky zo Štítnika.

Prvá písomná zmienka o Štítniku (okres Rožňava) pochádza z roku 1243, keď Belo IV. mestečko daroval

v Štítniku školu, kde sa dievčatá a ženy zaučali do výroby paličkovaných a háčkových čipiek. Ich špecialitou boli háčkované čipky. Na základe írkej háčkovanej čipky vypracovali techniku a vzory, ktoré sa stali známymi pod názvom *štítnická čipka*. V súčasnom ponímaní vytvorili pracovné príležitosti pre ženy a dievčatá z Gemera tým, že im dali vyrábať čipky podľa vlastných návrhov. V kurzoch sa spočiatku vyrábali čipky úzke, okrajové, pozostávajúce z 2–5 radov. Až neskôr sa zhotovovali rôzne obrúsky, golieriky, manžety, rukavice, viazanky, reklíky, pap-

Detail štítnickej čipky

Detrichovi a Filipovi Bebekovi. V minulosti mu rozvoj zabezpečila ťažba železa a hámre na medenú rudu, ktorých vlastníkom v polovici 19. storočia bola rodina Szontagovcov. V tom čase sa Štítnik preslávil aj pestovaním tabaku. Koncom 19. storočia sa zásoby rudy vyčerpali, priemysel začal upadať a prestal sa pestovať aj tabak. Mestečko a jeho obyvatelia schudobneli a mnohí sa vysťahovali do cudziny.

V roku 1905 dve dcéry Pavla Szontagha, bývalého majiteľa medeného hámra, Alžbeta (1856–1917) a Aranka (1858–1950), založili v rodinnom dome

lončeky, oltárne prikrývky, dečky s motívmi granátových jablák, tulipánov, čerešní, a to podľa objednávky. Okrem toho sa používali na výzdobu šiat, blúzok, klobúkov, ale aj na spodnú bielizeň a na výzdobu slnečnikov.

Poradili si aj s popularizáciou a odbytom takto vyrobených štítnických čipiek. Hotové výrobky predávali vo svojom obchode v Budapešti. Okrem štítnických čipiek to boli aj paličkované čipky a výšivky. Všetky svoje výrobky značili vlastným znakom – v okrúhлом poli uprostred štvorlístok, po obvode nápis *Csetneki Magyar Csipke* (Štítnická maďarská čipka).

Napriek tomu, že Gemer bol už v 19. storočí známy výrobou paličkovanej čipky, v Štítniku nemala žiadnu tradíciu. Časy začiatkom 20. storočia veľmi prišlo výrobe čipiek a iných odevných doplnkov. Je to obdobie secesie, keď čipka a ozdoby boli všeobecne módnym doplnkom, a túto situáciu pravdepodobne využili aj sestry Szontaghoové. Výrobou čipiek sa usilovali pokryť dopyt po módných doplnkoch, ktoré sa dovtedy dovážali z Nemecka, Belgicka a Talianska. Technika výroby je zo začiatku pomerne ťažká a piplavá. Základ tvoria kolieska, utvorené obháčkovaním hrubšej nite, alebo na paličku viackrát nakrútenej nite. Stonky a plastické časti sa háčujú na hrubšom základe, na vodiacej niti tak, aby sa táto dala potiahnutím formovať do požadovaného tvaru. Jednotlivé motívy – ruže, tulipány, granátové jablká, čerešne, srdcia a rôzne lístky a úponky sa po uháčkovaní pristehujú na papier s kreslenou predlohou, potom sa tieto vzory navzájom spájajú háčkovanými oblúčkami s pikotkami, alebo kde je to potrebné, vyplňajú sa šitou čipkou (pavúčikmi a mriežkami).

Okrem kurzov sa s prácami a výrobkami zo štítnickej čipky zúčastňovali výstav nielen v Uhorsku, ale aj v cudzine. V roku 1908 zaslali sestry Szontághové 12 kusov štítnickej čipky a rožňavský kožušník Ondrej Áczél ženský kožený kabát zdobený čiernou hodvábnou štítnickou čipkou na výstavu do Melbourne v Austrálii.

Sestry Szontághové vydali v rokoch 1907 a 1908 dve brožúry o štítnickej čipke. Obidve vyšli v Budapešti pod názvom *Štítnická maďarská čipka* (*Csetneki Magyar Csipke*). Mali informatívny a propagačný charakter. Slúžili ako návod pre ženy a dievčatá, ktoré sa túto techniku chceli naučiť od počiatkových inštruktáží o materiáloch a pomôckach, cez základné pracovné postupy a jednoduché okrajové úzke čipky, až po niektoré hotové výrobky – goliere, malé vreckovky a prikrývky. Súčasťou brožúry bola aj príloha s kresbami a predlohami na výrobu

okrajových, širokých čipiek, golierov, manžiet a iných výrobkov.

V Štítniku a blízkej Rožňave tieto aktivity sestier Szonthágových pretrvali až do roku 1914. Prerušila ich I. svetová vojna a po vojne sa už neobnovili.

Výstava o štítnickej čipke bola pre Rožňavu a celý región Gemera zaujímavá tým, že práve tu, v mestečku Štítnik sa začiatkom 20. storočia táto čipka pričinením dvoch sestier Szonthágových začala vyrábať. Výstava bola pre návštevníkov o to zaujímavejšia, že výroba tejto čipky v tomto regióne už dávno upadla do zabudnutia a vedľa o nej už len niektorí obyvatelia Štítnika.

V prvej časti autorka výstavy Ida Medgyesi Vághy predstavila tvorbu írskej a štítnickej čipky zo začiatku 20. storočia. Predmety získala viacročným zberom a výskumom a z pozostalosti po rodine Szonthágovcov. Predstavujú ju hlavne menšie čipky, ktoré tvorili súčasť odevov, alebo bytových doplnkov, ako sú goliere, manžety, rôzne vložky do textílií, ale aj metrové čipky, ktoré sa predávali v obchode v Budapešti.

V druhej časti výstavy boli štítnické čipky z konca 20. storočia, vyrobené podľa pôvodných návrhov sestier Szonthágových. Ich autorkami sú členky Nadácie pre Štítnickú čipku v Debrecíne. Sú to taktiež rôzne goliere, odevné a textilné doplnky, ale aj ozdobné doplnky spoločenských šiat a bolerká.

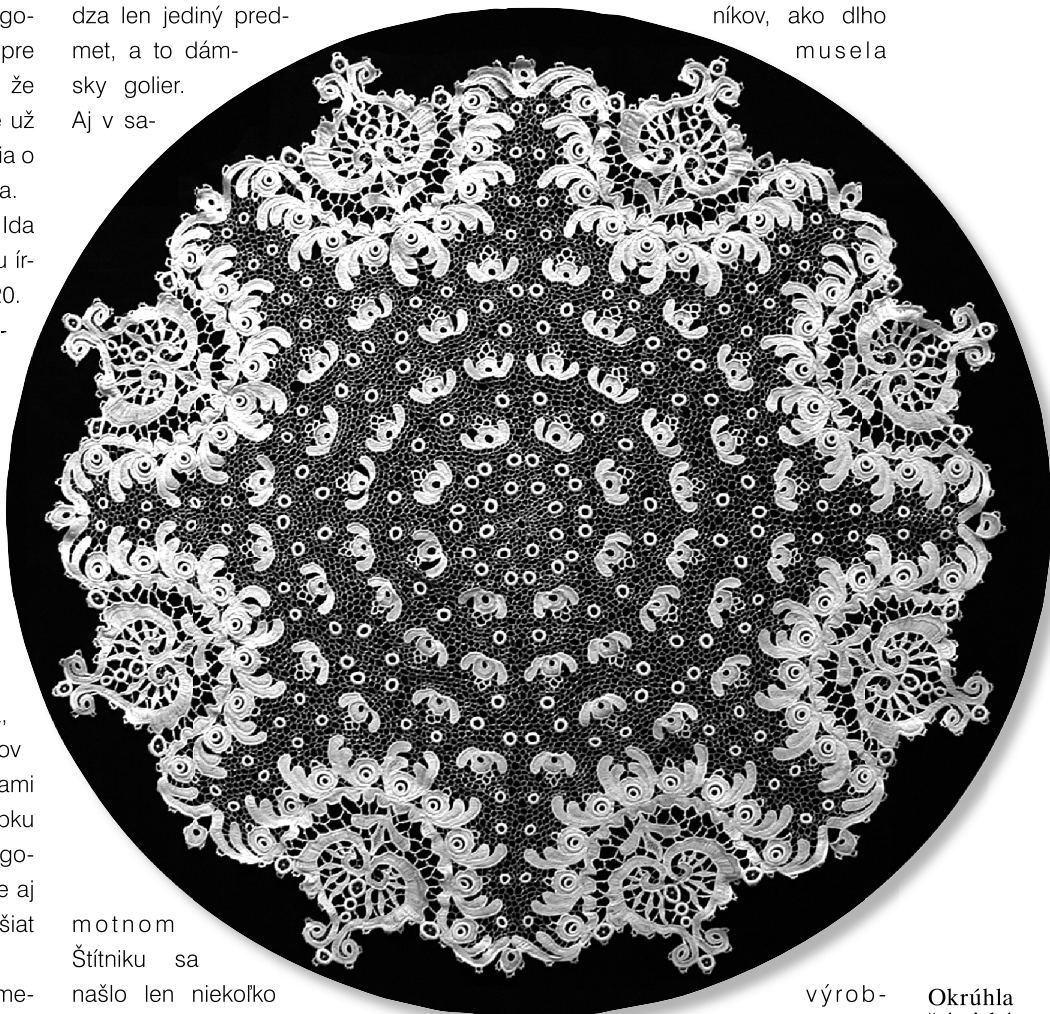
Tretiu časť výstavy tvorili predmety, zachované v už spomínaných múzeách a niektorých domácnostiach v Štítniku. Je zaujímavé, že v Baníckom múzeu v Rožňave sa zachovalo veľmi málo exemplárov štítnickej čipky. Aj to nasvedčuje, že sa vyrábali na predaj a v regióne sa zachovalo len vo veľmi malom počte. Zo začiatku 20. storočia pochádza jediný predmet – okrúhla dečka s priemerom 100 cm, vypracovaná technikou pravej štítnickej čipky. Autorka tejto dečky za ňu v roku 1912 získala ocenenie na výstave v Miškovicí. Ďalej je to detský reklík s čiapoč-

kou z roku 1920, vyrobený už technikou írskej čipky. Z roku 1960 pochádza niekoľko golierov vyrobených technikou írskej čipky, ktoré vyrobila už vo vysokom veku posledná žijúca účastníčka kurzov organizovaných sestrami Szonthágovými v rokoch 1905–1912. Viac predmetov sa v Baníckom múzeu v Rožňave nezachovalo. V Gemersko – malohontskom múzeu sa nachádza len jediný predmet, a to dámsky golier.

Aj v sa-

sa vo viacerých mestách v Maďarskej republike. V Baníckom múzeu v Rožňave je to jej prvá repríza na území Slovenskej republiky.

Každá z vystavených čipiek predstavuje kus života jej výrobkyne, ale hlavne jej zručnosť. Už na prvý pohľad je totiž vidno, že to bola a aj je piplavá, dlhotrvajúca práca, čomu často nasvedčovali aj otázky návštevníkov, ako dlho musela

motnom Štítniku sa našlo len niekoľko drobných motívov, ešte neskompilovaných do celku, pretože ako sme už vyššie spomínali, najprv sa vypracujú jednotlivé motívy, ktoré sa potom pomocou háčkovanej siete spájajú do celku.

Výstavu dopĺňali diplomy a ocenenia činnosti sestier Szonthágových z prvých dvoch desaťročí 20. storočia a fotografie z ich rodinného archívu.

Výstavu prvý raz inštalovali v Debrecíne v roku 2005 pri príležitosti 100. výročia organizovania prvého kurzu štítnickej čipky v Štítniku a predstavila

výrobkyňa na jednotlivých kusoch pracovať.

V regióne, v ktorom sa táto čipka začala vyrábať, bol o výstavu zvýšený záujem. Prihlásili sa aj záujemkyne, ktoré by sa túto techniku čipky chceli naučiť. Preto Banícke múzeum v spolupráci s Nadáciou pre štítnickú čipku v Debrecíne plánuje v letných mesiacoch 2008 zrealizovať kurz výroby tejto zaujímavej regionálnej čipky.

ANGELA CZINTELOVÁ

Foto: autorka

Okrúhla štítnická čipka

Výstava o Jánovi Okáľovi

V Slovenskom národnom literárnom múzeu SNK v Martine sa od 21. novembra 2007 do 3. februára 2008 konala výstava pod názvom *Srdcom som zo Slovenska nikdy neodišiel*, predstavujúca osobnosť spisovateľa a národného kultúrneho pracovníka Jána Okáľa, žijúceho od konca druhej svetovej vojny až do smrti v roku 1990 v exile.

Základ panelovej časti výstavy bol už použitý pri príležitosti prvého samostatného seminára o tejto osobnosti v roku 2005 v rodnej obci pri 90. výročí jeho narodenia a potom ešte na piatich miestach Slovenska, no súbor ostatných expozičných súčastí mal v Martine premiéru. Výstavný projekt tentoraz obsahoval celé dostupné knižné dielo autora, výber z jeho časo-

piseckej publikačnej činnosti, ukážky z dosiaľ nepublikovaných rukopisov, bohatej korešpondencie s poprednými osobnosťami slovenskej kultúry, z vecných pamiatok ako aj časť výtvarného diela Martina Benku, zachytávajúceho atmosféru Okáľovho rodného kraja.

Ján Okáľ osobne poznal mnohých výtvarných umelcov, napr. J. J. Cincíka, M. A. Bazovského, L. Fullu, V. Droppu, F. Klimáčka, F. Kudláča, V. Hložníka, J. Vodrážku, F. Štefunku, F. Gibalu, J. C. Hronského, K. Sokola a ďalších. Niektorí mu ilustrovali jeho dielo na Slovensku, iní v Amerike, o mnohých z nich publikoval svoje práce a korešpondoval s nimi.

Jedným z prvých výtvarníkov, s ktorým sa Okáľ zoznámil, udržiavajúc s ním dlhodobšie kontakty, bol ná-

rodný umelec Martin Benka. Spájala ich okrem iného aj láska k dolnému Liptovu, kde sa Okáľ narodil a kam Benka často chodieval hľadať inšpiráciu. Preto výstavu obohatil výber 18 kresbových štúdií a 8 olejomalieb z Liptova, hlavne z Okáľovho rodiska Gombáš (dnes Hubová) a z blízkeho okolia. Ich priateľstvo dokumentovali ukážky autentickej korešpondencie, zapožičanej z Archívu Slovenského národného múzea v Martine z Osobného fondu Martina Benku a majstrov osobný dar venovaný mladému kamarátovi na Vianoce 1939. Bol to jeden z originálov Benkových ilustrácií k Sládkovičovmu Detvanovi (41 x 27 cm) s rukopisným venovaním maliara „Jánovi Okáľovi“ na čelnej strane obrazu pod ilustráciou.

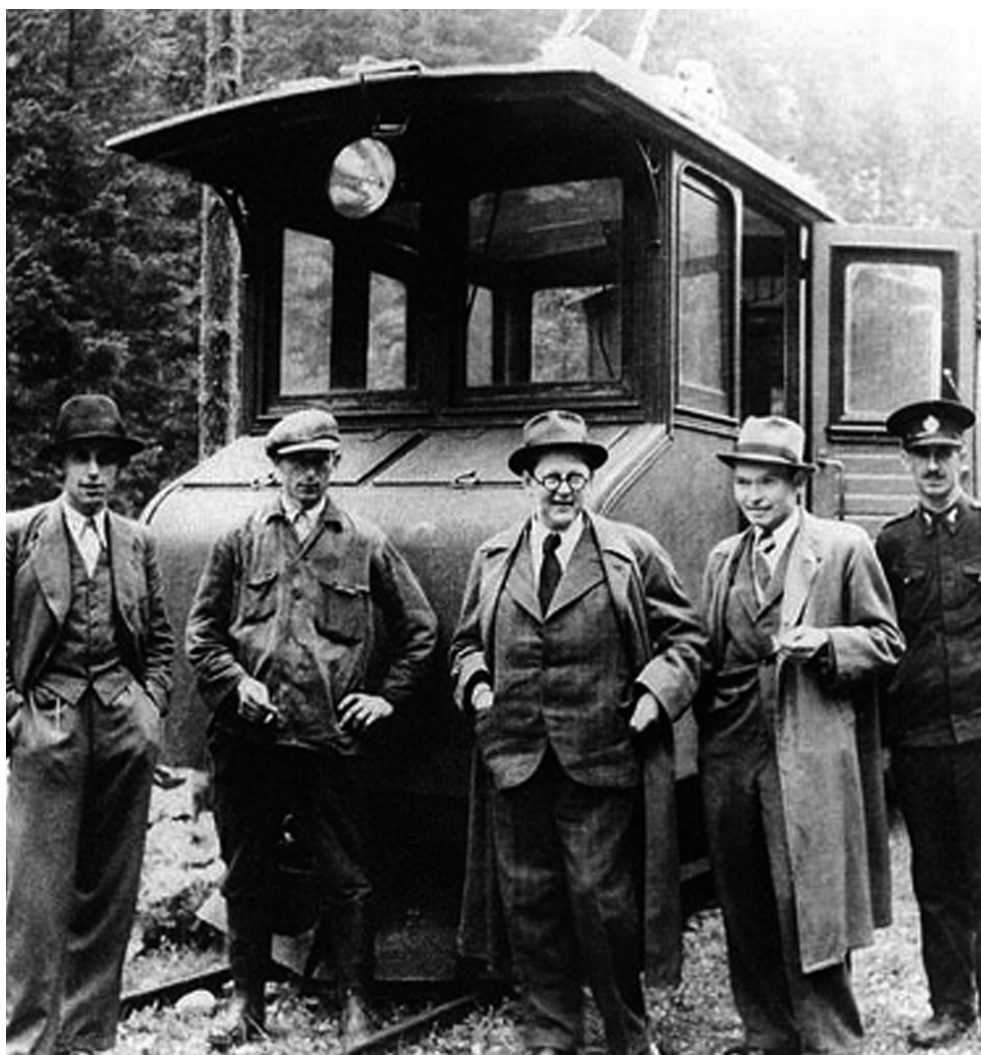
Takmer všetky rukopisné, fotografické, vecné i knižné dokumenty požičali na výstavu príbuzní spisovateľa, len niekoľko textových exponátov pochádzalo z fondov Slovenskej národnej knižnice, Slovenského národného literárneho múzea a z Archívu Slovenského národného múzea v Martine. Výtvarné diela M. Benku boli majetkom SNM-Múzea Martina Benku v Martine.

Na slávnostnom otvorení výstavy sa zúčastnili aj synovia spisovateľa s rodinami a brat Karol Okáľ, ktorý obohatil program vernisáže svojou spomienkou na spoločné stretnutie s bratom Jánom a maliarom Martinom Benkom cez Štedrý večer 1944 v domácnosti svojho brata v Martine a následne v prvý sviatok vianočný v ateliéri maliara. Na vernisáži výstavy odzneli aj Okáľove verše zo zbierok *Najkrajšia pesnička* a *Nedoručené pohľadnice*, list Martinovi Benkovi písaný v Amerike a zhudobnené básne Jána Okáľa, spevácky interpretované Teréziou Jarošovou za klavírneho doprevádzania autorom hudby Petrom Javorkom.

Výstava sa uskutočnila v spolupráci s Múzeom Martina Benku, spravovanom Slovenským národným múzeom v Martine.

MÁRIA RAPOŠOVÁ

J. C. Hronský
pri elektrickej
lokomotive
LŽLM,
v strede, vpra-
vo Ján Okáľ
Foto: archív MS

Slovensko na historických fotografiách

V Slovenskom národnom literárnom múzeu Slovenskej národnej knižnice v Martine sa v rámci podujatí Týždňa slovenských knižníc uskutočnila výstava pod názvom *Slovensko, Slováci, súvislosti na historických pohľadniach a fotografiách*. Neprezentovala však ako tradične na prvom pláne knižné diela ani ich tvorcov, ale staré, historicky vzácne fotografie a pohľadnice, neraz zubom času značne poškodené, ktoré treba zachrániť pre budúce pokolenia.

Uskutočnenie výstavy iniciovalo a podporilo Veľvyslanectvo Spojených štátov amerických v SR, prispievajúc tak do medzinárodného projektu konzervovania fotografií na ochranu fotografického dedičstva v krajinách strednej, južnej a východnej Európy. Do spolupráce na spomínanom projekte sa prihlásili tri inštitúcie: Gettyho konzervačný inštitút v Los Angeles v Kalifornii, Slovenská národná knižnica v Martine a Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave.

SNK opatruje totiž vo svojich zbierkach vyše 720 000 jednotiek, ktoré predstavujú nielen klasické pozitívne fotografie, ale aj negatívy na rôznych podložkách, mikrofilmy, dokumentárne filmy, videofilmy, hrané filmy a diapozitívy. Na ich identifikáciu, konzervovanie a reštaurovanie buduje pracovisko, ktoré je súčasťou Odboru reštaurovania a konzervovania dokumentov.

Najstaršími dokumentmi tohto typu vo fondoch SNK sú dagerotypy, teda obrázky vytvorené historicky prvým spôsobom fotografovania, pri ktorom sa reálne predmety zaznamenávali na kovové dosky vo forme pozitívneho obrazu. Vyskytujú sa zriedkavo, takže sú veľmi vzácne; Archív literatúry a umenia SNK v Martine ich opatruje iba šesť kusov. Vytvorené boli v polovici 19. storočia, to znamená, že len jedno desaťročie po tom, čo sa dagerotypia začala vo svete používať oficiálne.

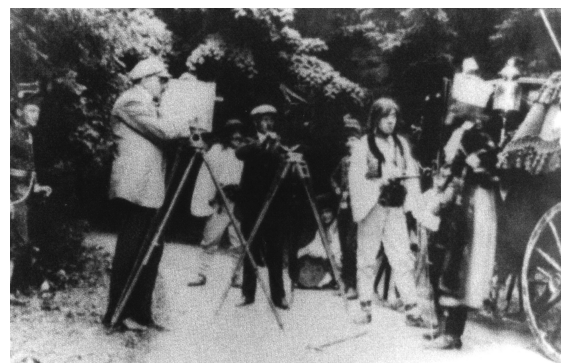
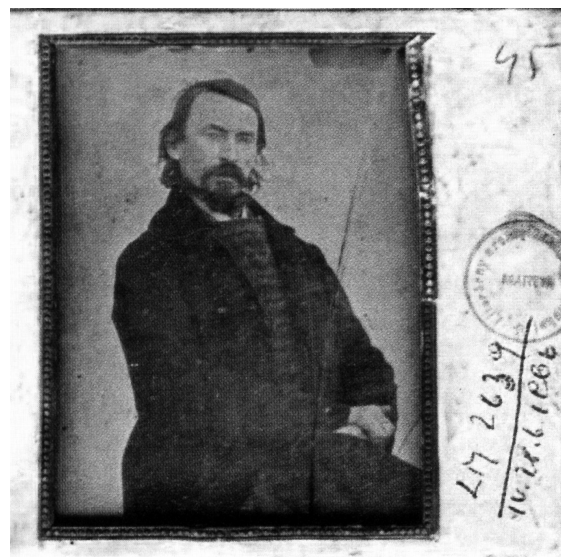
Najčastejšie využívaným dagerotypom z fondu SNK je obrázok sloven-

ských vyslancov z 20. marca 1849, keď boli v Olomouci odovzdať panovníkovi slovenský prosbopis. Medzi pôzujúcimi vyslancami stoja aj predstavitelia prvej Slovenskej národnej rady – Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža.

Z tých istých čias pochádzajú aj dagerotypické snímky rodiny Samuela Jurkoviča a jeho dcéry Anny, prvej slovenskej ochotníckej herečky, vtedy už vydatej za Jozefa Miloslava Hurbana, aj s prvorodeným synom Svetozárom, neskorším spisovateľom Vajanským. Na výstave boli použité všetky dagerotypy SNK, hoci ich kvalita za takmer 160 rokov značne utrpela.

Historických pohľadníc opatruje SNK vyše 150 000, čo predstavuje najrozsiahlejšiu filokartistickú zbierku na Slovensku. Jej najhodnotnejšou časťou sú slovacikálne geografické pohľadnice, ku ktorým pracovníci SNK už dávnejšie vytvorili *Súpis slovenských geografických pohľadníc* v 32 zväzkoch. Tieto sú verejnosti prístupné v univerzálnej študovni SNK. Na výstavu sa dostal len výber niekoľkých reprodukcí, stvárnajúcich slovenské hrady, zámky, dominanty miest a kúpeľov. Najstaršia pohľadnica pochádza z roku 1890 a zobrazuje Budatín.

Ďalšie bloky výstavy ponúkali pohľad na historické fotografie zo života Slovákov v Amerike. Mapovali ich prácu od 90. rokov 19. storočia, napr. v amerických baniach či tlačiarňach a vytváranie početných krajanských spolkov i podnikateľských združení, akým sa stala aj spoločnosť TATRA Film Corporation, založená súrodencami Siakelovcami z Blatnice. Daniel a Jaroslav (Jerry) Siakel nakrútili v roku 1921 prvý celovečerný hraný film *Jánošík*, čím sa zapísali do dejín svetovej kinematografie už v ére nemých filmov. Ostatné bloky výstavy boli venované predstaviteľom slovenskej kultúry v USA, slávnym umelcom, vynálezcom, podnikateľom i politikom slovenského pôvodu.

Celú výstavu vytvorili v Slovenská národná knižnica v Martine pod vedením kurátora Petra Cabadaja. Prvýkrát ju predstavili verejnosti v roku 2007 v Bratislave, neskôr v rozšírenej podobe vo Vranove nad Topľou, v Košiciach, Martine a Banskej Bystrici. V Martine ju Slovenské národné literárne múzeum rozšírilo o súbor fotografií z dielne priekopníka slovenskej umeleckej fotografie Pavla Socháňa a o výber z publikácií, v ktorých sa reprodukovali historické snímky zo života Slovákov v zahraničí v hojnej miere vyskytujú.

Z Banskej Bystrice výstava mala putovať ešte po ďalších mestách Slovenska, aby ju napokon odviezli do Spojených štátov. Preto bola pripravená ako dvojazyčná so slovensko-anglickými sprievodnými textami. Kurátor Peter Cabadaj zostavil k nej aj dvojazyčný farebný katalóg, ktorý vydala Slovenská národná knižnica.

MÁRIA RAPOŠOVÁ

Dagerotyp z polovice 19. storočia s podobizňou slovenského národovca Samuela Jurkoviča

Bratia Siakelovci pri nakrúcaní filmu *Jánošík*

O výstave

Historici slovenského lesníctva

Každoročne v apríli – mesiaci lesov a v mesiaci, keď sa vo Zvolene konajú *Lesnícke dni* – spoločná akcia všetkých lesníkov zameraná na aktívnu komunikáciu s verejnosťou s cieľom informovať o práci lesníkov, upozorňovať na význam a funkcie lesa, prezentuje Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen vo svojej výstavnej sieni tému lesnícku.

Tentoraz sme si vybrali dve generácie lesníckych historikov predovšetkým z dôvodu, že chceme pre nás najvladnejším spôsobom vzdať hold ľuďom, ktorí boli vzdelaním lesníci, v určitom období aj zamestnanci štátnych lesov, venovali sa štúdiu neprebádaných a nezdokumentovaných miest histo-

rického vývoja jedného z najstarších povolání na Slovensku, zanechali po sebe rozsiahle dielo z oblasti dejín lesníctva na Slovensku a zároveň sa podieľali na vzniku lesníckeho múzejníctva. Všetci sa radia k významným lesníckym osobnostiam, u troch z nich si pripomíname aj okrúhle výročie – u Juraja Martinku 70. výročie úmrtia, u Jána Madlena 90. výročie narodenia a Jozefa Urgela by sa bol 24. augusta 2008 dožil osemdesiatich piatich rokov. A v konečnom dôsledku sme ňou chceli pripomenúť ešte jeden pre nás veľmi výrazný fakt a to, že naše múzeum v minulom roku oslávilo 80. výročie svojho založenia, ktoré sme v súvislosti s našim zložitým a neistým

fungovaním nemohli pokojne osláviť. Dnes už ako súčasť LESOV Slovenskej republiky, štátny podnik Banská Bystrica veríme, že podmienky pre klasickú múzejnú prácu budú lepšie a pracovníci múzea po dvojročnom boji o jeho zachovanie a udržanie aj s pomocou kolegov z Múzea vo Sv. Antone, dokončia to, čo pred pätnástimi rokmi začali: ukončia rekonštrukciu múzea a vybudujú v nových priestoroch modernú lesnícku a drevársku expozíciu.

Výstava *Historici slovenského lesníctva* otvorená 8. apríla 2008 predstavuje život a dielo dvoch generácií slovenských lesníckych historikov: staršej – Andreja Kavuljaka, Juraja Martinku a Júliusa Bartáka a mladšej generácie – Jána Madlena, Pavla Korpeľa a Jozefa Urgelu. Táto mužská výstava je dielom troch žien. Ing. Mária Rošková spracovala a výstavne pripravila dvoch z nich s rovnakými iniciálami – Ing. Juraja Martinku a Ing. Jána Madlena. Mgr. Tatiana Figurová sa venovala životným osudom a práci Júliusa Bartáka a Ing. Pavla Korpeľa a Mgr. Ľubica Miľanová spracovala tretiu dvojicu Ing. Andreja Kavuljaka a Ing. Jozefa Urgelu. Ich životnými osudmi, ktoré sú chronologicky prezentované textom, fotografiami, archívnymi písomnosťami a doplnené rukopismi a knižnými dielami sa u všetkých šiestich tiahne múzejná linka – lesnícke múzeum zakladali, v ňom pracovali, s ním spolupracovali. Všetci ho chápali ako nevyhnutný doplnok a súčasť slovenskej lesníckej histórie.

Andrej Kavuljak (1885–1952) je prezentovaný na prvom mieste. Jeho život a dielo už bolo niekoľko krát spracované prostredníctvom konferencií a seminárov. Cez svoje dodnes neprekonané a jediné *Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku* (Bratislava, 1942) sa zaradil k najvýznamnejším osobnostiam slovenského lesníctva. Priekopníkmi sú aj jeho ďalšie diela venované Orave – *Oravský hrad* a *Oravský komposesorát*. Ak navštívite Oravský hrad, ktorý je súčasťou Oravského

Pracovňa
lesníka
v budove
riaditeľstva
Oravského
Komposeso-
rátu
Fotoarchív LDM

múzea P. O. Hviezdoslava pochopíte, čo ovplyvnilo a formovalo človeka a historika Kavuljaka. Prechádzka po Oravskom hrade, kde A. Kavuljak pracoval ako riaditeľ archívu, nádherné pohľady na scenérie okolitých lesov z jeho múrov a schodov, prehliadka expozície *História lesníctva na Orave* v budove bývalého riaditeľstva Oravského komposesorátu a prechádzka po Oravskom Podzámku v objatí úžasnej prírody vám aspoň sčasti umožnia pochopiť z čoho pramení jeho úcta k lesom a k histórii, ktorá sa následne odzrkadlila v jeho dielach.

Kavuljak sa narodil ešte v Rakúsko-Uhorsku, v štúdiu a tvorbe na poli dejín Oravy a lesníctva bol najaktívnejší počas prvej ČSR, najvýznamnejšie dielo mu vyšlo v období slovenského štátu, najvyšší funkčný post v štátnych lesoch dosiahol po vojne v období obnovenej ČSR. Po jeho smrti dlho trvalo, kým ho lesnícka verejnosť pozdvihla na úroveň, aká mu prináleží. Zaujímavým a cenným obohatením výstavy je tablo absolventov Vysokej školy lesníckeho inžinierstva v Banskej Štiavnici, medzi ktorými je aj Andrej Kavuljak a fotografie detailov Oravského hradu videné fotoobjektívom samotného Kavuljaka. Tieto originály sú zapožičané zo zbierok Oravského múzea P. O. Hviezdoslava.

Jozef Urgela (1923–2008) bol začlenený do tejto výstavnej prezentácie tesne pred jej inštaláciou. Zomrel začiatkom marca a Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen s ním spolupracovalo do poslednej chvíle. Jeho zásluha o rozvoj lesníckeho a drevárskeho múzejníctva v jeho výskumnej a publikačnej rovine je výrazná. Vyše 20 rokov bol vedúcim redaktorom Zborníka Lesníckeho, drevárskeho a poľovníckeho múzea v Antole (dnes Sv. Anton) a venoval sa najmä biografii významných lesníckych osobností. Od polovice 90. rokov pracoval na obrovskom diele – slovenskej syntéze lesníckych a drevárskych dejín, ktoré sa mu žiaľ nepodarilo zrealizovať. Aj preto

je umiestnený na výstave pri Andrejovi Kavuljakovi – tvorcovi takéhoto diela pred 56 rokmi.

Juraj Martinka (1864–1938) stál od roku 1921 na čele Riaditeľstva štátnych lesov v Liptovskom Hrádku a patril k zakladateľom Lesníckeho múzea pri Zemедelskom múzeu v Bratislave. Bol prvým predsedom Miestneho výboru Lesníckeho múzea a autorom jeho prvej expozície v budove dnešného SNM na Vajanského nábřeží v Bratislave. Zameriaval sa na pozemné stavby a budovanie lesných dopravných zariadení. Bol tvorcom nádherných modelov lesníckych stavieb, ktoré boli súčasťou lesníckej expozície a dodnes sú zachované v LDM Zvolen. Za tieto modely bol niekoľkokrát ocenený na výstavách doma i v zahraničí. Jeden, dnes už historický model Juraja Martinku dopĺňa jeho prezentačný blok.

Ján Madlen (1918–1981) je na výstave prezentovaný predovšetkým ako vedec, pedagóg a v rokoch 1954–1961 riaditeľ Lesníckeho a drevárskeho múzea vtedy sídliačeho na Zvolenskom zámku. Bol zakladateľom Zborníka prác Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene (1961), čo sa pokladá za dôležitý počín múzea, nakoľko sa zborník vydával vyše 20 rokov a stal sa významnou vedeckou a múzejnou platformou lesníckej histórie. Lesnícka a múzejná verejnosť si cení najmä jeho dielo *Komorské lesy*, ktorého napísanie bolo vlastne jeho doktorskou dizertačnou prácou a zostalo dodnes v rukopise (strojopise) v knižnici LDM.

Július Barták (1896–1959) zastupuje staršiu generáciu – trojicu historikov, ktorá vyšla z prostredia štátnych lesov. Jemu patrí autorstvo myšlienky vybudovania prvého lesníckeho múzea na Slovensku, a to v podobe lesohospodárskeho múzea pri Riaditeľstve štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici, ktoré začal realizovať v roku 1924. I keď v konečnom dôsledku v oblasti lesníckeho múzejníctva

prebrala iniciatívu Praha a Bratislava, jeho orientácia na lesnícku históriu našla uplatnenie v jeho prácach *Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr a Vývin lesníckeho školstva na Slovensku*. Zaujímavou súčasťou bloku o tomto historikovi a účtovníkovi je načrtnutie jeho profilu (kresba tužkou) od neznámeho autora, čo je okrem jednej známej portrétnej fotografie jediné jeho doposiaľ zachované vyobrazenie.

Pavel Korpeľ (1904–1966) ako pracovník podniku Lesprojekty vo Zvolene patril v rokoch 1956–1964 k najaktívnejším spolupracovníkom Lesníckeho a drevárskeho múzea a svoje príspevky z lesníckej histórie publikoval v jeho zborníku. Štúdie *Z dejín stredného Pohronia a jeho lesníctva, Vývoj majetkoprávných pomerov zákonitého spravovania a organizovania lesného hospodárstva na Slovensku* patria k základnej literatúre pre štúdiá lesníckych dejín Zvolena a Detvy. Cenným príspevkom k tejto časti výstavy boli fotografie a osobné predmety P. Korpeľa, ktoré zapožičala jeho dcéra p. Elena Rattajová. Nesmierne zaujímavé bolo stretnutie s ňou na vernisáži výstavy a jej patrí poďakovanie za cenný materiál a informácie, ktoré múzeu poskytla.

Výstava, prevažne textovo-obrazová, je obohatená o vizualizáciu pracovne lesníka-historika. Zo zbierok LDM je tu vystavený písací stôl s knihami, písacím strojom, písacou súpravou, rukopismi a mapami. Pracovňa je zariadená kreslom, konferenčným stolíkom, vešiakom s lesníckym kabátom, klobúkom a palicou. Prevažná časť vystaveného nábytku je z budovy riaditeľstva Oravského komposesorátu. Na stenách sú zavesené parohy, fotografie z práce v lese...

Výstava *Historici slovenského lesníctva* trvala do 14. mája 2008 a v júli sa bude sčasti reprízovať v Lesníckom skanzene vo Vydrovskej doline pri Čiernom Balogu.

LUBICA MILANOVÁ

Výstava

Zlatý vek Mediciovcov v Múzeu krásnych umení v Budapešti

Mediciovci boli jedným z najvýznamnejších rodov kolíska talianskej renesancie – Florencie. Dejiny mesta sa s nimi spájali už od 13. storočia a trvali celé štyri storočia. Za toto dlhé obdobie rodinu, ktorá sa pôvodne živila spracovaním vlny, potom peňažníctvom a napokon ovládla politický, hospodársky a kultúrny život v Toskánsku i vo vtedajšej Itálii, niekoľkokrát z mesta vyhnaní. Zakaždým sa im však podarilo vrátiť a znovu sa podieľať na jeho prosperite a prepychu. Kresťanskému svetu dali troch pápežov, členovia rodiny sa začlenili medzi významné európske rody. Florencia za ich vlády rozkvitla nielen hospodársky, ale spolu so svojimi úspešnými podnikmi a obchodmi pretavovali svoj majetok a bohatstvo do podpory umenia a kultúry.

Florencia sa za ich pôsobenia stala skutočným centrom umenia. Mediciovci si sem pozývali a tu podporovali rôznych umelcov. Stali sa významnými patrónmi viacerých druhov umení, predovšetkým však architektúry, maliarstva i sochárstva a s ich zvečnelou prítomnosťou sa v meste umenia možno stretnúť na každom kroku. Významný bol ich vplyv aj v oblasti literatúry a záchranu kultúrneho dedičstva antiky, keď vytvorili základy jednej z najvýznamnejších historických knižníc vtedajšej Európy (Biblioteca Medicea Laurenziana).

Výstava *Zlatý vek Mediciovcov, život a umenie vo Florencii* v Múzeu krásnych umení (Szépművészeti Múzeum) v meste na Dunaji – Budapešti prezentuje dve storočia, za ktoré Mediciovci posilnili a skonsolidovali svoju moc vo Florencii. V čase od 24. januára do 18. mája 2008, t. j. zhruba štyri mesiace výstava – približovala obraz dejín, kultúry a umenia renesancie vo Florencii 15.–16. storočia, spojených s rodom Mediciovcov. Kurátori ju rozdelili do dvoch častí podľa jednotlivých storočí

a tie ešte podelili do troch menších celkov. Väčšina portrétov pochádzala z najvýznamnejších florentínskych galérií (Galleria degli Uffizi), galérie Palatina (Galleria Palatina) a z ďalších múzeí vo Florencii (Museo degli Argenti, Museo di San Marco, Palazzo Pitti a ďal.).

Vzostup Mediciovcov a ich vstup do podnikateľskej a finančnickej sféry bol obsahom prvej časti. Ich vplyv na Florenciu, na rozvoj kultúry, umenia a hudby – teda ich patronát a mecénstvo sa stalo obsahom druhej chronologickej časti, zaoberajúcej sa aj životom niektorých členov rodiny na významných európskych dvoroch.

Renesančných maliarov – Fra Filippa Lippiho, Agnola Bronzina, Andrea Mantegna výstava predstavila predovšetkým portrétmi jednotlivých významných členov rodiny Medici. Návštevník mal možnosť prezrieť si celú plejádu týchto predstaviteľov, a to nielen významných mužov, ale aj portréty nežného pohlavia. Ich portréty a obrazy veľa vypovedajú nielen o sebavedomí portrétovaných, ale aj o renesančnom odievaní, šperkoch, módných vplyvoch. Vzácný súbor tvorila predovšetkým portréty svojím spôsobom dvorného maliara rodiny Agnola Bronzina, ktorého diela zo-

brazujú Cosima Staršieho, Lorenza Nádherného (Il Magnifico), Giuliana di Pietro, kardinála Carla de Medici či pápežov Leva X. a Klementa VII. Z významných žien rodiny zaujme predovšetkým francúzska kráľovná Katarína Medicejská. Návštevníci mali príležitosť pozrieť si aj dvojzo zachovaných dámskych šiat (požičaných z Museo Nazionale di Palazzo Reale v Pise).

Keďže Mediciovci sa zaslúžili aj o rozvoj moderného bankovníctva a ich banka patrila medzi najprosperujúcejšie v Európe, výstava ich prezentovala aj ako finančníkov, ktorých význam presiahol hranice florentínskej republiky. Preto je časť výstavy venovaná ich spôsobu vedenia účtov, účtovným knihám, minciam a tomu blízkym veciam.

Popri tom patričnú pozornosť výstava venovala aj renesančnej architektúre, ktorá vznikla vďaka

Mediciovcom-mecénom. Tú návštevníci mohli obdivovať prostredníctvom mapy mesta od anonymného umelca 16. storočia, (známej ako *Pianta della catena*, na ktorej možno rozoznať všetky významné budovy Florencie), ako aj renesančných skíc. K renesancii neodmysliteľne patria aj Leonardo da Vinci či Sandro Botticelli, predstavení viacerými

malbami či inšpiratívnymi kresbami, ktorými sa tak preslávil Leonardo, jedna z najväčších postáv talianskej renesancie vôbec.

Ku koncu výstavy kurátori zaradili niekoľko predmetov každodennej potreby, ale tie len veľmi obmedzene predstavili dobovú materiálnu kultúru. Celú výstavu dopĺňali texty o Mediciovcach a dejinách Florencie v maďarčine a angličtine. V týchto jazykoch boli aj popisky k jednotlivým predmetom. Výstava bola ladená v čiernej a červenej farbe s bodovým osvetlením vystavovaných predmetov, čo je však čiastočne v rozpore s predstavou

Lorenzo II Magnifico na medaili neznámeho umelca, Museo Nazionale del Bargello

o snežnej Florencii a svetlej renesancii.

K výstave Múzeum krásnych umení v Budapešti vydalo rozsiahly katalóg – monografiu, obsahujúcu informácie o autoroch, dejinách Florencie a Mediciovcov, v ktorej sa na kvalitnom papieri publikoval aj bohatý obrazový materiál, bohužiaľ však cenovo nedostupnú (8 000 HUF, pričom neslobodno zabúdať, že vstupenka na výstavu stála takú istú sumu) vydalo katalóg, v ktorom možno nájsť informácie o autoroch výstavy, stručné údaje o dejinách Florencie a Mediciovcov, o súvislostiach dobového umenia a kultúry.

Tí, čo výstavu navštívili, ale aj tí, ktorým sa to nepošťastilo, mali možnosť sprostredkované si zopakovať dojmy alebo si aspoň sekundárne predstaviť o čom výstava bola na kvalitnej vebstránke múzea, venovanej len tejto jedinej výstave. Decentne upravená stránka mala nielen kvalitný grafický návrh, ale čo je najpodstatnejšie, aj kvalitný obsah, rozdelený do viacerých sekcií, v ktorých nechýbajú ani praktické základné údaje o výstave (otváracie hodiny, vstupné, prístup), ale ani detailné informácie o vystavených dielach, o tom, čo znamenajú či aký význam mali a majú v dejinách Florencie a Mediciovcov. Stránka mala nielen maďarskú, ale aj vysoko kvalitnú anglickú verziu, dostupnú na adrese: [/www.mediciehibition.hu/medici/english/exhibition.html](http://www.mediciehibition.hu/medici/english/exhibition.html).

Agnolo Bronzino: Lorenzo II Magnifico (1449–1497), Florencia, Galleria degli Uffizi

Výstava o Mediciovcov a ich dobe bola pekným príspevkom ku kultúrnym dejinám Európy pred štyrmi storočiami a zhladom na blízkosť Budapešti sa stala aj zaujímavým výletným cieľom pre umeniamilovných obyvateľov Slovenska. Určite im mohla kvalitne

zastúpiť vzdialenejší a menej dostupný cieľ Florenciu, ktorej poklady tu naši v kvalitnej prezentačnej forme sústredené na jednom mieste.

ZUZANA VALACHOVIČOVÁ

Foto: archív autorky

Z výstavnej činnosti múzeí a galérií

Slovenské banské múzeum – Galéria Jozefa Kollára v Banskej Štiavnici

Ladislav Zacharides a jeho výtvarná tvorba
21. 2. – 4. 4. 2008
Súčasná výtvarná tvorba umelca.

Galéria mesta Bratislavy Maliar snov

12. 3. – 8. 6. 2008
Výber z diela Jana Zrzavého (1890–1977).

Stredoeurópske maliarstvo a sochárstvo 1800–1918.

Slovenské výtvarné umenie 20. storočia
27. 3. 2008
Pálffyho palác, Panská 19
Otvorenie nových stálych expozícií GMB.

Bratislavské kostoly

25. 4. – 15. 6. 2008
Výber diel zo zbierok GMB zachytáva premenu mesta od 18. do druhej polovice 20.

storočia cez jednu tému (v rámci Bratislavy pre všetkých).

Svetlo noci sa odkrýva v tvorivom ošiali

6. 5. – 15. 6. 2008
Výber z tvorby Umberta Mastroianniho z rokov 1931–1995.

Múzeum dopravy v Bratislave Nostalgia v domácnosti

24. 4. – 31. 8. 2008
Výstava z fondu STM v Košiciach prezentujúca techniku v domácnosti v prvej polovici 20. storočia.

Slovenská národná galéria**Bratislava**

Ladislav Mednyánszky: Denníky 1877–1918
3. 4. 2008 o 17,00

Predstavenie publikácie vydavateľstva Kaligrum, čítanie z Denníkov v podaní Csongora Kassaia.

Rudolf Sikora. Sám proti sebe

15. 3. – 15. 6. 2008

Retrospektívna prehliadka tvorby vo výstavných priestoroch SNG a Domu kultúry.

Kristus na Olivovej hore

4. 3. – 4. 11. 2008

Reštaurovanie diela neznámeho viedenského maliara (okolo 1420–1440) z nedávnej akvizície SNG (2004).

SNM-Kaviareň Múzejka v Bratislave**Igor Grossmann**

15. 2. – 20. 5. 2008

Výstava umeleckých fotografií z cyklu Osobností slovenskej kultúry.

SNM-Hudobné múzeum v Bratislave**Eugen Suchoň. Tvorca národnej opery**

15. 5. – 31. 10. 2008

Harmincova sieň SNM

Venovaná 100. výročiu narodenia skladateľa – národného umelca.

SNM-Múzeum židovskej kultúry v Bratislave**Kronika povstania vo varšavskom gete podľa Marka Edelmana**

22. 4. 2008 o 16,30 v SNM

Dokumentárny film Jolanty Dylewskej (1993) premietnutý pri príležitosti 65. výročia udalosti.

Povstanie vo varšavskom gete – priebeh, význam a uchovanie pamiatky

23. 4. 2008 o 16,30 v SNM

Prednáška Dr. Jacka Leociaka moderovaná Prof. P. Mešťanom.

Človek v krajine – krajina v človeku

21. 5. – jún 2008

Portréty osobností Izraela od Hagit Shagaleovej.

SNM-Prírodovedné múzeum v Bratislave**Človek v čase a priestore**

22. 4. – 30. 6. 2008

Interaktívna výstava prezentujúca človeka ako súčasť živočíšnej ríše sprostredkuje zaujímavosti o vývoji a premenách ľudského tela, podáva obraz o DNA minulých i prítomných generácií, ako aj spôsob každodenného života našich predkov.

Legenda „Véčko“ 1969–1999

18. 4. – 30. 5. 2008

Známe osoby na fotografiách P. „Stanleyho“ Procházku, nafotených v legendárnom bratislavskom V-klube. Sprievodná akcia výstavy Ako (?) sme žili....

Klub astronómov pri SNM-PM

22. 5. 2008

Exkurzia do Hvezdárne a planetária M. Kopernika v Brne pre záujemcov o astronómiu, astrofyziku, pozorovania oblohy, zaujímavé astronomické objekty a úkazy na oblohe ďalekohľadom bez obmedzenia veku, vzdelania, ako aj o stretnutia v termínoch zaujímavých astronomických úkazov.

Meteory a meteority

12. 6. 2008 o 17:00

Prednáška Prof. RNDr. V. Porubčana, DrSc., FMFI UK Bratislava.

SNM-Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku**Elemír Halász-Hradil**

14. 5. – 22. 6. 2008

Výstava diel významného košického maliara (1873–1948) zo súkromnej zbierky rodiny Halászovcov (Budapešť).

SNM-Pavilón Podhradie**ONA: Krása arabskej ženy z oblasti Stredomoria**

8. 4. – 31. 5. 2008

Ženy Stredomoria sú pre Európanov zahalené stereotypnými predstavami. Pohľad do života arabských žien cez odev a fotografie, doplnený ukázkami ich vnútornej krásy, zobrazenej v arabskej literatúre, ako aj zachytenej v typicky ženskom umení – speve. Výstava v spolupráci so Spoločnosťou česko-arabskou v rámci projektu Európsky rok medzikultúrneho dialógu 2008 zo súkromných a štátnych zbierok z Brna.

Théby. Mesto bohov a faraónov

4. 4. – 31. 8. 2008

Výstava v spolupráci s pražským NM-Náprstkovým múzeom ázijských, afrických a amerických kultúr prezentuje najzaujímavejšie egyptské zbierky z českých a slovenských múzeí, doplnené exponátmi z nemeckých múzeí; chronologicky sleduje vývoj od pravekého osídľovania oblasti až po doznenie faraónskej kultúry v Rímskej dobe. Sprievodný cyklus egyptologických prednášok.

SNM-Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku**Telo. Tvar**

Istrijská 68, Devínska Nová Ves

11. 4. – 30. 4. 2008

Výstava študentov 4. ročníka Oddelenia úžitkovej fotografie Školy úžitkového výtvarníctva J. Vydru v Bratislave.

Horehronské múzeum Brezno**Emil Makovický a Horehronie**

7. – 31. 3. 2008

Výber kresieb z Telgártu a knižných ilustrácií 100. výročiu narodenia umelca.

Drevené hračky

4. 4. – 31. 4. 2008

Prehliadka prác zo súťaže o najkrajšiu drevenú hračku v cykle Etudy z dreva LDM vo Zvolene v roku 2007.

Tri roky po...

4. 4. – 31. 4. 2008

Výstava fotografií Petra Berčíka, približujúca krásu prírody skúšanej pohromami a ťažkou prácu v nej.

Keď ja pôjdem do Brezna rukovať...

16. 5. – 30. 6. 2008

Sociálny pohľad na históriu vojenskej posádky v Brezne (1938–2003), ilustrovaný fotografiami, symbolmi a zvykmi spojenými s vojenským životom na Horehroní.

Oravská galéria v Dolnom Kubíne**Pohľady do zbierok 3**

8. 4. – 30. 9. 2008

Aktuálna výstava Galérie M. Medveckej Tvrdošíne, venovaná sakrálnemu umeniu.

Vlastivedné múzeum Hanušovce nad Topľou**Genius loci**

9. 4. 2008 o 13,00

Posedenie pri dobrom slove o obci Sedliská z cyklu Za poznávaním svojej, v spolupráci s oblasťným pracoviskom Matice slovenskej.

Noc múzeí

17. 5. 2008 16,00 – 24,00

Ukážky tradičných slovenských remesiel, poznávanie druhov obilí a drevín, večerný výstup na medziarsky hrádok, koncert barokovej hudby, odchyt netopierov a prednáška o nich, rozprávanie o strašidlách, ale predovšetkým neobyčajná prehliadka expozícií.

Podunajské múzeum v Komárne**Fotografie grófa Mihálya Esterházyho**

15. 2. – 26. 4. 2008

Výstava diel z cesty po Afrike v rokoch 1880/1 zo zbierok VM v Galante.

Ospevujem zbraň i rytiera

15. 2. – 2. 5. 2008

Potulky vojenskou históriou.

Vítanie jari

14. 3. – 25. 7. 2008

Predajná výstava diel budapeštianskych fotografov D. Velican-Patrusovej a S. Patrusa.

Chránené vtáčie územia Slovenska

14. 3. – 19. 7. 2008

Výstava v spolupráci so SMOPaJ v Liptovskom Mikuláši.

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote**Ludové náhrobníky Gemera-Malohontu a Novohradu**

17. 4. – 2. 6. 2008

Rôznorodosť ľudovej náhrobnej skulptúry, zhotovenej z rozličného materiálu, ako aj bohatstvo na nich využívaných znakov a symbolov v regiónoch Gemer-Malohont a Novohrad.

Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene**Stretnutie s medvedom**

4. 4. – 30. 4. 2008

Atraktívna výstava na aktuálnu tému.

Múzeá na Slovensku v roku 2007

Už vyše štyridsať rokov pripravuje a vyhodnocuje Muzeologický kabinet, odborné metodické, informačné a konzultačné pracovisko Slovenského národného múzea výročné správy o činnosti múzeí na Slovensku. Štruktúra výročných správ a spôsob spracovania údajov ako hlavný cieľ sledujú mapovanie rozvoja odborných múzejných činností v jednotlivých múzeách, personálny rozvoj jednotlivých inštitúcií, ale aj základné ekonomické ukazovatele – náklady na činnosť múzeí, štruktúru príjmov, ale aj štruktúru výdavkov a pomer medzi fakultatívnymi a obligátnymi výdavkami v múzeách. Výsledkom je obraz o činnosti jednotlivých múzeí, ale aj sledovanie globálnych ukazovateľov tak v oblasti rozvoja odborných múzejných činností, ako aj napr. pri rozvoji financovania múzeí. Z jednotlivých údajov možno zistiť niektoré trendy v múzeách v oblasti rozvoja odborných činností, akvizícií, návštevnosti, financovania a využívania finančných zdrojov.

Sumárne údaje o činnosti múzeí za rok 2007 obsahujú štatistické údaje zo 101 múzeí, pričom špecializované múzeá SNM sú prezentované v rámci SNM v jednotlivých tabuľkách samostatne. Údaje spracované v AMSISe alebo on-line zaslalo 89 múzeí, no v záujme kompatibility údajov, ktoré vydáva SNM-Muzeologický kabinet ako Výročné správy o činnosti múzeí za príslušný rok a oficiálnych štatistík, spracovávaných ako štatistický výkaz KULT 09 Múzeá pre potreby Štatistického úradu SR, prepísal MK SNM ako zhromažďovateľ oficiálnych štatistík údaje z týchto výkazov do AMSISu. Celkovo bolo prepísaných 12 štatistických výkazov KULT 09. Ide najmä o malé obecné múzeá založené v posledných rokoch, v ktorých sú mnohé odborné činnosti málo rozvinuté, respektíve ich múzeá nevykonávajú vôbec, avšak je nevyhnutné uviesť ich v celkových štatistikách.

Celkový počet prírastkov za rok 2007

Akvizičná činnosť	Prírastky		Spôsob nadobudnutia							
			Vlastný zber		Kúpa		Dar		Výmena – prevod	
Odbor	prír. č.	ks	prír. č.	ks	prír. č.	ks	prír. č.	ks	prír. č.	ks
Archeológia	1 148	7 054	537	5 615	150	730	66	300	401	419
História	11 769	24 364	1 648	1 867	3 632	12 282	5 885	9 658	517	530
Národopis	4 297	5 708	372	445	2 220	2 990	1 705	2 273	7	7
Dejiny umenia	1 901	2 101	24	24	429	615	1 391	1 405	57	57
Dejiny hudby	518	12 050	25	582	188	10 919	120	364	185	185
Numizmatika	1 010	7 552	17	38	637	1 448	355	605	1	5 461
Iné	3 412	56 765	1 558	1 697	688	1 366	974	3 355	215	50 056
Spoločenské vedy spolu	24 055	115 594	4 181	10 268	7 944	30 350	10 496	17 960	1 383	56 715
Dejiny techniky	6 999	839	120	121	411	544	158	162	10	12
Geológia	256	563	180	434	5	42	72	91		
Mineralógia-petrografia	184	276	32	39	100	110	51	123		
Paleontológia	271	1 964	88	90	95	1 766	88	108		
Botanika	1 058	5 608	408	1 989	647	3 285	3	334		
Zoológia	2 007	73 208	302	68 059	1 361	4 398	344	751		
Antropológia	45	108	45	108	0	0	0	0		
Prírodné vedy spolu	3 821	81 727	1 055	70 719	2 208	9 601	558	1 407		
Prírastky spolu	28 575	198 160	5 356	81 108	10 563	40 495	11 212	19 529	1 393	56 727

Katalogizácia zbierkových predmetov

Názov múzea	Celkový počet kusov zbierkových predmetov	Celkový počet kusov skatalogizovaných zbierkových predmetov	Celkový počet kusov neskatalogizovaných zbierkových predmetov
Múzeum SNP, Banská Bystrica	222 351	219 374	2 977
Poštové múzeum, Banská Bystrica	6 560 318	4 220 384	2 339 934
Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica	168 913	128 023	40 890
ŠVK – Literárne a hudobné múzeum, Banská Bystrica	53 366	40 744	12 622
Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica	92 638	89 261	3 377
Sarıšské múzeum, Bardejov	781 737	781 737	0
SNM			
Múzeum Betlíar	25 590	25 463	127
Múzeum Bojnice	5 757	5 757	0
Archeologické múzeum, Bratislava	151 316	148 142	3 174
Historické múzeum, Bratislava	208 415	232 458	24 043
Hudobné múzeum, Bratislava	119 147	107 239	11 908
Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava	5 351	5 138	213
Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku, Bratislava	957	811	146
Múzeum židovskej kultúry, Bratislava	2 828	1 930	898
Prírodovedné múzeum, Bratislava	2 468 539	2 453 541	14 998
Múzeum Červený Kameň, Častá	13 811	13 572	239
Spíšské múzeum, Levoča	11 608	11 398	210
Múzeá v Martine, Martin	634 611	629 359	5 252
Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, Modrý Kameň	15 902	11 136	4 766
Múzeum Slovenských národných rád, Myjava	7 171	7 171	0
Múzeum ukrajinskej kultúry, Svidník	68 156	48 884	19 272
Múzeum rusínskej kultúry Prešov*	0	0	0
Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku, Bratislava	2 196	1 431	765
Múzeum Ludovíta Štúra, Modra	5 627	4 762	865
Múzeum mesta Bratislavy	107 366	106 083	1 283
Múzejno-dokumentačné centrum železníc SR, Bratislava	11 335	11 051	284
Múzeum Jána Cikkeru, Bratislava	242		242
Múzeum obchodu, Bratislava*	60 756	0	60 756
Múzeum polície SR, Bratislava*	18 185	0	18 185
Múzeum školstva a pedagogiky, Bratislava	26 125	3 309	22 816
Múzeum telesnej kultúry, Bratislava	25 622	2814	22808
Plynárenské múzeum, Bratislava	341	0	341
Múzeum Divadelného ústavu, Bratislava	25 500	25 500	0
Horehronské múzeum, Brezno	29 703	25 602	4 101
SNK – Slovenské múzeum A. S. Puškina, Brodzany	9 848	9 848	0
Kysucké múzeum, Čadca	22 944	21 086	1 858
Podpolianske múzeum, Detva	5 751	1 661	4 090
Oravské múzeum P.O. Hviezdoslava, Dolný Kubín	74 723	70 259	4 464
Dubnické múzeum, Dubnica nad Váhom	197	0	197
Žitnoostrovne múzeum, Dunajská Streda	11 422	11 422	0
Mestské múzeum Filakovo	4 894	0	4 894
Vlastivedné múzeum v Galante	19 849	17 094	2 755
Banické múzeum Gelnica*	3 231	0	3 231
Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou	17 870	17 865	5
Vlastivedné múzeum v Hlohovci	122 603	119 634	2 969
Vihorlatské múzeum, Humenné	152 316	151 505	811

Múzeum Mikuláša Thege Konkolyho, Hurbanovo	8	0	8
Múzeum v Kežmarku	25 601	24 211	1 390
Múzeum maďarskej kultúry a Podunajska, Komárno	136 471	134 736	1 735
Slovenské technické múzeum, Košice	32 326	32 164	162
Východoslovenské múzeum, Košice	454 348	454 348	0
Múzeum mincí a medailí, Kremnica	92 951	47 894	45 057
Slovenské sklárske múzeum, Lednické Rovne	3 856	3 856	0
Tekovské múzeum, Levice	101 380	53 751	47 629
Múzeum Janka Kráľa, Liptovský Mikuláš	33 370	23 816	9 554
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš	110 278	104 693	5 585
Novohradské múzeum, Lučenec	29 087	12 138	16 949
Múzeum Michala Tiliñera, Malacky	1 143	1 113	30
Múzeum Slovenského Červeného kríža, Martin	4 538	0	4 538
SNK – Slovenské národné literárne múzeum, Martin	78 178	74 537	3 641
Zemplínske múzeum, Michalovce	71 936	58 134	13 802
Dom ľudového bývania Moravské Lieskové*	282	0	282
Múzeum národov a kultúr, Nitra	–	–	–
Diecézne múzeum Nitrianskeho biskupstva Nitra	–	–	–
Ponitrianske múzeum, Nitra	80 656	36 828	43 828
Slovenské poľnohospodárske múzeum, Nitra*	26 930	–	26 930
Obecné Myšianske múzeum, Nižná Myšľa	560	0	560
Pohronské múzeum, Nová Baňa	12 275	3 487	8 788
Múzeum Jána Thaina, Nové Zámky	28 467	20 216	8 251
Malokarpatské múzeum, Pezinok	55 982	48 481	7 501
Mestské múzeum Pezínok*	2 525	0	2 525
Balneologické múzeum, Piešťany	53 091	53 091	0
VHÚ – Vojenské historické múzeum, Piešťany	40 568	10 573	29 995
Hutnícke múzeum Železiarní Podbrezová	311	207	104
Podtatranské múzeum, Poprad	47 328	38 950	8 378
Vlastivedné múzeum, Považská Bystrica	28 472	23 871	4 601
Krajské múzeum, Prešov	115 312	90 312	25 000
Hornonitrianske múzeum, Prievidza	277 154	263 746	13 408
Múzeum kolies ETOP, Púchov	–	–	–
Mestské múzeum, Rajec	4 728	4 324	404
Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota	62 389	50 309	12 080
Banické múzeum, Rožňava	48 540	46 736	1 804
Liptovské múzeum, Ružomberok	178 658	173 037	5 621
Záhorské múzeum v Skalici, Skalica	50 724	41 149	9 575
Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves	132 484	123 823	8 661
Lubovnianske múzeum, Stará Lubovňa	21 101	20 648	453
Múzeum vo Svätom Antone	13 900	13 258	642
Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho, Šahy	9 222	446	8 776
Mestské múzeum Štúrovo	565	0	0
Mestské múzeum Šurany	333	0	0
Múzeum TANAPu, Tatranská Lomnica	38 602	11 848	26 754
Trábečské múzeum, Topoľčany	80 886	80 243	643
Vlastivedné múzeum, Trebišov	148 778	148 778	0
Trenčianske múzeum, Trenčín	168 806	110 062	58 744
Západoslovenské múzeum, Trnava	157 888	153 030	4 858
Miestne múzeum Turany*	354	0	354
Uhrovske múzeum, Uhrovec*	824	0	824
Mestské múzeum a galéria Veľký Šariš	14	0	14
Lesnícke a drevárske múzeum, Zvolen	47 704	35 900	11 804
Múzeum oravskej dediny, Zuberec	151	0	151
Považské múzeum, Žilina	136 441	135 871	570
Celkom:	15 626 196	12 547 063	3 079 133

Celkový počet spracovaných zb. predmetov za rok 2007

Evidencia zbierok	V knihe prírast. zaevidované		Skatalogizované		Úbytok v danom roku	
	Odbor	prír. č.	ks	evid. č.	ks	evid.č.
Archeológia	239 659	692 369	316 532	641 639	114	114
História	633 714	1 543 749	790 280	1 288 035	247	1 720
Národopis	352 284	459 258	379 498	406 375	19	19
Dejiny umenia	210 281	278 295	242 315	266 162	1	1
Dejiny hudby	10 983	146 850	127 591	128 058	0	0
Numizmatika	149 692	451 222	325 387	400 984	1	211
Iné	194 833	6 989 364	134 007	4 516 886	2 515	3 086
Spoločenské vedy spolu	1 791 446	10 561 107	2 315 610	7 648 139	2 897	5 151
Dejiny techniky	67 575	95 893	66 737	90 898	177	180
Geológia	53 576	83 675	61 801	82 076	6	6
Mineralógia-petrografia	17 097	56 011	45 370	54 907	1	1
Paleontológia	8 903	419 225	35 640	409 169	74	74
Botanika	50 519	762 416	78 796	713 069	0	0
Zoológia	90 989	3 638 826	119 644	3 539 320	65	65
Antropológia	681	9 043	9 478	9 485	0	0
Prírodné vedy spolu	221 765	4 969 196	350 729	4 808 026	146	146
Zbierky spolu k 31. 12. 2007	2 080 786	15 626 196	2 733 076	12 547 063	3 220	5 477

Elektronické spracovanie zbierok	Prírastok v danom roku (ks)	208 410
	Celkový počet spracovaných kusov (ks)	7 547 327

* Údaje sú doplnené zo štatistického výkazu KULT 9 – 01 o činnosti múzeí za rok 2007

Sieť múzeí sa v roku 2007 opäť rozšírila, do Registra múzeí a galérií SR boli zapísané nové múzeá – napr. Diecézne múzeum Nitrianskeho biskupstva v Nitre, Mestské múzeum vo Fiľakove. Popri raste počtu múzeí dochádzalo aj k zmenám vo vnútri múzeí. Ďalej pokračovalo rozširovanie zbierkového fondu múzeí, k čomu iste prispel aj nárast objemu finančných prostriedkov, použitých na akvizičnú činnosť – medzročný nárast o 3 mil. Sk. Celkový počet zbierkových predmetov vzrástol temer o dvesto tisíc, pričom výrazne

poklesol počet neskatalogizovaných zbierkových predmetov – a to medziročne o vyše päťstotisíc kusov. Túto skutočnosť treba považovať za mimoriadne pozitívny jav, čo iste súvisí aj s čoraz väčším nasadením a využívaním elektronizácie pri odbornej evidencii zbierkových predmetov. K pozitívam múzejných činností treba priradiť aj vyššie zhodnocovanie výstav – viac výstav bolo reprízovaných, videl ich väčší počet návštevníkov.

V roku 2007 pokračoval trend mierneho zvyšovania návštevnosti v mú-

zeách. V porovnaní s rokom 2006 vzrástla návštevnosť o vyše stotisíc osôb, pričom školská mládež nevyužívala kultúrne poukazy, len múzeá v zriaďovateľskej pôsobnosti MK SR poskytovali jeden deň v mesiaci bezplatný vstup pre organizované školské skupiny. Za negatívum v oblasti vývoja návštevnosti však treba považovať pokles počtu návštevníkov v múzeách, ktoré pôsobia v mestách. V TOP 20 najnavštevovanejších múzeí – objektov je z múzeí, ktoré pôsobia v meste, zastúpené iba SNM – Prírodovedné múzeum. Ostatné v TOP 20 sú hradné a zámocké múzeá alebo múzeá v prírode, ktorých návštevnosť spolu tvorí vyše 41 percent z celkového počtu návštevníkov v múzeách SR.

Napriek týmto čiastkovým úspechom pretrvávajú naďalej aj mnohé nedostatky činnosti múzeí najmä v oblasti odbornej správy zbierok, ktoré sú výsledkom dlhodobého finančného poddimenzovania múzeí najmä z rokov 1990–2000, keď nárast príspevku na činnosť múzeí dlhodobo zaostával za rastom reálnych nákladov a múzeá mali často len finančné prostriedky na prežitie. Odstraňovanie dôsledkov

Návštevnosť v múzeách a vybrané vstupné za rok 2007

Názov múzea	Platiaci	Neplatiaci	Celkom	Vstupné v tis. Sk
Múzeum SNP, Banská Bystrica	37 086	294 139	331 225	807 048
Poštové múzeum, Banská Bystrica	1 118	11 535	12 653	14 025
Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica	16 552	2000	18 552	143 282
SVK – Literárne a hudobné múzeum, Banská Bystrica	7 272	10 627	17 899	152 667
Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica	86 869	13 975	100 844	3 625 681
Šarišské múzeum, Bardejov	54 346	10 076	64 422	800 980
SNM				
Múzeum Betliar	153 466	39 497	192 963	11 534 775
Múzeum Bojnice	180 803	11 541	192 344	22 759 280
Archeologické múzeum, Bratislava	9 759	1 915	11 674	369 418
Historické múzeum, Bratislava	73 675	15 017	88 692	4 722 174
Hudobné múzeum, Bratislava	4 883	70 501	75 384	242 480
Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava	196	3 276	3 472	2 640
Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku, Bratislava	4 614	6 958	11 572	110 040
Múzeum židovskej kultúry, Bratislava	3 743	12 378	16 121	110 090
Prírodovedné múzeum, Bratislava	42 567	15 343	57 910	2 511 352
Múzeum Červený Kameň, Častá	81 623	38320	119 943	8 038 089
Spišské múzeum, Levoča	155 390	20 724	176 114	14 456 011
Múzea v Martine, Martin	59 274	16 748	76 022	2 064 964
Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, Modrý Kameň	13 833	6 336	20 169	629 102
Múzeum Slovenských národných rád, Myjava	7 783	19 704	27 487	278 830
Múzeum ukrajinskej kultúry, Svidník	13 344	13 341	26 685	291 016
Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku	730	676	1 406	11 020
Múzeum Ludovíta Štúra, Modra	16 504	3 205	19 709	250 370
Múzeum rusínskej kultúry Prešov	0	0	0	0
Múzeum mesta Bratislavy	124 095	43 542	167 637	6 536 706
Múzejno-dokumentačné centrum železníc SR, Bratislava	0	10 000	10 000	0
Múzeum Jána Cikkera, Bratislava	5 720	6 440	12 160	11 099
Múzeum obchodu, Bratislava*	16 107	896	17 003	31 000
Múzeum polície SR, Bratislava*	0	10 000	10 000	0
Múzeum školstva a pedagogiky, Bratislava	0	1 100	1 100	0
Múzeum telesnej kultúry, Bratislava	0	10 000	10 000	0
Plynárenské múzeum, Bratislava	0	1 080	1 080	0
Múzeum Divadelného ústavu, Bratislava	0	0	0	0
Horehronské múzeum, Brezno	10 836	6 232	17 068	55 096
SNK – Slovenské múzeum A.S. Puškina, Brodzany	2 363	1 066	3 429	29 470
Kysucké múzeum, Čadca	58 177	17 981	76 158	2 458 095
Podpolianske múzeum, Detva	294	1 059	1 353	2 185
Oravské múzeum P.O. Hviezdoslava, Dolný Kubín	188 005	22 430	210 435	18 939 676
Dubnické múzeum Dubnica nad Váhom	0	1 040	1 040	0
Žitnoostrovne múzeum, Dunajská Streda	7 983	25 518	33 501	31 120
Mestské múzeum Filakovo	1 405	514	1 919	19 705
Vlastivedné múzeum v Galante	8 899	5 151	14 050	23 020
Banické múzeum Gelnica*	1 272	1 679	2 951	17 000
Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou	7 940	2 430	10 370	47 998
Vlastivedné múzeum v Hlohovci	23 235	510	23 745	101 660
Vihorlatske múzeum, Humenné	27 524	3 094	30 618	405 924
Múzeum Mikuláša Thege Konkolyho, Hurbanovo	0	0	0	0
Múzeum v Kežmarku	31 819	2 480	34 299	1 277 272
Múzeum maďarskej kultúry a Podunajska, Komárno	6 661	2 825	9 486	138 372
Slovenské technické múzeum, Košice	45 395	11 661	57 056	1 669 659
Východoslovenské múzeum, Košice	35 656	9 910	45 566	648 765
Múzeum mincí a medailí, Kremnica	31 144	9 750	40 894	1 267 084
Slovenské sklárske múzeum, Lednické Rovne	3 278	1 827	5 105	20 150
Tekovské múzeum, Levice	21 250	8 600	29 850	213 801
Múzeum Janka Kráľa, Liptovský Mikuláš	19 778	9 262	29 040	195 832
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš	46 165	201 380	247 545	373 046
Novohradské múzeum a galéria, Lučenec	14 884	4 071	18 955	76 405
Múzeum Michala Tíllnera, Malacky	842	6 274	7 116	8 700
Múzeum Slovenského Červeného kríža, Martin	0	1 925	1 925	0
SNK – Slovenské národné literárne múzeum, Martin	33 620	6 611	40 231	159 530
Zemplínske múzeum, Michalovce	5 134	4 964	10 098	87 000

Stav zbierkového fondu v múzeách v rokoch 2000 – 2007

Celkový počet zbierkových predmetov

Rok	Celkový počet kusov	Spoločenské vedy	Prírodné vedy
2000	8 044 628	3 467 339	4 492 459
2001	8 132 111	3 523 475	4 532 743
2002	8 497 106	3 808 080	4 598 341
2003	8 973 072	4 266 079	4 618 707
2004	14 971 566	10 251 333	4 720 233
2005	15 190 452	10 334 641	4 761 615
2006	15 424 799	10 483 826	4 845 513
2007	15 626 196	10 561 107	4 969 196

Počet prírastkov zbierkových predmetov

Rok	Počet kusov
2000	188 294
2001	174 762
2002	242 521
2003	214 124
2004	170 216
2005	168 358
2006	205 153
2007	198 160

Počet nespracovaných zbierkových predmetov

Rok	Počet kusov
2000	578 068
2001	555 257
2002	678 121
2003	977 782
2004	4 368 862
2005	3 658 063
2006	3 518 418
2007	3 079 133

Náklady na nákup zbierkových predmetov

Rok	Náklady v tis. Sk
2000	4 466
2001	9 290
2002	9 781
2003	9 232
2004	5 701
2005	11 791
2006	11 561
2007	14 407

Expozície

Rok	Celkom	z toho nové
2000	399	24
2001	397	20
2002	400	19
2003	404	26
2004	402	14
2005	458	33
2006	493	21
2007	498	27

Výstavy

Rok	Celkom	z toho vlastné
2000	1 024	571
2001	1 029	528
2002	1 013	542
2003	1 079	546
2004	1 142	622
2005	1 234	663
2006	1 306	662
2007	1 361	626

Celkový počet pracovníkov

Rok	Spolu	z toho VS
2000	1 792	549
2001	1 750	570
2002	1 840	618
2003	1 781	565
2004	1 753	583
2005	1 912	658
2006	1 900	720
2007	1 876	713

negatívneho vývoja v múzeách z tohto obdobia bude trvať dlhší časť. Symptómom zmien k lepšiemu v oblasti rozvoja múzeí je jednak snaha MK SR dôsledne naplňať Stratégiu rozvoja múzeí a galérií v Slovenskej republike do roku 2011, ktorú v decembri 2006 schválila Vláda Slovenskej republiky, jednak aj nezvyčajne vysoký nárast finančných zdrojov múzeí, ktorý v roku 2007 medziročne vzrástol o 70 mil. Sk, pričom vlastné príjmy múzeí vzrástli o 10 mil. Sk. Dôsledné naplňovanie stratégie spojené aj s navyšovaním príspevku na činnosť múzeí napr. podporou konkrétnych projektov zameraných najmä na skvalitnenie odbornej správy zbierok v múzeách nielen zo strany MK SR ako ústredného orgánu štátnej

Múzeum národov a kultúr, Nitra	0	0	0	0
Ponitrianske múzeum, Nitra	15 504	2 305	17 809	65 000
Slovenské poľnohospodárske múzeum, Nitra*	60 235	0	60 235	575 000
Obecné Myslínske múzeum, Nižná Myšľa*	917	0	917	6 060
Pohronské múzeum, Nová Baňa	1 926	14 989	16 915	19 265
Múzeum Jána Thaina, Nové Zámky	5 074	1 522	6 596	59 650
Malokarpatské múzeum, Pezinok	1 151	710	1 861	6 915
Mestské múzeum Pezinok*	506	397	903	4 000
Balneologické múzeum, Piešťany	21 340	35 437	56 777	108 754
VHÚ – Vojenské historické múzeum, Piešťany	67 516	40 713	108 229	204 670
Hutnícke múzeum Železiarní Podbrezová	0	1 432	1 432	0
Podtatranské múzeum, Poprad	9 944	1 711	11 655	120 000
Vlastivedné múzeum, Považská Bystrica	1 874	1 879	3 753	25 430
Krajské múzeum, Prešov	47 650	24 070	71 720	124 721
Hornonitrianske múzeum, Prievidza	3 244	1 353	4 597	41 465
Múzeum kolies ETOP, Púchov	3 006	2 412	5 418	1 000
Mestské múzeum, Rajec	721	5 378	6 099	8 360
Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota	9 822	3 200	13 022	35 300
Banické múzeum, Rožňava	23 088	2 245	25 333	61 247
Liptovské múzeum, Ružomberok	128 376	14 186	142 562	4 338 015
Záhorské múzeum v Skalici, Skalica	6 269	41 465	47 734	15 755
Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves	22 825	2 400	25 225	535 742
Lubovnianske múzeum, Stará Lubovňa	170 235	9 297	179 532	9 051 000
Múzeum vo Svätom Antone	51 443	5 795	57 238	4 222 921
Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho, Sály	2 110	1 472	3 582	9 537
Mestské múzeum Šurany	0	0	0	0
Mestské múzeum Stúrovo	0	1 600	1 600	0
Múzeum TANAPU, Tatranská Lomnica	40 191	1 328	41 519	628 475
Tribečské múzeum, Topoľčany	5 868	2 083	7 951	97 000
Vlastivedné múzeum, Trebišov	10 542	8 134	18 676	54 130
Trenčianske múzeum, Trenčín	106 155	44 857	151 012	6 016 337
Západoslovenské múzeum, Trnava	32 736	3 791	36 527	108 305
Miestne múzeum Turany*	0	50	50	0
Uhrovské múzeum, Uhrovec*	0	0	0	0
Mestské múzeum a galéria Veľký Šariš	2 288	2 992	5 280	4 890
Múzeum oravskej dediny, Zuberec	65 468	10 229	75 697	3 240 000
Lesnícke a drevárske múzeum, Zvolen	20 216	3 458	23 674	51 805
Považské múzeum, Žilina	90 754	13 251	104 005	2 396 590
Celkom:	2 833 543	1 397 275	4 230 818	141 008 045

* Údaje sú doplnené zo štatistického výkazu KULT 9 – 01 o činnosti múzeí za rok 2007

** Do sumára je započítaná aj návštevnosť výstav a podujatí organizovaných Generálnym riaditeľstvom SNM

Najnavštevovanejšie objekty za rok 2007

Múzeum	Objekt	Platiaci	Neplatiaci	Celkom
SNM-Múzeum Bojnice	Zámok Bojnice	180 803	11 541	192 344
Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, Dolný Kubín	Oravský hrad	169 967	19 369	189 336
SNM-Spišské múzeum, Levoča	Spišský hrad	135 082	20 724	155 806
SNM-Červený Kameň, Častá	Hrad Červený Kameň	81 623	38 320	119 943
Múzeum mesta Bratislavy	NKP Hrad Devín	79 952	13 441	93 393
Lubovnianske múzeum, Stará Lubovňa	Hrad Stará Lubovňa	85 009	6 365	91 374
SNM-Historické múzeum	Bratislavský hrad	73 675	15 017	88 692
Trenčianske múzeum, Trenčín	Trenčiansky hrad	78 625	7 882	86 507
SNM-Múzeum Betliar	NKP Hrad Krásna Hôrka	76 097	6 625	82 722
Zuberec	Múzeum oravskej dediny	65 468	10 229	75 697
SNM-Múzeum Betliar	Kaštieľ Betliar	65 301	7 670	72 971
VHÚ-Vojenské múzeum Piešťany	Vojenské múzeum Svidník	66 576	5 956	72 532
Liptovské múzeum, Ružomberok	Múzeum liptovskej dediny, Pribylina	61 297	5 872	67 169
Považské múzeum, Žilina	Hrad Strečno	53 202	7 152	60 354
Slovenské poľnohospodárske múzeum Nitra	Expozícia v areáli Agrokomplexu	60 235	0	60 235
SNM-Prírodovedné múzeum	Budova SNM, Vajanského nábr. 2, Bratislava	42 567	15 343	57 910
Múzeum Svätý Anton	Kaštieľ vo Sv. Antone	51 033	5 795	56 828
Lubovnianske múzeum S. Lubovňa	Červený Kláštor	43 955	1 328	45 283
Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica	Banské múzeum v prírode	31 588	4 318	35 906
SNM-Múzeá v Martine	Múzeum slovenskej dediny Jahodn. Háje	27 939	7 118	35 057

Návštevnosť v múzeách v r. 2000 – 2007

Celkový počet návštevníkov

Príjem zo vstupného

Rok	Celkový počet návštevníkov
2000	3 485 402
2001	3 317 427
2002	3 915 584
2003	3 779 752
2004	3 630 667
2005	3 889 690
2006	4 122 407
2007	4 230 818

Rok	Vstupné v tis. Sk
2000	55 585
2001	64 460
2002	81 067
2003	83 741
2004	95 821
2005	111 721
2006	131 774
2007	141 008

Ochrana zbierkového fondu za rok 2007

Priestor	Plocha [m ²]
Expozičné priestory	460 343,5
Výstavné priestory	24 512,3
Depozitárne priestory	87 681,5
Pracovne	24 019,7
Prednáškové miestnosti	5 909,8
Dielne a laboratória	9 504,5
Iné priestory	86 624,8
Spolu	698 596,1

Reštaurovanie, konzervovanie a preparovanie zbierkových predmetov

	Počet kusov	Finančné náklady
Vlastnými prostriedkami	46 370	2 405 838
Dodávateľsky	1 877	11 266 865

Fotodokumentácia zbierkového fondu

Prírastok	79 561
Celkový stav	1 566 478

Sumár údajov o múzeách za rok 2007

	Rok	
	2006	2007
Počet nových prírastkových čísiel	27 329	28 575
Počet nových prírastkových kusov	205 153	198 160
Zaevidované (ks)	15 424 799	15 626
Skatalogizované (ks)	11 906 381	12 547
Počet nespracovaných zbierok (ks)	3 518 418	3 079 133
Počet knižničných jednotiek	1 079 285	1 081 475
Počet starých tlačí	198 658	252 053
Prírastok v knižnici	11 015	12 533
Príspevok na činnosť v tis. Sk	568 287 000	638 118
Kapitálové výdavky v tis. Sk	162 623 000	163 125
Počet expozícií	493	498
Počet nových expozícií	21	27
Počet výstav	1 306	1 361
z toho vlastných	662	626
Počet výskumných úloh	715	723
Počet vydaných titulov	309	406
Počet kultúrnych akcií	8 578	7 184
Počet návštevníkov expozícií a výstav	4 122 407	4 230 818
Celkový počet pracovníkov	1 900	1 876
Počet VŠ pracovníkov	720	713

správy pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva, ale aj ostatných zriaďovateľov a zakladateľov múzeí povedie v nasledujúcich rokoch k pozitívnym zmenám v múzeách pri záchrane a ochrane súčastí kultúrneho dedičstva. Zároveň múzeá v záujme udržania pozitívnych trendov v návštevnosti budú musieť viac

Objekty s vysokou návštevnosťou a vysokým počtom neplatiacich návštevníkov

Múzeum	Objekt	Platiaci	Neplatiaci	Celkom
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš	Výstava Orol kráľ zvierat v ZOO Ostrava	0	147 638	147 638
Múzeum SNP, Banská Bystrica	Štátne múzeum Auschwitz - Birkenau, Osvienčim, Slovenská národná expozícia	0	138 640	138 640
Múzeum SNP, Banská Bystrica	Výstavná sieň	2 991	97 299	100 290
SNM-Hudobné múzeum	Bratislavský hrad	3 599	68 347	71 946
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš	Budova Ministerstva životného prostredia SR	0	48 000	48 000

GABRIELA PODUŠELOVÁ

Seminár literárnych múzejníkov v Martine

Slovenská národná knižnica – Slovenské národné literárne múzeum v Martine usporiadalo v dňoch 11.–12. 10. 2007 dvojdný metodický seminár s názvom *Práca s deťmi a mládežou v literárnych múzeách*. SNLM SNK v Martine a zúčastnilo sa na ňom vyše dvadsať odborných pracovníkov – múzejníkov z celého Slovenska, ktorí zastupovali najvýznamnejšie literárnomúzejné zariadenia, ako sú SNLM SNK v Martine, Literárne a hudobné múzeum v B. Bystrici, Múzeum Ľ. Štúra v Modre, Literárne a vlastivedné múzeum vo Svätom Jure, Múzeum mesta Bratislavy, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v D. Kubíne, Múzeum J. Kráľa v L. Mikuláši, Slovenské múzeum A. S. Puškina v Brodzanoch a iné. Prvý deň seminár príhovorom otvoril riaditeľ usporiadateľskej organizácie PhDr. J. Beňovský. V dvoch hlavných blokoch referátov vystúpili PaedDr. Martina Pavlíková s ťažiskovým referátom *Dieťa v galérii a múzeu umenia*, Mišo A. Kováč s referátom *Aktualizácia diela Jána Poliaka o literatúre pre mládež v súčasnom literárnom múzejníctve*, PhDr. Beáta Husová pertraktovala kultúrno-výchovnú činnosť v múzeu vzdelávacím programom pre mládež pod výstižným názvom *Vitajte a nevyžívajte sa, prosím*, Mgr. Zlata Troligová zaujala referátom *Špecializované vyučovacie hodiny v múzeu so zameraním na spisovateľa Jozefa Urbana*, spes-treným piesňami, ktoré uvedený literát otextoval. PhDr. Ivana Danková sa s

prítomnými podelila o svoje skúsenosti z lektorskej činnosti v príspevku *Mladý návštevník v SNLM SNK v Martine* a seminár v Martine svojim referátom zavŕšila Mgr. Sylvia Hrdlovičová na tému *Práca s deťmi a mládežou v SNM-Múzeu Ludovíta Štúra v Modre*. Napokon prebehla záverečná diskusia a metodický rozbor v stálej expozícii SNLM v Martine, zameraná na múzejnú prezentáciu zbierok ako aj prehliadkou a posúdením v tom čase v SNLM sprístupnenej výstavy *Cithara sanctorum* – piesne duchovné v kultúrnych dejinách Slovenska pri príležitosti 371. výročia prvého vydania evanjelického spevníka, 415. výročia narodenia a 370. výročia smrti Juraja Tranovského.

Druhý deň praktickou časťou metodický seminár pokračoval v D. Kubíne metodickými návštevami tamojších literárnych pamiatok, ku ktorým patrí najmä Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, ktorého prvá literárnomúzejná expozícia bola sprístupnená v roku 1954. Ako zastaraná po všetkých stránkach bola reінštalovaná v roku 2000, pričom autormi obnovenej expozície sú PhDr. Augustín Maťovčík, popredný muzeológ Mišo A. Kováč, výtvarník Rajmund Lauro a riaditeľka múzea PhDr. Dagmar Kubišťová, ktorá účastníkov seminára sprevádzala aj po ďalších pamätných miestach. Tými boli Pamätná izba Thea Herkeľa Florina a mestský cintorín, kde sú pochované veľké osobnosti slovenskej

rozvíjať činnosti a aktivity v oblasti múzejnej komunikácie a pripravovať pre verejnosť atraktívne, odborne a vecne hodnotné programy, vychádzajúce z informačných zdrojov zbierkového fondu, ktoré poskytnú nielen zábavu, ale aj poznanie a podmienky na ďalšie vzdelávanie, čím sa činnosť múzeí a galérií bude posúvať na kvalitatívne vyšší stupeň v súlade s aktuálnymi trendmi vo svetovom aj európskom múzejníctve.

histórie, ako boli Pavol Országh Hviezdoslav, Leopold Bruck, Samuel Novák, Janko Matúška, Pavol Bujnák, Ladislav Nádaši Jégé, Theo Herkeľ Florin či Mikuláš Gacek. Na uvedených miestach boli posúdené múzejnoprezenačné formy z pamiatkárského a muzeologického hľadiska, ako aj múzea in situ.

Po obedňajšej prestávke sa účastníci seminára presunuli do Vyšného Kubína – Expozície Vyšný Kubín – rodisko P. O. Hviezdoslava s cieľom posúdiť problematiku memoriálnej pamätníkovej tvorby a inštalácie múzejnej expozície v prostredí obce. Expozícia sa nachádza v hornom Kubíniovskom kaštieli a okrem Hviezdoslava a kapitol z dejín obce sú tu prezentované dokumenty týkajúce sa známych rodákov či obyvateľov obce, ako boli napríklad Margita Figuli, Adolf Medzihradský, Karol Izakovič a Mikuláš Gacek. Napokon múzejníci navštívili Rodný dom Martina Kukučína v Jasenovej, kde sa oboznámili s jeho históriou a posúdili spôsob prezentácie pamiatok Martina Kukučína v autentickom prostredí jeho rodného domu.

Účastníci si týmto všestranne úspešným a poučným podujatím rozšírili najnovšie muzeologické poznatky, ktoré pozdvihnú odbornú úroveň slovenského literárneho múzejníctva a aj prispejú k zlepšeniu koordinácie dokumentačnej a prezentačnej práce siete slovenských literárnych i ostatných múzeí a iných pamiatkových zariadení.

LUBOMÍR KIANIČKA

Archeologický výskum vo Vlači – slovensko–poľská kultúrna spolupráca (Interreg IIIA)

Nové poznatky získané archeologickým výskumom lokality Vlača potvrdzujú, že súčasný stav vedomostí o praveku hornatých oblastí východu Slovenska zďaleka nie je odrazom reálnej situácie pravekého osídlenia, ale je iba svedectvom nášho fragmentárneho poznania. V posledných desaťročiach sa v hornatom pohorí na severovýchode Slovenska síce objavili početné nové lokality, avšak ešte stále tu nedosahujeme úroveň poznania osídlenia v susedných oblastiach Slovenska, Poľska či Ukrajiny. Konštatovanie sa týka aj mladších úsekov doby bronzovej, keď tu podľa mnohých príznakov došlo k zintenzívneniu a prieniku osídlenia do neosídlených či sporadicky osídlených terénov. Výskum vo Vlači je o. i. dôkazom, že výskum na vedecké a dokumentačné účely môže realizovať aj menšie regionálne múzeum, ak jeho pracovníkom nechýba odvaha a invencia pri hľadaní a získavaní zdrojov na realizáciu, napríklad aj prostredníctvom projektov Európskeho spoločenstva.

História výskumu lokality

Lokalita Vlača v povodí Tople (okr. Vranov n. T.) leží v Beskydskom predhorí v hornatom reliéfe diferencovaných štruktúr na výraznej pravobrežnej terase Tople, poloha Zahumenky (dnešné označenie aj Roveň Vlača). Doteraz sa tu realizovali 4 výskumné sezóny, ktoré

priniesli bohatý nálezový materiál, uložený vo Vlastivednom múzeu v Hanušovciach nad Topľou (ďalej len VM). Počas prvého krátkeho výskumu Juraja Macáka a Pavla Mačalu (1983) sa odkryl čiastočne narušený objekt oválneho pôdorysu s korytovitým dnom a priehlbina so stopami po ohnisku v severovýchodnej časti. Z výplne boli vyzdvihnuté zvieracie kosti, riečne kamene a v ruke vyhotovená zdobená keramika z predveľkomoravského horizontu (7.–8. storočie). Na základe tohto objavu sa lokalita registrovala ako sídlisko zo slovanského obdobia, pričom sa tu zberom zistil aj materiál z neskej doby rímskej a predpokladalo sa, že lokalita môže viac vypovedať aj o včasnorslovanskom období (5.–6. storočie).

Pri záchranných prácach v súvislosti s investičnou výstavbou (2003) sa vo Vlači realizoval ďalší krátkodobý výskum pod vedením autorky, pri ktorom sa odkryli 3 úplné a 3 čiastočne zachytené sídliskové objekty – zásobné jamy, 8 kolových jám bez možnosti rekonštruovať systém (odkrytá nedostatočne veľká plocha) a miesto s výraznou koncentráciou veľmi strávených kalcinovaných kostí, ktoré sa nepodarilo bližšie funkčne špecifikovať. Odkryté objekty (1, 3, 5) mali kruhový tvar s priemerom ústia 0,8–1,6 m a zahĺbením do podlažia 0,55–0,60 m. Neúplne odkryté objekty sa rysovali pri stenách sondy, pričom objekt 4 pri južnom profile môže byť okrajom väčšieho sídliskového objektu (zachytený v dĺžke 1,8 m). Plocha náleziska sa intenzívne poľnohospodársky obrába, takže objekty sú zrejme zväčša rozorané. Vo výplni objektov, rovnako ako v kultúrnej vrstve sa vyskytoval početný keramický materiál, výnimočne železné predmety, sporadicky mazanica a kamenné artefakty. V malom množstve sa zachoval osteologický mate-

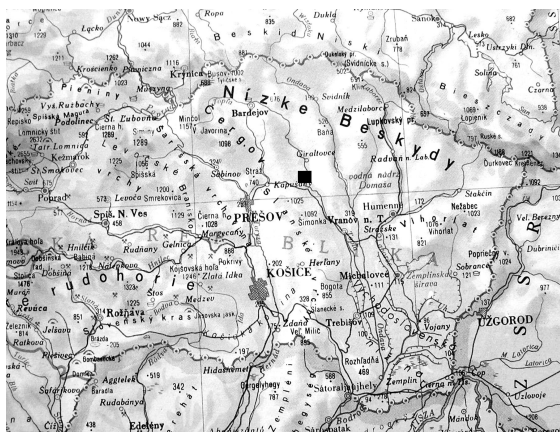
riál, podľa predbežných zistení s častejším výskytom divých druhov zveri (jeleňovitě). V keramickom materiáli sledujeme širokú škálu tvarov. Časté sú kónické a profilované misy, veľmi často s uchom, a hrncovité nádoby. Menej sa vyskytujú amforovité tvary a šálky. Okrem výnimočných prípadov malých fragmentov z tiel nádob na kruhu a tuhovej keramiky jednoznačne datovaných do laténu, veľmi zriedkavých nálezov slovanskej keramiky a sporadicky nachádzaných malých črepov novovekej keramiky s polevou možno súbor keramických nálezov z Vlače zachytených výskumom v roku 2003 rámcovo zaradiť od mladšej doby bronzovej po dobu halštatskú.

Výskum v rámci projektu slovensko-poľskej spolupráce

V roku 2006 sa na lokalite v grantovej schéme Interreg III A, Poľsko–SR znova uskutočnil krátkodobý výskum v rámci projektu VM *Spoločne poznávajme a sprístupňujme kultúrne bohatstvo*. Výskum nadväzoval na plochu odkrytú v roku 2003 severným smerom. V sonde s rozmermi 18,5 x 15,5 m sa výrazným tmavým sfarbením pomerne zreteľne rysovali početné objekty – 10 úplných, 3 čiastočne zachytené sídliskové jamy a 16 kolových jamiek; 8 objektov malo kruhový či oválny tvar, 2 oválny, mierne deformovaný, 1 objekt nepravidelný pretiahnutý tvar a tvar jedného objektu zisteného v severnej stene sondy nebolo možno presne určiť. Zo zachytenej časti predpokladáme, že ide o kruhový alebo oválny objekt; 3 objekty, vzhľadom na ich rozmery s rezervou interpretujeme ako možné obydlia, 1 objekt bol zrejme pieckou a pre ostatných 9 sa ako najpriateľnejšia funkčná interpretácia núka funkcia zásobných jám. Kolové jamy neposkytujú jednoznačnú možnosť identifikácie nadzemných stavieb. Boli však ich zrejmom súčasťou.

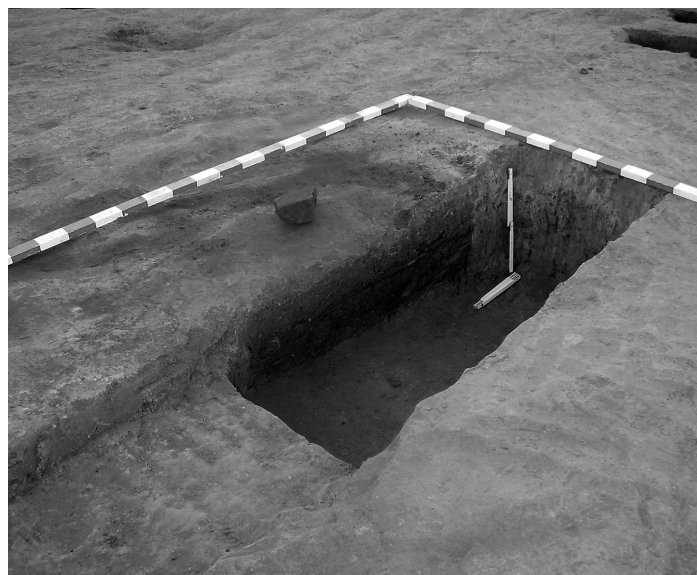
Z výplne jám, ako aj z kultúrnej vrstvy sme získali bronzovú nášivku, bronzovú tyčinku, 1 celú a 1 čiastoč-

Poloha lokality Vlača

ne rekonštruovateľnú keramickú šálku (chýba ucho), 1 rekonštruovateľnú misku väčších rozmerov, množstvo keramických zlomkov, uhľíky, zlomky kostí, masívny žarnov, zlomky menších trecích kameňov a fragmenty brúsnych kameňov. Možno konštatovať, že materiál bol vo vzťahu k odkrytej ploche veľmi početný, avšak, žiaľ, výrazne fragmentárny. V keramickom materiáli najfrekvencovanejšie vystupujú kónické a profilované misy, veľmi často s uchom a hrncovité nádoby. Menej sa vyskytujú amforovité tvary a šálky. Podobne ako súbor z roku 2003 možno nálezy z výskumnej sezóny roku 2006 rámcovo zaradiť od mladšej doby bronzovej po dobu halštatskú. Do mladšej doby bronzovej sa hlásia napríklad misky s tordovaným okrajom, s ktorými sa v dobe halštatskej už prakticky nestretávame a výnimočnejšie sú aj v neskornej dobe bronzovej. K mladobronzovým výzdobným prvkom radíme široké šikmé alebo zvislé žliabkovanie. Početný je výskyt rôzne tvarovaných plastických výčnelkov.

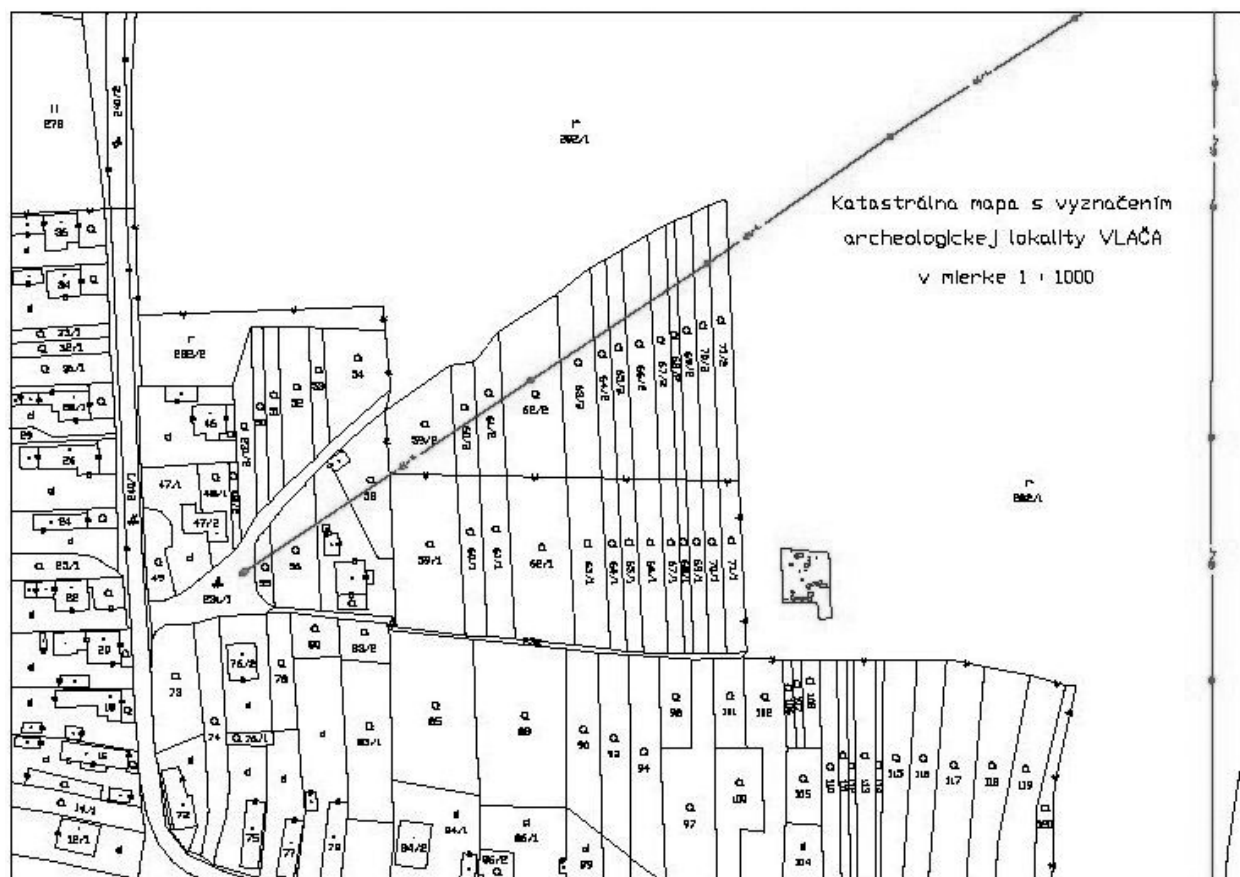
Vzácnnejšie sa objavujú na okraji misiek, príp. profilovaných nádob s uchom. Za halštatské prvky považujeme ploché keramické podložky, typické pre halštatský materiál na iných lokalitách východného Slovenska. Ako mladší prvok sa javí aj zámerné zdršňovanie vonkajšieho povrchu hrncovitých nádob, objavujúce sa na početných fragmentoch. Do doby halštatskej, resp. neskorkej doby bronzovej sa hlásia aj profilované misky a na halštatských sídliskách nachádzame najbližšie analógie k zvláštnym keramickým tvarom s kruhovým ústím, malou jamkou a neznámym ukončením – ani jeden zo štyroch tvarov sa nezachoval úplne – takže ich funkciu sa zatiaľ nepodarilo identifikovať.

Kultúrna situácia

Počas strednej doby bronzovej sa na Slovensku vykryštalizovali tri svojrázne kultúrne okruhy popolnicových polí, ďalej sa rozvíjajúce až do konca doby bronzovej. Sever Slovenska osídľovali nositelia lužickej kultúry, na juhozápadnom Slovensku bol rozšírený komplex stredodunajských popolnicových polí a východné Slo-

Objekt 5

Plocha výskumu na katastrálnej mape lokality výskumu (2006)

Profilovaná šálka a kónická misa s uchom zo sídliska gávskej kultúry vo Vlači

vensko spolu s juhom stredného Slovenska patrí do sídelnej oblasti juhovýchodných popolnicových polí. V hornom Potisí sú v danom časovom úseku zachytené pamiatky troch kultúr posledne uvedeného okruhu, predstavujúceho najstarší stredoeurópsky komplex popolnicových polí. V strednej dobe bronzovej a na počiatku mladej doby bronzovej je na severe Košickej kotliny, v okolí Prešova, rozšírená kultúra pilinská a na Východoslovenskej nížine a v povodí Laborca, Ondavy a Tople kultúra *Suĉiu de Sus*. V mladej až neskorej dobe bronzovej, niekde až do staršej doby železnej je dominantnou kultúrou regiónu gávská kultúra (pomenovaná podľa eponymnej lokality Gáva v Maďarsku). V prostredí juhovýchodných popolnicových polí v slovenskom hornom Potisí nevidujeme priamy zásah lužického osídlenia, ale čoraz výraznejšie sa prejavuje ovplyvňovanie materiálnej kultúry z lužického prostredia tak v bronzovej industrii, ako aj v tvaroch a výzdobných detailoch keramiky. Dajú sa pozorovať aj vplyvy kyjatickej kultúry.

Práve gávskej kultúre, ovplyvnenej zo západného i severovýchodného susedstva, priradujeme po predbežnom hodnotení získaný materiál z Vlače. Chronologicky ho radíme od mladšej doby bronzovej po začiatok doby halštatskej (HB-HC). Na presnejšie datovanie je potrebná podrobnejšia analýza a ďalší, chronologicky citlivejší materiál. Gávská kultúra je na slovenskom území horného Potisia najdôle-

žitejším fenoménom mladej a neskorej doby bronzovej a v istých modifikáciách prežíva až do doby halštatskej. Z hľadiska celkového rozšírenia predstavuje v SR iba okrajovú oblasť. Je rozšírená na Zakarpatí, v Transylvánii, severovýchodnom Maďarsku a vo Vojvodine. Významná enkláva gávskej kultúry je v juhovýchodnom Poľsku. V podobe importov je zaznamenaná dokonca až v Nemecku. U nás jej najintenzívnejšie osídlenie evidujeme na Východoslovenskej rovine, na pôvodnom sídelnom území kultúry *Suĉiu de Sus*, ale vo veľkej miere ho presahuje a zaberá ďalej sever Košickej kotliny, príslušnú oblasť Šarišskej vrchoviny a preniká do oblasti Ondavskej vrchoviny. Osídlenie gávskej kultúry sa neobmedzuje iba na najvhodnejšie terény z hľadiska prírodných daností a socioekonomických predpokladov. Postupuje na sever, nevyhýba sa pahorkatinám, preniká do vyšších polôh. Jej nositelia však osídľovali iba oblasti s vhodnými podmienkami.

Význam a prínos výskumu

Pre osvetlenie chronológie gávskej kultúry, najmä jej záveru, kontaktov s lužickou kultúrou, ako aj pri sledovaní ciest, ktorými táto kultúra prenikala do Poľska, je lokalita Vlača veľmi prínosná. Výskum priniesol informácie o živote ľudí v dobe bronzovej v tomto nedostatočne prebádanom regióne a poskytol dôležitý súbor materiálu, v súčasnosti podrobovaný odbornej analýze.

Výskumom realizovaným v r. 2006 vďaka prostriedkom z projektu cezhraničnej spolupráce VM s poľským partnerom – Muzeom Podkarpackim z Krosna sa záujem o lokalitu neskončil. Naopak, podnietil zvýšený záujem o túto produktívnu a intenzívnu poľnohospodárskou činnosťou devastovanú archeologickú lokalitu, ktorej význam spočíva aj v jej ojedinelosti na strednom toku Tople. Z povodia Tople totiž poznáme početné depoty bronzových predmetov, naznačujúce obchodnú cestu, avšak sídliská v tejto oblasti sú známe len výnimočne. Vlača dokladá, že oblasť bola osídlená intenzívnejšie, ako sa donedávna súdilo.

Z prostriedkov spomínaného projektu VM sa v povodí Tople uskutočnil aj ďalší archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely pod vedením Mgr. Jana Gancarského z Krosna a Dr. Gabriela Lukáča z Levoče, ktorý objasnil osídlenie z prelomu staršej a strednej doby bronzovej v Mokroluhu (okr. Bardejov).

V roku 2007 sa vďaka spolupráci VM s agentúrou Krajina zrealizovala ďalšia sezóna výskumu vo Vlači. Jeho výsledky sa v súčasnosti spracovávajú. Deviatí mladí archeológovia z Veľkej Británie pokračovali v odkrývaní plochy severným smerom, pričom – ako to vyplýva z predbežnej analýzy nálezov – ide už o priestor osídlený nielen v dobe bronzovej, ale aj vo včasnom stredoveku. Vo výskume sa plánuje pokračovať v roku 2008, keď predpokladáme získať viac informácií o slovanskej fáze osídlenia lokality.

MÁRIA KOTOROVÁ-JENČOVÁ
Foto: autorka

LITERATÚRA

- FURMÁNEK, V. – VELIAČIK, L. – VLADÁR, J.: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava, 1991.
KOTOROVÁ-JENČOVÁ, M.: Archeologické výskumy Vlastivedného múzea v Hanušovciach nad Topľou v roku 2003. AVANS 2003, 2004, 98–99.
KOTOROVÁ-JENČOVÁ, M.: Sídlisko z doby bronzovej vo Vlači. AVANS 2007, v tlači.
KOTOROVÁ-JENČOVÁ, M.: Popolnicové polia v slovenskom hornom Potisí. Dizertačná práca, rkp.
MAČALA, P. – MAČALOVÁ, H.: Výskum v Dvoriankach a záchranné výskumy v povodí Tople. AVANS 1983, 1984, 150.

Zlatý klinec Bratislavy pre všetkých – otvorenie Apponyiho paláca

Piaty ročník podujatia Bratislava pre všetkých 25. – 27. apríla 2008

Priniesol najslávnejšie okamihy na podujatí Cena primátora hlavného mesta v Primaciálnom paláci, podujatia v prírode, na športoviskách, v múzeách, na koncertoch, detských predstaveniach, až po tie najprozaickejšie okamihy kľukatiacich sa dlhých radov čakajúcich návštevníkov pred tematickými múzeami MMB a Zoologickou záhradou v Bratislave. Bilancia vyše 90 podujatí signalizuje, že každý si našiel svoj program a miesto, kam rád zavítal či už po prvýkrát alebo tradične už piaty rok.

Je známe, že Deň otvorených dverí je okrem Primaciálneho paláca a všetkých mestských organizácií tradíciou aj v Botanickej záhrade UK Bratislava a v blízkej Bratislavskej vodárenskej spoločnosti. Dopravný podnik Bratislavy umožnil v tomto roku bezplatné používanie MHD. Každý rok pribúdajú mnohé zaujímavé podujatia. Celé Hlavné námestie patrilo opäť najmladším umelcom mesta, ktorí prezentovali svoj talent a zručnosti v rámci podujatia Námestie detí. Číslo 140 000 návštevníkov je výsledkom vysokého kreditu celého podujatia, vynikajúcej propagácie, zaujímavých nápadov a spojeného úsilia všetkých organizátorov. MMB navštívilo neuveriteľných 38 673 dufajme aj spokojných návštevníkov.

Apponyiho palác pre všetkých

Dňa 27. apríla 2008 v odpoludňajších hodinách symbolicky už po druhý raz gróf Juraj Apponyi otvoril bránu rokokového paláca. Stalo sa tak počas sviatku mesta – Bratislava pre všetkých a zároveň pri príležitosti 140. výročia vzniku Múzea mesta Bratislavy. Bratislava získava jedinečný reprezentačný palác, ktorý nám gróf Apponyi zanechal, nevediac, že intimita jeho domova sa stane múzeom pre všetkých.

Múzeum vinohradníctva a novo-

vzniknuté Múzeum historických interiérov privítalo prvých návštevníkov tak trochu hekticky, pretože vpustiť dnu všetkých odrazu bolo nemysliteľné. Záujem bol veľký a za oba dni spolu sme zaznamenali 5 000 návštevníkov.

Obnova Apponyiho paláca

Palác na Radničnej ulici, ktorý verejnosť pozná ako Apponyiho palác, je rokokovou stavbou a v súčasnosti jednou z historických budov slúžiacich MMB na prezentáciu dejín mesta. V priestoroch suterénu a prízemia od roku 1932 sídlilo Múzeum vinohradníctva. Na prvom poschodí bola až do roku 2005 časť expozície Múzea dejín mesta.

Čelní predstavitelia Hlavného mesta SR Bratislavy sa rozhodli realizovať rozsiahlu rekonštrukciu budovy. Jej stav si to nevyhnutne vyžadoval. Celkové finančné náklady na obnovu paláca predstavujú cca 143 miliónov slovenských korún.

Realizácia obnovy paláca vrcholila v roku 2007 a v súčasnosti sú jeho brány otvorené denne okrem pondelka od 10:00 do 17:00 h a cez víkend od 11:00 do 18:00 hodiny.

Apponyiho palác

je fúziou histórie a dneška

Po ukončení rozsiahlej generálnej rekonštrukcie je tu čas, keď palác bude opäť slúžiť verejnosti ako múzeum, prezentujúce mnohé predmety doteraz uložené v anonymite depozitárov. Moderné múzeum poskytne kvalitné služby s patričným komfortom. Bratislava tým popri Primaciálnom paláci získava ďalší reprezentačný palác, priestor na uskutočňovanie významných spoločenských udalostí.

Múzeum vinohradníctva

Prízemie a suterén Apponyiho paláca patrí naďalej expozícii Múzea vinohradníctva s novým koncepčným riešením. Pestovanie hrozna a výroba vína mali v dejinách Bratislavy dôležité miesto. Prostredníctvom originálnych zachovaných predmetov predstaví verejnosti

dejiny vinohradníctva, organizovanie viničnej samosprávy, ale aj výrobu šumivého vína dvoch najvýznamnejších vinárskych firiem – Hubert J. E a Palugyai, známych nielen v Bratislave, ale aj v zahraničí mnohými medzinárodnými oceneniami. V autentickej pivnici je priestor pre vinotéku s možnosťou prezentácie a ochutnávky bratislavských vín.

Múzeum historických interiérov

Prvé a druhé poschodie paláca je zamerané na prezentáciu zariadenia dobového interiéru. Prvé poschodie, so zachovanou pôvodnou výzdobou – dreveným obložením stien a starostlivo vybratými textilnými tapetami je zariadené ako reprezentačné piano nobile.

Ide o spoločenské salóniky so sedacím nábytkom, doplnené výtvarným umením, evokujúce šľachtický interiér konca 18. storočia. Uvedený priestor je po sprístupnení prispôbený na realizáciu komorných programov pre účely hlavného mesta a múzea, ale aj na komerčné účely. V budúcnosti je možný prenájom uvedeného priestoru pre prezentácie firiem, predstavenie nových produktov, apod.

Na druhom poschodí je inštalácia ukážky zariadenia bratislavského meštianskeho interiéru z obdobia od konca 18. do konca 19. storočia. Dobový nábytok a doplnky sú zasadené do miestností s objavenými nástennými maľbami, rekonštrukcia ktorých vytvára prirodzený rámec dobových interiérov. Múzeum vystaví bohaté zbierky

Koncert pri otvorení Apponyiho paláca

nábytku v slohu klasicizmu, empíru či historizmu, salón v duchu biedermeiera, pánsku pracovňu alebo jedáleň z druhej polovice 19. storočia, apod.

Interiéry významne dopĺňajú historické odevy. Pri ich tvorbe výtvarníčka Helena Jurikovičová vychádzala z obľebenia šľachticov z portrétov na obrazoch, vystavených v múzeu.

Otvorený depozitár

MMB má vo svojich zbierkach významné fondy skla, keramiky a porcelánu, ktoré sa rozhodlo sprístupniť

najmä odbornej verejnosti, preto na tretom poschodí pripravuje otvorený, resp. študijný depozitár uvedených zbierkových predmetov s možnosťou organizovaných prehliadok a štúdia pre odbornú a laickú verejnosť.

Ďalšie ponúkané sprievodné programy MMB v rámci *Bratislavy pre všetkých*:

- Koncert C. a k. dychového komorného orchestra na Primaciálnom námestí bol príspevkom k 140. výročiu založenia múzea

- Otvorenie Výstavy Archeológia pre všetkých na Hrade Devín, NKP, venovanej histórii a metódam tejto vednej disciplíny

- Premietanie historických filmov o Bratislave 60.–70. rokov v Kine čas, kinosále MMB

- Jarmok v Starej radnici, nádvorie Starej radnice

Slávnostné otvorenie Apponyiho paláca sa tešilo mimoriadnej pozornosti návštevníkov.

BEÁTA HUSOVÁ
Foto: L. Mišurová

Lesnícke dni v Lesníckom a drevárskom múzeu Zvolen

V dňoch 22. 4.–1. 5. 2008 sa už po druhý raz uskutočnilo podujatie *Lesnícke dni*, do ktorého sa tentoraz zapojili lesníci z celého Slovenska. Cieľom Lesníckych dní bolo priniesť informácie o funkciách lesa, podporiť snahu zabrániť novodobému odumieraniu smrečín, priblížiť prácu lesníkov, zdôrazniť potrebu osobnej zodpovednosti za ochranu hodnôt lesa a odovzdať tradície lesníctva ďalším generáciám. Na takomto podujatí sa samozrejme zúčastnilo aj Lesnícke a drevárske múzeum, ktoré pripravilo niekoľko akcií.

Pracovníci LDM už v predstihu na inštalovali tri výstavy s lesníckou alebo prírodnou tematikou: výstava *Historici*

slovenského lesníctva predstavila šesť osobností (Andrej Kavuljak, Juraj Martinka, Július Barták, Ján Madlen, Pavel Korpel a Jozef Urgela), ktoré po sebe zanechali rozsiahle dielo z oblasti dejín lesníctva na Slovensku a zároveň sa podieľali na vzniku slovenského lesníckeho múzejníctva; *Zelený objektív 2007* zverejnil najlepšie snímky z rovnomennej súťaže mladých fotografov na lému „les“ a ako po minulé roky (súťaž má za sebou už sedem ročníkov) aj tentoraz oživil priestory nášho múzea; a *Stretnutie s medvedom* (výstava prevzatá od Slovak Wildlife Society) ukázala medveďa ako súčasť slovenskej prírody a dala námety, ako môže človek žiť

s touto šelmou na jednom území.

V Lesníckom a drevárskom múzeu Zvolen Lesnícke dni 2008 aj začali neformálnym stretnutím organizátorov a pozvaných hostí, ktorí sa od nás spoločne presunuli na tribúnu na zvoľenskom Námestí SNP, kde podujatie oficiálne otvorili a kde sa konal aj hlavný program – pozdravy, odovzdávanie rezortných vyznamenaní, vyhodnotenie literárnej súťaže *Môj kamarát les*, odovzdanie symbolických darov základným školám, divadlo, vystúpenia sokoliarov, hry a lesná pedagogika, a na záver koncert Zuzany Smatanovej. Počas celého dňa prebiehala v hlavnej budove múzea *Zelená kvapka krvi*, aktivita zorganizovaná v spolupráci so Slovenským Červeným krížom a Národnou transfúznou službou SR, počas ktorej darovali krv dvadsiati darcovia.

Z následných akcií mimo Zvolena sa pracovníci Lesníckeho a drevárskeho múzea zúčastnili 25. apríla na plavení dreva vo vodnom žlabe Rakytovo, ktoré pripravili Mestské lesy Banská Bystrica. Žlab bol v plnej prevádzke po osemdesiatich rokoch a každý, kto sa nebál chytiť do ruky sapinu sa mohol presvedčiť, aká bola práca našich starých otcov pri ťažbe a doprave dreva ťažká a nebezpečná.

Hlavným príspevkom nášho múzea k Lesníckym dňom 2008 však bola vedomostná súťaž *Stromy našich lesov*. Zamerali sme sa v nej na otestovanie vedomostí žiakov o lesných dre-

Výroba vtácej búbky detí naozaj zaujala

vinách a lese. Na súťaži sa zúčastnili žiaci zo základných škôl zo Zvolena a blízkeho okolia. Finále prebehlo 28. – 29. apríla – v prvý deň súťažili piatáci a šiestaci a v druhý siedmci a ôsmaci. V oboch kategóriách sa na súťaži zúčastnilo osem trojčlenných družstiev, ktoré museli odpovedať na 15 teoretických otázok a na záver v poslednej, praktickej úlohe čo najrýchlejšie vyrobiť vtáčiu búdku. Následne pri rovnosti bodov došlo aj na pílenie dreva na čas.

Všetci súťažiaci bojovali statočne a bolo vidno, že sa na súťaž pripravovali i veľmi tešili. V prvej kategórii zvíťazilo družstvo zo školy na Hrnčiarskej ulici vo Zvolene, druhí boli žiaci zo ZŠ Mateja Bela Funtíka z Očovej a tretí skončili žiaci zo ZŠ na Jilemnického ulici 1813/1 zo Zvolena. Medzi

Plavenie dreva vo vodnom žľabe Rakytovo

staršími žiakmi si prvú cenu odniesli žiaci zo ZŠna Jilemnického ulici 1813/1, druhí boli žiaci zo ZŠ na Hrnčiarskej ulici a na tretom mieste skončili školáci zo ZŠ Adely Ostrolúčkej

v Budči. Lesnícke dni zavŕšilo 1. mája otvorenie Lesníckeho skanzena vo Vydrovskej doline pri Čiernom Balogu. Lesu zdar!

MAREK VANGA

Lexikón osobností Martina

Martin je prirodzenou mekkou slovenského múzejníctva. Treba uvítať najnovšiu kolektívnu prácu najproduktívnejších slovenských biografov Lexikón osobností mesta Martin (Maťovčík A. – Parenička P. – Ďuriška Z. Martin, Osveta, 2006, 293 s.). Martin a Martinčania si takúto pozornosť iste zaslúžia.

Lexikón je obsažný a zodpovedá významu a obsažnosti dejov v tomto významnom centre slovenských národných pohybov v minulosti. Existencia centrálnych inštitúcií: Matica slovenská, Muzeálna slovenská spoločnosť, Živena, Slovenské národné múzeum, atď. nachádzajú odraz aj v tomto lexikóne. Autori sa snažili zaradiť nemalo „inštitucionálnych“ Martinčanov. Je to opodstatnené, ale do koloritu mesta patrila a mal mať svoje zastúpenie napríklad aj dentista Červeňanský, ktorý sa prezentoval aj ako neprofesionálny maliar. Ba aj ďalší „malí“ Martinčania. Z „inštitucionálnych“ v lexikóne chýba napríklad Jur Hronec, prvý rektor Vysoké školy technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika. Po viedenskom ver-

dikte práve v Martine bolo slávnostné otvorenie tejto Slováckmi dlho očakávanej školy. Podobne aj Vojtech Benický ako organizátor turistiky a fotograf. Citelne chýbajú stredoškolskí profesori maďarských škôl. Aj profesori vari najznámejšej obchodnej akadémie sú v monografii o tejto škole spomenutí len okrajovo, ale to je problém nielen tohto lexikónu. Domnievame sa, že pri komplexnom pohľade do našej minulosti by tam mali mať svoje zastúpenie. Faktograficky vecné s poukázaním aj na negatívne stránky ich pôsobenia. Obchádzanie však nepokladáme za riešenie. V tejto súvislosti dávame na zväženie zaradovanie aj osobností, ktorých činnosť čiastočne alebo úplne po objektívnom posúdení hodnotíme negatívne. Je to azda aj metodologický problém, ktorý treba riešiť.

V hesle Ladislav Martinček sa uvádza pseudonym Martonvölgyi. Dlhé roky som sa skoro denne stretával s týmto zaujímavým pánom a skôr by som si bol myslel, že náležitejšie by bolo použiť informáciu o používaní maďarizovaného priezviska (najmä

keď publikoval v maďarčine). Pri hesle Bojmír mohlo byť uvedené pôvodné priezvisko Bornemisza. V hesle Ladislava Križana, ktoré je trochu nadnesené, treba opraviť parnú stanicu na prvú konskú železničnú stanicu.

Rád by som sa dozvedel (a zrejme nielen ja), prečo sa v práci dôsledne necituje šesťzväzkový Slovenský biografický slovník. Je to opakujúca sa záhada a neúcta k početnému autorskému kolektívu tohto základného biografického diela. Vznikajú tu otázky nielen morálneho charakteru, ale aj autorského a právneho. Napriek tomu, že toto rozsiahle dielo bolo pochopiteľne poznačené dobou vzniku, tvorilo a tvorí neraz základ pre sekundárne biografické publikácie, ktoré bez prídania informácií len preberajú... A tie sú, žiaľ, častejšie citované ako primárny biografický slovník.

Je dobre, že mestá (napr. Banská Bystrica, Poprad, Prešov) sa podujali zmapovať svoje osobnosti. Považujeme to za príkladnú cestu. Martin mal výhodu, že prípravu lexikónu robili najerudovanejší slovenskí biografi. Publikáciu vrelo odporúčame.

MILAN PETRÁŠ

Slovenská numizmatika 18.

Vydal Archeologický ústav SAV, Spoločnosť Antona Točíka na zverejňovanie výsledkov archeologického a numizmatického výskumu a Národný numizmatický komitét SR, Nitra 2007.
Zostavovateľ PhDr. J. Hunka, CSc., 310 s. ISBN 978-80-88709-97-8

Už od roku 1970 sa pravidelne dostáva do rúk priaznivcov numizmatiky – odborníkom i zberateľom – časopis *Slovenská numizmatika*. Tento 18. ročník je venovaný vedeckej pracovníčke Archeologického ústavu SAV v Nitre, PhDr. Eve Kolníkovej, DrSc., známej odborníčke na keltskú numizmatiku na Slovensku pri príležitosti jej životného jubilea. Práve jej je venované úvodné slovo K. Pietu, ktorému predchádza Tabuľa gratulatoria. Úvodný príhovor dopĺňa podrobné Kalendárium jubilančky.

V prvej z 3 častí zborníka sú jednotlivé štúdié usporiadané chronologicky podľa období na: laténske obdobie, rímske obdobie, stredovek a novovek. Druhá časť je venovaná nálezom mincí a tretia časť oboznamuje s bibliografiou slovenskej numizmatiky.

Úctu a obdiv jubilančke zložili príspevkami viacerí zahraniční bádatelia z Rumunska (V. Mihailescu-Birliba, C. Preda), Chorvátska (I. Mirnik), Slovinska (P. Kos), Poľska (S. Suchodolski) a Maďarska (M. Torbágyi, B. Paszkiewicz). Z našich autorov prezentovali v časopise svoje štúdié G. Březinová, J. Bujna, L. Benediková, J. Beljak, K. Elschek, V. Varsik, J. Schmidtová, D. Kianička. Všetky štúdié sú v nemeckom alebo anglickom jazyku a každá je doplnená slovenským súhrnom. Témy jednotlivých autorov sú veľmi zaujímavé a prínosné.

Laténskemu obdobiu sa venovalo vo svojich príspevkoch sedem bádateľov: V. Mihailescu-Birliba sa vo svojej štúdií zaoberá peňažnou ekonomikou predrímskej Dácie (*Obchod bez peňazí a peniaze bez obchodu v predrímskej Dácii*). G. Březinová *Doklad mincovníctva z laténskeho sídliska v Nitre, Šindolke?* sa venuje zlomku okraja nádoby, ktorý mohol súvisieť s mincovníctvom. Zlatý torques z Hrkoviec pri Šahách je predmetom príspevku J. Bujnu. P. Kos približuje začiatky mincovníctva kelt-

ských kmeňov v juhovýchodných Alpách. Príspevok L. Benedikovej sa zaoberá halštatskými a laténskymi sídliskami na severnom Slovensku. O mincovníctve východných Keltov a Gétov-Dákov sa vo svojom článku zamýšľa M. Torbágyi.

Rímske obdobie prezentovali nasledujúci autori: Problematike výskytu rímskych mincí na Pohroní a Poiplí sa venuje J. Beljak. K. Elschek sa vo svojom príspevku venuje *Rímskym minciam a dokladom ich sekundárneho využitia*. Chorvátsky bádateľ I. Mirnik sa zaoberá nálezmi mincí z dalmátskeho Bribiru (Varvaria). Autormi zaujímavého príspevku o objave germánskej nádoby v rímskej Gerulate sú V. Varsik a J. Schmidtová.

Štúdié so stredovekou tematikou sú prezentované dvomi poľskými bádateľmi. Príspevok *Vzťahy medzi legendou a obrazom na minciach strednej, severnej a východnej Európy v 10. a 11. storočí* je prácou významného poľského bádateľa S. Suchodolského. Ďalší bádateľ B. Paskiewicz sa venuje trom poľským zvláštnym brakteátom z 12.–13. storočia.

Obdobie novoveku uzatvára svojím príspevkom s titulom *Rytec kremnickej mincovne Maximilián König von Pambshausen (1728–1782)* D. Kianička.

V rubrike *Nálezy* je zahrnutých 23 nálezov objavených na území Slovenska predovšetkým v rokoch 2002 až 2007 a tiež niekoľko starších nálezov, ktoré neboli dosiaľ publikované. Nálezy sú usporiadané chronologicky od keltských mincí až po nálezové súbory novovekých mincí. E. Minarovičová: *Ojedinelé nálezy keltských a rímskych mincí v katastri Smoleníc, okres Trnava v rokoch 2002–2003*; E. Minarovičová: *Nálezy rímskych mincí a rímskej spony v Bratislave-Devínskej Kobyle*; M. Soják: *Objav rímskej mince z lokality Ražňany*; M. Soják: *Roztratený poklad ne-*

skororímskych mincí zo Spišskej Teplice; M. Budaj – R. Čambal: *Byzantská minca z 10. storočia zo Sládkovičova*; G. Nevizánsky – J. Hunka: *Talianske mince zo staromaďarského jazdeckého pohrebiska v Leviciach-Géni*; M. Soják: *Mince z archeologického výskumu v Žehre*; J. Hunka – M. Budaj: *Dva nové uhorské denáre z 13. a 14. storočia*; M. Soják: *Ojedinelý nález groša Karola Róberta zo Spišských Vlách*; J. Hunka: *Nový poklad neskorostredovekých mincí z Nitry*; A. Fiala: *Nález mince v Moravskom Svätom Jáne*; M. Budaj: *Časť nálezu zo 17. storočia z Prietřže, okres Senica*; J. Cesnek – J. Hunka: *Ďalší poklad mincí z Drahoviec pri Piešťanoch*; E. Minarovičová: *Nález sliezskej mince zo 17. storočia v Bratislave-Lamači*; J. Hunka: *Nález mincí z konca 17. storočia z Velčíc*; M. Budaj: *Nález mincí zo 17. storočia zo Zbojníckeho vrchu*; M. Furman – M. Soják – J. Hunka: *Poklad mincí z Hýb, okr. Liptovský Mikuláš*; M. Budaj: *Nález mincí zo začiatku 18. storočia zo Zemianskeho Podhradia – Martákovej skaly*; M. Soják: *Nálezy mincí z prostredia jaskýň*; M. Soják: *Náhodné (?) nálezy mincí zo Spišskej Belej, časti Strážky*; M. Bovan: *Nálezový súbor novovekých mincí z Dechtíc, okr. Trnava*; M. Furman: *Nález mincí z obdobia 1. Slovenskej republiky v Žiline*. Zborník uzatvára *Bibliografia slovenskej numizmatiky za roky 2003–2005*, ktorú pripravila E. Minarovičová. Publikácia je doplnená množstvom fotografií, kresieb, mapiek a tabuliek.

Záverom môžem konštatovať, že zborník *Slovenská numizmatika 18* je zostavený veľmi dôkladne a všetky štúdié i nálezové správy od fundovaných autorov prinášajú celý rad nových faktov i veľa razy prekvapivých hypotéz v oblasti numizmatiky. Je potešiteľné a prínosné, že medzi práce s numizmatickou tematikou pribudlo ďalšie dielo v takomto rozsahu, ktoré bude isto zaujímať nielen široký okruh profesionálnych bádateľov, ale aj početných zberateľov mincí od antiky až do súčasnosti.

ELENA MINAROVIČOVÁ

Ivo Maroević

Into the World with the Cultural Heritage. Museology – Conservation – Architecture.

Matica Hrvatska, Patrinja 2004, 496 s.+ vyobrazení, ISBN 953-6668-15-7.

Na přelomu roku 2006/2007 zemřel vedoucí představitel chorvatské, ale i mezinárodní muzeologie Prof. PhDr. Ivo Maroević, vedoucí katedry muzeologie na univerzitě v Záhřebu.

Ač již vážně nemocen, zúčastnil se ve dnech 8.–10. listopadu 2006 sympozia k tematice *Muzealizace v současné společnosti a úloha muzeologie* na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a nejen se vyslovil osobitým příspěvkem k této tematice, ale vedl i druhý tematický blok.

S ohledem k této výrazné ztrátě oboru muzeologie je třeba zde připomenout iniciativu chorvatské kulturní organizace Matica Hrvatska, která se rozhodla vydat profilovou publikaci, zahrnující podstatnou část vědecké tvorby Ivo Maroeviće.

Neméně závažné je však i to, že publikace je ve dvojazyčné verzi, umožňující chorvatské, ale i v širším měřítku slovanské veřejnosti se seznámit s pracemi Ivo Maroeviće, většinou vydanými v anglické verzi v různých edicích národních a zejména mezinárodních organizací, které by zájemci asi obtížně hledali.

Touto publikací se nám zpřístupňuje životní dílo Ivo Maroeviće ve stěžejních pracích a umožňuje tak jak v historickém sledu, tak systematicky se seznámovat s jeho teoretickým přístupem a přínosem.

Zabýváme-li se touto syntetizující publikací, nemůžeme však nechat mimo pozornost komplexní Maroevićovo kompendium muzeologie, které pod názvem *Introduction to museology – the European approach* vydal v roce 1998 Verlag Dr. Müller Straten v Mnichově. Konfrontace obou titulů nám umožňuje nejen postihnout jeho základní teoretickou explikaci systému muzeologie, ale současně i širší kontext, ze kterého Maroević přistupoval jak k vlastní problematice muzeologie,

tak k jejímu pojetí v kontextu informatiky a kulturního dědictví.

Pojmy informace a dědictví jsou určujícími pojmy Maroevićova přístupu ke skutečnosti a jednoznačně identifikují, spájejí a zařazují oblasti muzejní kultury i památkové péče.

Preference informací, resp. informatiky má již své kořeny ve vývoji tohoto oboru na filozofické fakultě Univerzity v Zagrebu a jsou v relaci k dílu a působení Prof. B. Težaka, který měl také stěžejní podíl na podpoře Prof. Dr. Antuna Bauera při jeho snaze prosadit na této univerzitě muzeologickou výuku.

To je tradice, která měla své pokračování právě v díle Prof. Maroeviće. On převzal štafetu muzeologie od Antuna Bauera a ve spolupráci jak s Tomislavem Šolou, tak s Miroslavem Tudmanem dále rozvinul a prohloubil jak muzeologii a její výuku, tak uplatnil pro ni i širší kontext, pro který měl osobní jak kvalifikační, tak praktické předpoklady a zkušenosti z oblasti památkové péče. Nemenší zásluhu měl pak také v tom, že jako aktivní člen řady mezinárodních komisí ICOM, jako ICTOP či ICOFOM, prosazoval a obhajoval progresivní pojetí muzeologie v mezinárodním měřítku, čehož je recenzovaná publikace autentickým dokladem.

Pro orientaci v tematice, ale i v zájmu sledování vývoje autorova myšlení, je pro nás velmi funkční to, že práce byly seskupeny do tematických bloků.

První blok se týká *muzeologie jako akademické a společenskovědné disciplíny*. Je uveden studií vymezující postavení a úlohu muzeologie v informačních vědách. Na ni navazují témata věnovaná vztahu muzeologie a muzea, budoucnosti muzeologie, ale i jejímu místu ve vědě a nechybí pochopitelně ani problematika globál-

ního i národního kulturního dědictví, které zařazuje úlohu muzeologie.

Další bloky se dotýkají pojmu *muzeality, muzejního objektu a muzei*. Posledně jmenovaný obsahuje rozsáhlou typologii muzeí, kde předmětem pozornosti jsou i virtuální muzea. Na to navazuje blok *muzeografie* s obsahovým těžištěm v prezentační komunikaci, ale i otázky týkající se informací a dokumentace. Ještě obsažnější je blok věnovaný *muzejní výchově*. Autor nejen vymezuje a obhajuje potřebu tohoto druhu výchovy, ale seznamuje nás i s vlastními zkušenostmi, které získal zejména na půdě Univerzity v Zagrebu.

V souladu s Maroevićovou dlouholetou praxí v oblasti památkové péče a teoretickým zájmem o městské památkové rezervace, obsahuje blok *konzervace a památkové péče*, jeho konkrétní praktické zkušenosti z této oblasti, ale i teoretické přístupy k historickým, zejména architektonickým památkám, jejich konzervování a dokumentaci. Tato tematika pak naplňuje závěrečný blok, který je přímo věnovaný *architektuře*. Jeho příspěvky k této tematice dokumentují jeho přístup k vývoji architektury i to, že vždy spájel památkářský přístup s obecným pojmáním vývoje architektury jako osobité tvorby a nepodléhal nějakému konservatismu, jak se s tím mnohdy setkáváme právě u pracovníků z oblasti památkové péče.

Obsah prezentace Maroevićova díla pak dovršuje bibliografie, která je důležitým orientačním prostředkem k detailnějšímu studiu jeho vědeckého odkazu.

Prohlížíte-li tuto obsažnou edici Maroevićova díla uvědomujete si především, že touto publikací se uzavírá jeho vědecké a pedagogické dílo. Poslední jeho slovo budeme číst ve sborníku vzpomínatého brněnského sympozia. O to závažnější je právě tato publikace. Je to celoživotní odkaz pro současníky i následovníky a dokument významné kapitoly dějin muzeologického myšlení.

ZBYNĚK ZBYSLAV STRÁNSKÝ

Petr Haimann

Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků se vztahem k Čechám, Moravě, Slezsku a Slovensku (1505–2005)

Recenzované dielo Petra Haimanna, absolventa architektúry, veľmi aktívneho, známeho a všestranného odborníka v medailérskej tvorbe, funkcionára v numizmatickej a iných spoločnostiach, autora viacerých súkromných medailí, predsedu pobočky Českej numizmatickej spoločnosti v Brne, redaktora časopisu Numismatik, je mimoriadnym prínosom v oblasti encyklopedickej tvorby. Táto publikácia, prvá svojho druhu u nás vyšla Nakladateľstvom Libri v Prahe (2006 583 s., cena 1 600,- Kč, ISBN 80-7277-324-0) a nemá v tejto oblasti konkurenciu.

Slovník autorů P. Haimanna je výsledkom jeho niekoľko desaťročného výskumu v oblasti medailérstva. Prináša 2 136 základných biografických alebo vecných údajov týkajúcich sa medailérov, sochárov, rytcov, mincovní a podobne, od renesancie až do súčasnosti. Haimann si vo svojej encyklopédii všimá nielen tých autorov medailí, ktorí žili, tvorili v Čechách a na Slovensku, ale aj takých, ktorí našli uplatnenie v cudzine. V niektorých

prípadoch uvádza aj medailérov, ktorí majú k nášmu územiu vzťah.

Jadro publikácie tvorí slovník autorov medailí v abecednom usporiadaní od A po Ž. Každé slovníkové heslo prináša vo svojom úvode údaje o mene autora, mieste, dátum narodenia a úmrtia, stručnú charakteristiku osobnosti a prípadne i jeho viaceré používané signatúry. Prvá časť hesla obsahuje stručný životopis autora a údaje o jeho vzdelaní a činnosti. Druhá časť uvádza samostatné alebo kolektívne výstavy autora, ďalej realizácie autorových diel nemedailérskej povahy, jeho ocenenia a zoznam medailí, ktoré vytvoril. Záver hesla prináša odkazy na literatúru, uvedenú v záverečnej časti encyklopédie.

Jedna kapitola je venovaná skratkám, s ktorými sa čitateľ v slovníku pri každom hesle musí zákonito stretnúť. Ďalšia časť encyklopédie prináša skratky niektorých škôl a zmeny ich názvov. Pretože sa počas ich existencie názvy škôl často menili, uvádza autor názvy súčasné. Ďalej nasleduje

prehľad výstav, zoznam skratiek k použitej literatúre a na záver publikácie je uvedený zoznam použitej literatúry.

Treba pripomenúť, že takmer každé heslo dopĺňajú kvalitné čiernobiele fotografie alebo kresby (viac ako 1 000 ilustrácií) realizovaných medailérskeho práca, poskytujúce aspoň čiastočnú predstavu o tvorbe jednotlivých medailérov. Publikácia má veľký formát 205 x 265 mm, 583 strán a vyšla v náklade 1 000 exemplárov.

Publikácia P. Haimanna si vďaka kvalitnému, erudovanému a podrobnému spracovaniu údajov o jednotlivých autoroch medailí od začiatku 16. storočia až podnes, nájde určite cestu medzi širšie čitateľské zázemie v odbornej i laickej verejnosti. Jej charakter je vítanou pomôckou pri identifikácii prác jednotlivých autorov, je významným prameňom poznania a tiež dobrým dôvodom na hlbšie štúdium dejín medailérskej tvorby.

Nielen po obsahovej, ale aj po formálnej stránke musíme publikáciu P. Haimanna hodnotiť ako nové, mimoriadne prínosné a užitočné dielo, ktoré by nemalo chýbať v žiadnej knižnici či už profesionála alebo zberateľa medailérskeho pamiatok.

ELENA MINAROVIČOVÁ

Osmdesátník Jiří Špét

Nejvýznamnější historik českého muzejnictví, dlouholetý významný ministerský úředník, muzeolog a pedagog. Tak nějak

lze charakterizovat dílo a význam PhDr. Jiřího Špéta, Csc., který se v letošním roce dožívá krásných osmdesátých narozenin.

Jeho životní dráha začala dne 28. září 1928 v Praze, kde v letech 1939 až 1947 absoluuje žižkovské gymnázium.

Filozofickou fakultu Karlovy univerzity, obor čeština-dějepis, ukončil v roce 1951, kdy začíná jeho dráha středoškolského profesora trvajícím až do roku 1962. V roce 1952 získává titul doktora filozofie a v roce 1967 se stává kandidátem věd. Jiří Špét měl vždy blízký vztah k muzeím a muzejnictví jako celku. V roce 1962 se stává odborným pracovníkem Muzea tělesné výchovy a sportu v Praze, v letech 1963–1972 pracuje jako vědecký pracovník Národního muzea a zástupce ředitele Ústředního muzeologického kabinetu. V letech 1972–1990 pak působí jako referent pro muzejnictví Ministerstva kultury České republiky. Zde je v očích muzejní veřejnosti asi

nejvíce spojen s novými směricemi pro správu, evidenci ochranu sbírek v muzeích a galeriích z roku 1983. Poněkud méně známá, ale stejně významná, je pak Špétova práce na legislativním opatření č. 390/1979 – Směry a vývoje dalšího rozvoje muzeí v ČSR, v němž je muzeologie proklamována jako stěžejní disciplína, od níž se odvíjí veškerá činnost muzeí a která má být vyučována nejen postgraduálně, ale i v rámci prezenčního (denního) studia a jejíž zvládnutí by se mělo stát i kvalifikačním předpokladem pro zastávání vedoucích funkcí v muzeích. Jiří Špét byl autorem řady metodických dokumentů sympaticky nazývaných „Zásady“ (nikoli třeba „Směrnice“ či

„Příkazy“ ve smyslu direktivního řízení), soužících jako vodítko k aplikaci rozličných muzeologických postulatů do praxe v konkrétních podmínkách rozličných muzeí.

Rozsáhlá byla i Špétova pedagogická činnost. V letech 1968–1990 vyučuje na pomaturitním studiu muzejnictví a konzervátorství organizovaném Národním muzeem v Praze a v letech 1975–1995 přednáší na katedře muzeologie brněnské univerzity. Šedovlasý muž s černými brýlemi a nezbytnou dýmkou se nesmazatelně vryl do paměti mnoha studentů, kolegů z praxe, a to nejen z Česka a Slovenska, ale v rámci přednášek na Letní škole muzeologie i z mnoha zemí celého světa.

Nejcharakterističtější rysem Jiřího Špéta byla a zůstala láska k poznání dějin české muzejní kultury a této problematice se vlastně věnoval po většinu svého života. Jeho dílo, čítající na 400 opublikovaných prací, by si jistě zasloužilo samostatnou bibliografii. Publikoval jak drobné stati a recenze, ale i rozsáhlé studie a monografie, včetně bibliografií. Časově postihoval problematiku dějin českého muzejnictví v celé šíři. Od nejstarších předmuzejních projevů až po naprostou současnost. Stranou pozornosti by neměla zůstat ani Špétova rozsáhlá publikační činnost „nemuzeologická“, věnovaná historii, historiografii, teorii a dějinám bibliografie, metodice výuky dějepisu apod. Jde opět na 350 děl! Nejčastěji své práce zveřejňoval v Časopise Národního muzea, v Muzejní a vlastivědné práci, v Českém časopise historickém, v Časopise Společnosti přátel starožitností, v Archivním časopise, v České bibliografii, v časopisech Národní knihovna či Dějepis ve škole. Jeho přínos pro rozvoj bibliografického bádání vyzvedl Jaromír Kubíček v České bibliografii svazek 26.

Je samozřejmé, že při tak rozsáhlém záběru se nemohl nedotknout ani problematiky slovenských dějin a dějin slovenské muzejní kultury.

Z jeho rozsáhlého díla připomeneme alespoň něco málo.

Tím prvním je rozsáhlá kniha Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury vydaná v roce 1979. Tato práce úzce koresponduje se skripty Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945), která pro studenty oboru nadále zůstává základní literaturou. Skripta byla znovu vydána péčí Katedry Unesco v roce 2003 a je tak trochu ostudou české muzeologické, ale i historické obce, že za oněch 30 let od prvního vydání se v monografické produkci neposunula dál.

Dalším, zřejmě nejmonumentálnějším Špétovým dílem je 400 stránková monografie Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985), vydaná v roce 1988. Jazykem, ale i některými postoji kniha samozřejmě odpovídá duchu doby kdy byla napsána, ale faktograficky jde o dílo, které ještě dlouho nebude překonáno. Podivným řízením osudu, ale i po roce 1989 poněkud provokativně znějícím názvem, se z knihy vlastně stala bibliofilie a je téměř nedostupná, což je nepochybně škoda.

Celkově lze Špétovu produkci rozdělit asi na čtyři zásadní oddíly. 1. Práce vědecky podložené a tím relativně režimu jen málo poplatné, 2. Rozborové a metodické stati, projevy apod. vzniklé ze služební povinnosti a reagující na aktuální problémy, a proto obsahově a formulačně podmíněné dobovými poměry, přesto však motivované snahou o posun problému dopředu. 3. Články o stavu muzejnictví v jiných zemích, 4. Bibliografie.

Jiří Špét však nebyl jen teoretikem či úředníkem. Dnes již málo známé jsou jeho cesty po mnoha evropských muzeích, o kterých okamžitě informoval českou veřejnost na stránkách především Muzejní a vlastivědné práce. Zavítal však i mimo Evropu, např. na Kubu či do Jemenu.

Jiří Špét byl 15 let tajemníkem Historického klubu a 13 let tajemníkem Společnosti přátel starožitností. Osobně se podílel i na metodice výuky

GRATULUJEME...

V druhom štvrtroku 2008 oslávili životné výročia títo múzejníci:

- Pavol Binder • 29. 6.
- Viera Jančovičová • 27. 6.
- Tomáš Jászay • 7. 5.
- Štefan Javnický • 25. 5.
- Irena Kovačovská • 16. 4.
- Jiří Kubáček • 22. 6.
- Miroslav Malacký • 7. 4.
- Magda Mikovičová • 24. 6.
- Marian Mrva • 13. 4.
- Jarmila Mrvová • 8. 6.
- Lubomír Pavúk • 8. 4.
- Jaroslava Schmidtová • 18. 5.
- Milan Šišmiš • 8. 5.
- Jarmila Švehlíková • 3. 6.
- Ladislav Takáč • 12. 5.
- Terézia Tóthová • 6. 4.

Do budúcich rokov im želáme pevné zdravie, mnoho elánu a tvorivých síl na zúročenie vedomostí a skúseností, získaných dlhoročnou prácou v múzeu.

REDAKČIA

dějepis, nejen jako autor, ale i jako lektor učebnic a člen nejrůznějších odborných komisí. Deset let byl členem redakční rady časopisu Dějepis ve škole.

Jiří Špét byl vždy velice moudrý člověk plný laskavého humoru. Dokázal nejednou připomenout, že věci se nemají dělat „zu spät“.

Milý pane doktore, zůstaňte tu s námi ještě co nejdéle. Za Vaše (někdy klopýtající) žáky, ale i kolegy a přátele

JAN DOLÁK

MÚZEUM

2/2008 ROČNÍK LIV

Metodický, študijný a informačný materiál
pre pracovníkov múzeí a galérií

Guidance, information and study review
for museum and art gallery workers

Vychádza štvrtročne s finančným príspevkom Ministerstva kultúry SR

Quarterly review, published with financial support of the Ministry of Culture of the Slovak Republic

Redakcia – Correspondence with Editor
Slovenské národné múzeum, Časopis MÚZEUM
Žižkova 18, P.O. Box 13, 810 06 Bratislava 16
Telefón: + 421 2 592 07 234

Redakčná rada – Editorial Board

PhDr. Marianna Janoštinová, PhDr. Marta Janovičková,
RNDr. Ján Kautman, PhDr. Eva Králiková,
PhDr. Gabriela Podušelová, PhDr. Róbert Pollák,
Mgr. Branislav Rezník, RNDr. Eva Sitášová, PhDr.,
PhDr. Jarmila Strelková, CSc.
PhDr. Katarína Tomčíková, PhDr. Iveta Zuskinová

Zodpovedný redaktor – Editor-in-Chief
PhDr. Gabriela Podušelová, poduselova@snm.sk

Výkonná redaktorka – Managing Editor

PhDr. Lubica Chorváthová, chorvathova@snm.sk
Tel.: + 421 2 592 07 234

Grafická úprava a sadzba – Design and Typesetting/Layout

Clara Design Studio, s.r.o.

Tajomníčka redakcie – Assistant of the Editor

Subscription Address:
Gizela Bendeová, public@snm.sk
Tel.: + 421 2 592 07 241

Tlač – Printed by

Vydavateľské družstvo LÚČ, s.r.o., Bratislava

Cena 1 čísla: 40,- Sk
Ročné predplatné: 160,- Sk + poštovné
Yearly Subscription: 160,- SKK + postage

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Registračné číslo: MK SR 1739/75
ISSN 0027-5263

© Slovenské národné múzeum, Bratislava,
Zväz múzeí na Slovensku, Banská Bystrica

© The Slovak National Museum Bratislava, Slovakia
and the Museums' Association in Slovakia,
Banská Bystrica

Autorské práva vyhradené. Rozmnožovanie textu, fotografii, peroviek a hocijakých údajov v elektronickej podobe len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Na 1. strane obálky – Front Cover:

Gotická tabuľa z Hodkoviec s výjavom sv. Tomáša (predtým sv. Filipa) a sv. Jakuba. Posledná tretina 15. stor. SNM-Spišské múzeum v Levoči. Fotoarchív SNM-SM. K čl. M. Novotnej na s.1–2.

Gothic wooden panel painting from Hodkovce with St Thomas (earlier identified as St Philip) and St James. Last third of the 15th C. From collections of the SNM-Spiš Museum in Levoča. Photoarchive of the SNM-SM, to the article of M. Novotná on pp. 1–2.

Na 4. strane obálky – Back Cover:

Gotická tabuľa s výjavom sv. Margity a sv. Barbory. Posledná tretina 15. stor. SNM-Spišské múzeum v Levoči. Fotoarchív SNM-SM. K čl. M. Novotnej na s. 1–2.

Gothic wooden panel painting from Hodkovce with St Margaret and St Barbara. Last third of the 15th C. From collections of the SNM-Spiš Museum in Levoča. Photoarchive of the SNM-SM, to the article of M. Novotná on pp. 1–2.

ODBORNÉ MÚZEJNÉ ČINNOSTI • PROFESSIONAL MUSEUM ACTIVITIES

1
Mária Novotná: Gotické tabule z Hodkoviec

Mária Novotná: Gothic Panel Paintings from Hodkovce

3
Vlastimil Hábl: Augustana Confessio

Vlastimil Hábl: The Painting Augustana Confessio

5
Marta Janovičková: Akvizície Múzea mesta Bratislavy v roku 2007

Marta Janovičková: Acquisitions of the Bratislava City Museum in 2007

7
Ladislav Vincze: Obrázky z nešťastnej krajiny

Ladislav Vincze: Pictures of an unlucky country

9
Anna Boďová – Beata Vojteková – Mária Trnková: Reštaurovanie poškodenej knihy zo zbierok SNM-EM

Anna Boďová – Beata Vojteková – Mária Trnková: Restoring damaged book from collections of the SNM-Ethnography museum in Martin

12
Vladimír Turčan: Slovaciká v archeologickej zbierke Reformovanej cirkvi v Sárospataku (Maďarsko)

Vladimír Turčan: Archeological artifacts in the collection of the Reformed Calvinist Church in Sárospatak (Hungary)

DIGITALIZÁCIA ZBIEROK • DIGITALIZATION OF MUSEUM COLLECTIONS

14
Ján Jurkovič: Ako evidujeme evidenciu

Ján Jurkovič: To the concept of electronic record-keeping in Slovak museums

17
Tibor Díte: Informatizácia múzeí – o čom sýkorka netuší

Tibor Díte: Solving the issue of museum informatization in Slovakia

Z HISTÓRIE • FROM THE HISTORY

20
Kamila Pířšová: Vývoj múzeí na hornej Nitre

Kamila Pířšová: History of museums in the Upper Nitra Valley

ROZHLADY • SURVEY

22
Richard Senček: Múzeum so zatajenou minulosťou

Richard Senček: A museum concealing its own past (Gjirokastër, Albania)

24
Andrej Bendík-Vladimír Straka: Zahraničná spolupráca SNM-Múzea Andreja Kmeťa v Martine

Andrej Bendík-Vladimír Straka: Foreign cooperation of the SNM-Andrej Kmet' Museum in Martin

NOVÉ EXPOZÍCIE • NEW PERMANENT EXPOSITIONS

27
Ján Kautman: Prírodné hodnoty Oravy
Ján Kautman: Values of nature in Orava

VÝSTAVY • EXPOSITIONS

29
Elena Kurincová: Výstava Ako(?) sme žili. Slovensko v 20. storočí

32
Zuzana Denková: Paličkovaná čipka v zbierkach Slovenského banského múzea

33
Peter Michalovič: Móda našich babičiek

34
Zora Zubercová-Mintálová: Chute a vône Slovenska

36
Angela Czintelová: Štítnická čipka

38
Mária Rapošová: Výstava o Jánovi Okáfovi

39
Mária Rapošová: Slovensko na historických fotografiách

40
Lubica Milanová: Historici slovenského lesníctva

42
Zuzana Valachovičová: Zlatý vek Mediciovcov

43
Z výstavnej činnosti múzeí a galérií

INFORMÁCIE • INFORMATION

45
Gabriela Podušelová: Múzea na Slovensku v roku 2007

49
Ľubomír Kianička: Seminár literárnych múzejníkov

50
Mária Kotorová-Jenčová: Archeologický výskum vo Vlači – slovensko-poľská kultúrna spolupráca (Interreg IIIA)

53
Beata Husová: Zlatý kliniec Bratislavy pre všetkých – otvorenie Apponyiho paláca

54
Marek Vanga: Lesnícke dni v LDM Zvolen

Z LITERATÚRY • BOOK REVIEWS

55
Milan Petráš: Lexikón osobností Martina

56
Elena Minarovičová: Slovenská numizmatika 18.

57
Zbyněk Zbyslav Stránský: Ivo Maroevič, Into the world with the cultural heritage

58
Elena Minarovičová: Petr Haimann, Slovník autorů...

PERSONÁLIE • PERSONAL DATA

58
Jan Dolák: Osmdesátník Jiří Špět

59
Gratulujeme...